

UNIVERSITY
OF
JOHANNESBURG

COPYRIGHT AND CITATION CONSIDERATIONS FOR THIS THESIS/ DISSERTATION

- Attribution — You must give appropriate credit, provide a link to the license, and indicate if changes were made. You may do so in any reasonable manner, but not in any way that suggests the licensor endorses you or your use.
- NonCommercial — You may not use the material for commercial purposes.
- ShareAlike — If you remix, transform, or build upon the material, you must distribute your contributions under the same license as the original.

How to cite this thesis

Surname, Initial(s). (2012) Title of the thesis or dissertation. PhD. (Chemistry)/ M.Sc. (Physics)/ M.A. (Philosophy)/M.Com. (Finance) etc. [Unpublished]: [University of Johannesburg](https://ujdigispace.uj.ac.za). Retrieved from: <https://ujdigispace.uj.ac.za> (Accessed: Date).

EE10
VENT

**'n MIKRO-EKONOMIESE ONDERSOEK
NA DIE AARD EN OMVANG VAN DIE
INFORMELE SEKTOR IN
JOHANNESBURG**

deur

MARIUS VENTER

PROEFSKRIF

Voorgelê ter vervulling van die
vereistes vir die graad

DOCTOR COMMERCII IN EKONOMIESE WETENSKAPPE

in

EKONOMIE

in die

FAKULTEIT EKONOMIESE EN BESTUURSWETENSKAPPE

aan die

RANDSE AFRIKAANSE UNIVERSITEIT

STUDIELEIER

PROF. L. GREYLING

MEDESTUDIELEIER

PROF. B.M. GRIESEL

NOVEMBER 1993

DANKBETUIGINGS

My innige dank en waardering aan die volgende persone en instansies by die skryf van hierdie proefskrif:

Persoonlik was dit vir my 'n groot voorreg om 'n studie te voltooi onder die bekwame leiding van prof. Lorraine Greyling. Haar toewyding, besondere insig, ondersteuning, hulp en persoonlike belangstelling was vir my 'n bron van inspirasie.

My dank aan prof. B.M. Griesel, die medestudieleier, wat belangrike insette tot die proefskrif gelewer het. Dankie vir u hulp en leiding.

Die Johannesburgse Stadsraad en die personeel van die Afdeling Informele Markte sonder wie se hulp en bystand hierdie studie nie moontlik sou wees nie.

'n Spesiale woord van dank aan:

Mev. Helena Broodryk vir die netjiese, professionele tikwerk, asook die geduld met die tegniese versorging en algemene voorkoms van die proefskrif. U opoffering van kosbare tyd word waardeer.

Dr. Louie Swanepoel vir die taalkundige versorging van die studie.

Prof. Ninon Roets en haar personeel vir die verdraagsaamheid en vriendelike hulp by die Taaldiens.

Aan my ouers, vir u aanmoediging en hulp.

EER AAN GOD

Johannesburg
November 1993.

Opgedra aan:

*My liefdevolle vrou, Ronelle en ons
kroos, Morné en Lizahn.*

*Dankie vir julle ondersteuning en
liefde.*

SUMMARY

A micro economic investigation of the nature and extent of the informal sector in Johannesburg

One of the current most topical aspects of economic activity in South Africa is the growth of the informal sector. In addition, with deregulation becoming a hallmark of government economic policy, local authorities have become increasingly aware of the growth of the informal sector.

The aim of this study is to investigate the nature and extent of informal sector activities in the Johannesburg municipal area by means of a questionnaire method of research.

After a study of the numerous definitions concerning the informal sector, it was decided that for the purpose of this thesis, the informal sector be defined as:

Those businesses that do not conform to a diversity of legal requirements, while the market and price mechanisms determine the production, distribution, and consumption of goods and services.

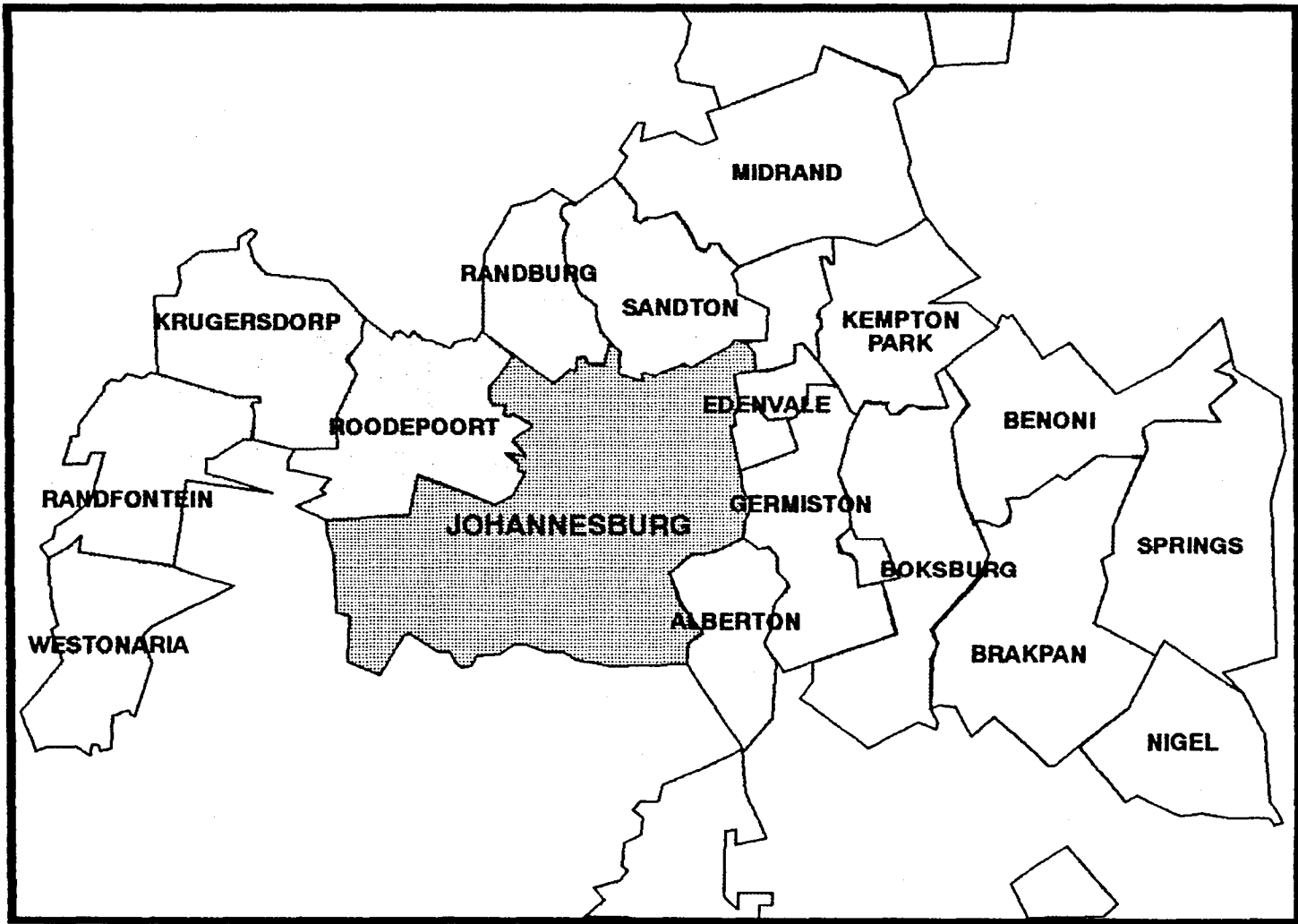
In Johannesburg, it was observed that the formal sector's inability to create sufficient employment opportunities for all its citizens led to increasing numbers of people becoming involved in the informal sector.

As far as the nature of the informal sector is concerned, the survey carried out during August 1991 revealed that diverse types of economic activities are being carried out. The main activities of the informal sector in Johannesburg were found to be: (i) production (such as "furniture makers"

and "knitters"); (ii) accommodation (such as sub-letting of land/property or premises); (iii) building construction (such as building contractors and plasterers); (iv) repair services (such as motor repairs, panel beaters and home appliance repairs); (v) retail distribution (such as food vendors and hawkers of fresh produce); (vi) transport (such as the transport of goods and passengers); and (vii) personal services (such as hairdressers and photographers). The most important activity was found to be retail distribution. Disproportionately more male than female entrepreneurs were involved in this sector. Most entrepreneurs were between the ages of 31 and 40 years. These entrepreneurs work long hours and frequently have to provide their services for seven days a week. Most of the undertakings were operated solely by the informal sector entrepreneur, and employees were only employed in exceptional cases. Informal sector entrepreneurs experienced great problems in obtaining finance and licences. Other problems included access to water and electricity.

A unique method was developed in order to determine the extent of informal sector activities in Johannesburg. In applying this method it was found that 15,20 percent of the total number of unemployed households in Johannesburg participated in informal sector activities.

Having taken account of the findings of the survey conducted in August 1991, the informal sector has an important role to play in the future, especially as an avenue for the employment of those who cannot be accommodated in the formal sector. The greatest challenge facing the Johannesburg City Council is to introduce development measures such as financial assistance, the provision of infrastructure, establishing a development fund, deregulation and training programmes in order to stimulate the expansion of informal sector activities without detrimentally affecting the formal sector activities.

INHOUDSOPGAWE

Hoofstuk Een

Probleemstelling en metode van ondersoek

1.1	Probleemstelling.....	1
1.2	Metode van ondersoek.....	18

Hoofstuk Twee

'n Beskrywing van die aard en omvang van die informele sektor in Suid-Afrika

2.1	Inleiding.....	21
2.2	Die aard van die informele sektor in Suid-Afrika.....	23
2.2.1	Werkseleentheidskepping deur die informele sektor.....	23
2.2.2	Die verskillende informelesektoraktiwiteite wat in Suid-Afrika beoefen word.....	27
2.2.3	Die verspreiding van die informelesektordeelnemers (per provinsie) vir 1989 en 1990.....	29
2.2.4	Die geslag van die informelesektordeelnemers in Suid-Afrika.....	32
2.2.5	Die ouderdomsgroepe van die deelnemers aan die informele sektor in Suid-Afrika.....	32
2.2.6	Die onderwyspeil van die deelnemers aan die informele sektor in Suid-Afrika.....	33
2.2.7	Die werksure in die informele sektor in Suid-Afrika.....	33

2.3 Die omvang van die informele sektor in Suid-Afrika.....	34
2.3.1 Makro-ekonomiese modelle vir die bepaling van die omvang van die informele sektor.....	35
2.3.1.1 Verklaring van die verskille tussen die makro-ekonomiese inkomste en uitgawes.....	35
2.3.1.2 Arbeidsmarkmodelle vir die bepaling van die omvang van die informele sektor.....	36
2.3.1.3 Die bepaling van die omvang van informelesektoraktiwiteite aan die hand van monetêre groothede.....	38
2.3.1.3.1 Die geldverhoudingsmodel.....	38
2.3.1.3.2 Die transaksiebenadering.....	41
2.3.1.3.3 Kantor se vraag-na-note-model.....	42
2.3.2 Mikro-ekonomiese modelle vir die bepaling van die omvang van die informele sektor.....	43
2.3.2.1 Die Sentrale Statistiekdiens se benadering.....	43
2.3.2.2 Kirsten se mikro-ekonomiese model vir die bepaling van die omvang van die informele sektor.....	44
2.3.2.3 Lighthelm en Van der Berg se vraelysopname om die omvang van die informele sektor in Kwa-Ndebele te bepaal.....	45
2.3.3 Vergelyking van die bevindinge soos gemeet deur die verskillende navorsers.....	46
2.4 Samevatting.....	48

Hoofstuk Drie

'n Mikro-ekonomiese ontleding van die aard en omvang van die informele sektor in Johannesburg

3.1 Inleiding.....	54
3.2 Johannesburg.....	56
3.2.1 'n Beskrywing van die geografiese kenmerke van Johannesburg.....	57

3.2.2	Johannesburg se werksmag as 'n bydraende faktor tot die belangrikheid van die informele sektor in Johannesburg.....	58
3.2.3	Die onderwyspeil van Johannesburg se ekonomies bedrywige bevolking vir 1991	61
3.2.4	Die sektorale samestelling van Johannesburg se ekonomies bedrywige bevolking vir 1991	63
3.3	'n Mikro-ekonomiese ontleding van die informele sektor in Johannesburg vir 1991	65
3.3.1	Die klassifikasie van informelesektoraktiwiteite in Johannesburg	66
3.3.1.1	Vervaardigingsdienste	68
3.3.1.2	Akkommodasiedienste	69
3.3.1.3	Konstruksiedienste.....	71
3.3.1.4	Hersteldienste.....	72
3.3.1.5	Handelsdienste.....	73
3.3.1.6	Vervoerdienste.....	75
3.3.1.7	Persoonlike dienste.....	76
3.4	Redes vir toetrede tot die informele sektor in Johannesburg vir 1991.....	78
3.5	Die aantal ondernemers in die informele sektor wat in 1991 voltyds of deelyds in die sektor werksaam is.....	80
3.6	Die aantal ondernemers in die informele sektor volgens werksgebied vir 1991.....	82
3.7	Die etniese samestelling van die ondernemers in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	84
3.8	Geslag, huwelikstaat en ouderdom van die ondernemers in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	85
3.9	Die onderwyspeil van die ondernemers in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	89
3.10	Die huishoudingsgrootte van die ondernemers in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	92
3.11	Die informelesektorondernemings in Johannesburg volgens hul tydperk in bedryf vir 1991	94
3.12	Die verskillende ondernemingvorme in 1991 in die informele sektor in Johannesburg	96
3.13	Die bestaan van mededingers in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	98

3.14	Indiensneming deur informelesektorondernemings in Johannesburg vir 1991	100
3.15	Verdiensle van informelesektorondernemings in Johannesburg vir 1991	102
3.15.1	Bruto verdiensle (per maand)	102
3.15.2	Netto verdiensle (per maand)	105
3.16	Lone vir 1991 verdien deur deelydse ondernebers in die informele sektor in Johannesburg vanaf ander beroepe.....	108
3.17	Tyd deur ondernebers in die informele sektor in Johannesburg spandeer aan hul ondernemings vir 1991.....	110
3.17.1	Tyd spandeer deur voltydse informelesektor- ondernemings aan hul ondernemings vir 1991	110
3.17.2	Tyd deur deelydse ondernebers in die informele sektor in Johannesburg spandeer aan hul ondernemings vir 1991	112
3.17.3	Die dae wat ondernebers in die informele sektor in Johannesburg gedurende naweke vir 1991 werk	114
3.18	Die aard van die werksplek van informelesektor- ondernemings in Johannesburg vir 1991.....	116
3.19	Fasiliteite beskikbaar aan ondernemings in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	118
3.19.1	Vervoermiddels gebruik in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	120
3.19.2	Masjinerie en gereedskap gebruik deur die ondernebers in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	122
3.20	Probleme wat informelesektorondernemings in Johannesburg ondervind het gedurende 1991.....	124
3.20.1	Oprigting of aanvangskapitaal bestee deur informelesektorondernemings in Johannesburg vir 1991	126
3.20.2	Die lisensiering van informelesektorondernemings in Johannesburg vir 1991	128
3.21	Hulp verlang deur die ondernebers in die informele sektor in Johannesburg gedurende 1991	130
3.22	Die verskillende tipes kliënte in die informele sektor in Johannesburg	133
3.23	Die omvang van die informele sektor in Johannesburg vir 1991	135
3.24	Samevatting	137

Hoofstuk Vier

Die bevordering van die aktiwiteite van die informele sektor in Johannesburg

4.1	Inleiding	142
4.2	Dereguleringsmoontlikhede ter bevordering van informelesektoraktiwiteite in Johannesburg	144
4.2.1	Artikel 95	144
4.2.2	Artikel 97 en 113 (Die 100-meter-beweegreël)	145
4.2.3	Artikel 107	146
4.3	Gesondheidsregulasies	146
4.3.1	Artikel 108	146
4.3.2	Artikel 114	147
4.4	Aktiewe hulp wat die Stadsraad van Johannesburg kan aanbied ter bevordering van informelesektoraktiwiteite	147
4.4.1	Die instelling van 'n ontwikkelingsprogram deur die Johannesburgse Stadsraad ter bevordering van informelesektoraktiwiteite	148
4.4.2	Die skepping van ruimtelike geleenthede in Johannesburg ter bevordering van informelesektoraktiwiteite	149
4.4.3	Infrastruktuurskepping ter bevordering van informelesektoraktiwiteite in Johannesburg	151
4.4.4	Die verskaffing van finansiering aan die informelesektorondernemers in Johannesburg	152
4.4.5	Die opleiding van informelesektorondernemers in Johannesburg	153
4.5	Formelesektorondersteuning ter bevordering van informelesektoraktiwiteite in Johannesburg	155
4.6	Skakeling met omringende plaaslike owerhede en organisasies wat na die belange van die informelesektorondernemings omsien	156
4.7	Opsomming van die bevorderingsmaatreëls wat die Johannesburgse Stadsraad reeds ingestel het, en wat ingestel behoort te word ter bevordering van die informele sektor in Johannesburg	158
4.8	Samevatting	160

Hoofstuk Vyf

Samevatting..... 164

Bibliografie..... 183

Bylaag A

Opgawe van Tabelle

Tabel	Naam van tabel	Bladsy
2.0	Persone werksaam in die informele sektor vir 1989 en 1990	23
2.1	Beroepsverdeling van persone werksaam in die informele sektor, 1989 en 1990	28
2.2	Persone werksaam in die informele sektor volgens provinsie vir 1989 en 1990.	30
2.3	Vergelyking van die omvang van informelesektoraktiwiteit in Suid-Afrika soos bepaal deur verskillende navorsers	47
3.0	Johannesburg se arbeidsaanwysers vir 1980, 1985 en 1991	59
3.1	Verskillende onderwyspeile van Johannesburg se ekonomies bedrywige bevolking vir 1991	61
3.2	Die sektorale samestelling van Johannesburg se formele ekonomie vir 1991	63
3.3	Die sektorale samestelling van die informele sektor in Johannesburg vir 1991	66
3.4	Die tipes vervaardigingsdienste in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	68
3.5	Die tipes akkommodasiedienste in die informele sektor van Johannesburg vir 1991	70
3.6	Die tipes konstruksiedienste in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	71
3.7	Die tipes hersteldienste in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	72
3.8	Tipes handelsdienste in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	74
3.9	Tipes vervoerdienste in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	75
3.10	Tipes persoonlike dienste in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	77
3.11	Redes vir die toetrede tot die informele sektor in Johannesburg vir 1991	78
3.12	Die ondernemers voltyds of deelyds betrokke in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	80

Tabel	Naam van tabel	Bladsy
3.13	Ondernemers in die informele sektor in Johannesburg volgens gebied waar hulle die meeste bedrywig is	82
3.14	Die ondernemers in die informele sektor in Johannesburg volgens etniese groepe vir 1991	84
3.15	Ondernemers in die informele sektor in Johannesburg volgens hulle geslag, huwelikstaat en ouderdom vir 1991	86
3.16	Ondernemers in die informele sektor in Johannesburg volgens hul onderwyspeil vir 1991	90
3.17	Ondernemers in die informele sektor in Johannesburg volgens hulle huishoudinggrootte vir 1991	92
3.18	Ondernemings in die informele sektor in Johannesburg volgens hul tydperk in bedryf vir 1991	94
3.19	Ondernemingsvorme in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	96
3.20	Die bestaan van mededingers in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	98
3.21	Indiensneming deur informelesektorondernemings in Johannesburg vir 1991	100
3.22	Informelesektorondernemings in Johannesburg volgens hul bruto verdienste (per maand) vir 1991	103
3.23	Informelesektorondernemings in Johannesburg volgens hul netto verdienste (per maand) vir 1991	105
3.24	Informelesektorondernemers in Johannesburg volgens die kontantloon verdien (per week) vanaf ander beroepe	108
3.25	Aantal ure (per week) deur voltydse ondernemers in die informele sektor in Johannesburg aan hul ondernemings spandeer vir 1991	110
3.26	Aantal ure (per week) spandeer deur deeltydse informelesektorondernemers in Johannesburg aan hul ondernemings vir 1991	112
3.27	Aantal dae (per naweek) wat ondernemers in die informele sektor in Johannesburg vir 1991 aan hul ondernemings spandeer	114
3.28	Aard van die werksplek van informelesektorondernemings in Johannesburg vir 1991	116

Tabel	Naam van tabel	Bladsy
3.29	Fasiliteite vir 1991 beskikbaar aan informelesektorondernemings in Johannesburg	118
3.30	Ondernemers se gebruikmaking van vervoermiddels in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	120
3.31	Gebruik van masjinerie en gereedskap deur die informelesektorondernemers in Johannesburg vir 1991	122
3.32	Probleme ondervind deur die informelesektorondernemers in Johannesburg gedurende 1991	124
3.33	Informelesektorondernemers in Johannesburg volgens aanvangskapitaal bestee gedurende 1991	126
3.34	Die lisensiëring van die informelesektorondernemings in Johannesburg vir 1991	129
3.35	Die behoefte aan plaaslike owerheidshulp deur ondernemers in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	131
3.36	Die tipes kliënte in die formele sektor in Johannesburg vir 1991	133
3.37	Mikro-ekonomiese skattings van die omvang van die informele sektor in Suid-Afrika	135
3.38	Die belangrikste kenmerke aangaande die aard van die informele sektor in Johannesburg vir 1991	139
4.0	Aspekte wat in ag geneem moet word by maatreëls ter bevordering van die informele sektor in Johannesburg	148
4.1	Samevatting van maatreëls	159

Opgawe van Figure

Figuur	Beskrywing van figure	Bladsy
2.0(a)	Persone werksaam in die informele sektor gedurende 1989 (Deeltyds)	24
2.0(b)	Persone werksaam in die informele sektor gedurende 1990 (Deeltyds)	24
2.0(c)	Persone werksaam in die informele sektor gedurende 1989 (Voltyds)	25
2.0(d)	Persone werksaam in die informele sektor gedurende 1990 (Voltyds)	25
2.1(a)	Persone werksaam in die informele sektor (volgens provinsie vir 1989)	31
2.1(b)	Persone werksaam in die informele sektor (volgens provinsie vir 1990)	31
3.1	Verskillende onderwyspeile van Johannesburg se ekonomies bedrywige bevolking vir 1991	62
3.2	Die sektorale samestelling van Johannesburg se ekonomie vir 1991	64
3.3	Die sektorale samestelling van die informele sektor in Johannesburg vir 1991	67
3.4	Die tipes vervaardigingsdienste in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	95
3.5	Die tipes akkommodasiedienste in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	97
3.6	Die tipes konstruksiedienste in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	99
3.7	Die tipes hersteldienste in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	101
3.8	Die tipes handelsdienste in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	104

Figuur	Beskrywing van figure	Bladsy
3.9	Die tipes vervoerdienste in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	76
3.10	Die tipes persoonlike dienste in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	77
3.11	Redes vir die toetrede tot die informele sektor in Johannesburg vir 1991	79
3.12	Die ondernemers voltyds of deelyds betrokke in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	81
3.13	Informelesektorondernemers volgens gebied waar hul normaalweg bedrywig is	83
3.14	Die ondernemers in die informele sektor in Johannesburg volgens etniese groepe vir 1991	85
3.15(a)	Ondernemers in die informele sektor in Johannesburg volgens geslag vir 1991	87
3.15(b)	Ondernemers in die informele sektor in Johannesburg volgens huwelikstaat vir 1991	87
3.15(c)	Ondernemers in die informele sektor in Johannesburg volgens ouderdom vir 1991	88
3.16	Ondernemers in die informele sektor in Johannesburg volgens hul onderwyspeil vir 1991	91
3.17	Ondernemers in die informele sektor in Johannesburg volgens hul huishoudingsgrootte vir 1991	93
3.18	Ondernemings in die informele sektor in Johannesburg volgens hul tydperk in bedryf vir 1991	95
3.19	Ondernemingsvorme in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	97
3.20	Die bestaan van mededingers in die informele sektor in Johannesburg (Ja)	99
3.21	Indiensneming deur informelesektorondernemings in Johannesburg vir 1991	101
3.22	Informelesektorondernemings in Johannesburg volgens hul bruto verdienste (per maand) vir 1991	104

Figuur	Beskrywing van figure	Bladsy
3.23	Informelesektorondernemings in Johannesburg volgens hul netto verdienste (per maand) vir 1991	106
3.24	Deeltydse informelesektorondernemers in Johannesburg volgens kontantloon (per week) ontvang vanaf ander beroepe vir 1991	109
3.25	Aantal ure, (per week) deur voltydse ondernemers in die informele sektor aan hul aktiwiteite spandeer vir 1991	111
3.26	Aantal ure (per week) spandeer deur deeltydse informelesektorondernemers in Johannesburg aan hul ondernemings vir 1991	113
3.27	Aantal dae (per naweek) wat ondernemers in die informele sektor in Johannesburg vir 1991 aan hul ondernemings spandeer.	115
3.28	Aard van die werksplek van informelesektorondernemings in Johannesburg vir 1991	117
3.29	Fasiliteite beskikbaar aan informelesektorondernemings in Johannesburg vir 1991	119
3.30	Die ondernemers se gebruikmaking van vervoermiddels in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	121
3.31	Gebruik van masjinerie en gereedskap deur die informelesektorondernemers in Johannesburg vir 1991	123
3.32	Probleme ondervind gedurende 1991 deur die ondernemers in die informele sektor in Johannesburg	125
3.33	Informelesektorondernemers in Johannesburg volgens aanvangskapitaal bestee gedurende 1991	127
3.34	Die lisensiëring van die informelesektorondernemings in Johannesburg vir 1991	130
3.35	Die behoefte aan plaaslike owerheidshulp deur ondernemers in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	132
3.36	Die tipes kliënte in die informele sektor in Johannesburg vir 1991	134

Afkortings gebruik in hierdie proefskrif:

1. BBP = Bruto Binnelandse Produk
2. ILO = International Labour Organisation
3. KSOK = Kleinsake-Ontwikkelingskorporasie
4. BNP = Bruto Nasionale Produk
5. PWV = Pretoria, Witwatersrand, Vereeniging
6. SSG = Sentrale sakegebied
7. M = Manlik
8. V = Vroulik
9. T = Totaal
10. ACHIB = African Council of Hawker and Informal Businesses
11. FABCOS = Foundation for African Business and Consumer Services

HOOFSTUK EEN

Probleemstelling en metode van ondersoek

1.1 Probleemstelling

Die oogmerk met hierdie proefskrif is om ondersoek in te stel na die aard en omvang van die informele sektor in Johannesburg. Suid-Afrika is tans gewikkeld in 'n stryd teen Derdewêreldellendes soos verstedeliking, 'n bevolkingsontploffing, werkloosheid en 'n ongelyke verdeling van inkomste. Die informele sektor in Suid-Afrika het die afgelope twee dekades al hoe meer op die voorgrond getree. Die uitbreiding van die informele sektor is die gevolg van 'n besonder duidelik omlynde dualisme van die Suid-Afrikaanse ekonomie, met aan die een kant 'n sterk ontwikkelde Eerstewêreldgedeelte, en aan die ander kant, 'n steeds groeiende Derdewêreldgedeelte.

Ekonomiese ontwikkeling wat 'n verandering in die ekonomiese struktuur, die gesindhede van onderontwikkelde persone, 'n verhoging in die ekonomiese groei, 'n vermindering in inkomste-ongelykhede, die

vermindering van armoede meebring, en 'n klimaat skep waarin die basiese behoeftes van persone bevredig kan word, is noodsaaklik. Die informele sektor speel daarom 'n belangrike rol, aangesien persone aangewese is tot hierdie sektor om in die basiese behoeftes soos voedsel, kleding, huisvesting en opvoeding te voorsien.

Die begrip *informele sektor* het sy beslag in 1971 gekry toe Hart (1973, pp. 61-89) informele werksgeleenthede in Ghana ondersoek het. Die begrip *informele sektor* word gegrond op die tradisionele twee-sektorbenadering, naamlik 'n tradisionele sektor teenoor die moderne sektor. Hart het die *formele sektor* beskou as 'n voortvloei van die moderne sektor, terwyl die begrip *informele sektor* voortvloei as 'n produk van die tradisionele sektor. Persone wat nie in die formele sektor geholpe raak nie, of selfs verhinder word om in die formele sektor te deel, word gedoem tot 'n daaglikse alleenstryd in die informele tradisionele sektor. Die doelwit van persone in hierdie sektor is bloot oorlewing en die handhaaf van 'n minimum bestaanspeil. Die informele sektor staan dan ook bekend as die *ondergrondse ekonomie*, *verskuilde ekonomie*, *nie-loon-sektor*, *laagste werkersklas*, of selfs *werkers van die nag* (Louw, 1981, p. 17). Verskeie definisies, verklarings en sienswyses vir die identifisering van die informele sektor het al die lig gesien.

Verskeie studies oor ontwikkeling en indiensname in onderontwikkelende lande het aan die lig gebring dat 'n substantiewe deel van die stedelike arbeiders hulself vestig in klein ongeregistreerde ondernemings en dat hulle beduidend minder verdien as diegene in diens van die openbare sektor en groot nywerheids- en kommersiële ondernemings (Weeks, 1975, p. 2; Sethuraman, 1976, p.71). Om hierdie rede is daar tot die gevolgtrekking gekom dat die informele sektor die bron van werk vir die stedelike armes is. Na aanleiding van

navorsingsprojekte wat die International Labour Organisation (1985, p. 11) in Afrikalande soos die Ivoorkus, Nigerië en ander lande onderneem het, is bevind dat die informele sektor aan 40 persent tot 60 persent van die stedelike bevolking werk verskaf. Hierdie bevinding stem ooreen met Todaro (1989, p. 631) se definisie wat die informele sektor beskou as:

that part of the urban economy of less developed countries characterized by small competitive individual or family firms, petty retail trade and services, labor-intensive methods of doing things, free entry and market-determined factor and product prices. It often provides a major source of urban employment and economic activity.

Mazumdar (1976, pp. 655-679) plaas in sy beskrywing van die informele sektor die klem meer op die verskille in die *arbeidsmark*. Die arbeidsmark in die formele sektor is meer *beskermend* as in die informele sektor en persone betrokke in die formele sektor geniet *beter byvoordele, werkstoestande en sekerheid* as die individue in die informele sektor. 'n Tweede kenmerk van die beskermende arbeidsmark is deur *minimum loonvasstelling*, by wyse van wetgewing, met die effek dat reële lone styg, ongeag of die produktiwiteit toeneem. 'n Nuwe-effek is dat *indiensneming* stadiger toeneem en selfs vervang word deur arbeidssubstitute, wat lei tot groter werkloosheid en uiteindelik tot 'n groter toetrede tot die informele sektor.

Weeks (1975, pp. 1-13) onderskryf die beskrywing van Mazumdar, en toon aan dat 'n styging in die reële lone in die formele sektor 'n negatiewe uitwerking het op die vrywillige toetrede tot die informele sektor, aangesien 'n styging in reële lone die posisie ten opsigte van die verdeling van inkomste versleg, met 'n gepaardgaande nadelige effek op die vraag na goedere en dienste in die informele sektor.

Geertz (1963, p. 162) noem die informele sektor 'n *bazaar economy* en die formele sektor 'n *firm economy*. Tydens sy studie in Java en Indonesië ontdek hy dat die *bazaar economy* se vernaamste kenmerk is dat deelnemers poog om die neem van risiko's te minimeer in plaas daarvan om wins te maksimeer, met die gevolg dat daar weinig sprake is van produktiwiteit.

Resente sienings redeneer dat die dualistiese klassifikasie van die ekonomie in 'n formele en informele sektor nie meer voldoende is nie. Van Coller (1990) onderskryf die mening dat daar nie net twee sektore in die Suid-Afrikaanse ekonomie bestaan nie, maar wel ook 'n derde sektor wat hy die *non economy* noem. Dié *non economy* bestaan uit alle werkloos wat nie 'n werkseleentheid in die ander twee sektore kan bekom nie. Volgens Van Coller bestaan daar 'n formele raamwerk tussen werkgewers en werknemers in die formele sektor, wat in die ander twee sektore ontbreek. Hy beskou die informele sektor en die *non economy* as

a survival mode in which there is no scope for increasing income through deferring consumption and no power base to protect them from inflation. Their need is access to economic activity as evidenced by the extent to which they very often have to break the law to achieve it.

Bromley (1979, p. 1033 - 1039) onderskryf hierdie siening aangesien hy van mening is dat die dualistiese benadering nie 'n behoorlike verklaring vir die informele sektor bied nie. Die volgende redes word aangevoer:

- (i) Die dualistiese benadering se indeling is vaag, aangesien dit byna ondenkbaar is dat alle ekonomiese aktiwiteite in slegs twee kategorieë verdeel kan word. 'n Meer aanvaarbare indeling sou wees om 'n kontinuum van ekonomiese aktiwiteite tussen twee uiterste punte te rangskik;

- (ii) Tweedens is daar nie genoegsame riglyne wat deels eienskappe van die formele sektor en deels eienskappe van die informele sektor onderskei nie;
- (iii) Derdens impliseer 'n dualistiese benadering dat dié twee sektore geheel geïsoleerd en onafhanklik van mekaar is;
- (iv) Vierdens kan alle aktiwiteite in die informele sektor nie as gelyksoortig beskou word nie en een beleidsmaatreël kan nie op alle aktiwiteite van toepassing gemaak word nie. Die uniekheid van verskillende aktiwiteite binne die informele sektor word hierdeur misken; en
- (v) Laastens is die gedagte dat die begrippe, stedelike informele sektor en stedelike armoede sinoniem is, nie altyd waar nie.

Vir die doeleindes van dié proefskrif, word die Suid-Afrikaanse ekonomie steeds geklassifiseer in 'n formele sowel as 'n informele sektor.

Tokman (1979, pp. 1065-1075) beweer dat die formele sektor se uitbuiting van die informele sektor 'n kenmerk is van onderontwikkeling, aangesien die informele sektor nie genoegsame toegang tot hulpbronne en markte het nie. Dewar en Watson (1981, p. 140) onderskryf hierdie bewering met hulle bevinding dat die formele sektor en die informele sektor afhanklik is van mekaar. Sommige deelnemers in die informele sektor word egter uitgebuit deur deelnemers van die formele sektor, alhoewel die informele-sektoraktiwiteite tot die voordeel strek van die formele sektor.

Truu en Black (1980, pp. 12-27) redeneer dat vergelykende skaarsheid en hoë pryse voortspruitend uit ongenoegsaamhede in die mark in die formele sektor (byvoorbeeld die bestaan van monopolieë), 'n voorvereiste

is vir die produksie van substituuatprodukte deur die informele sektor. Die informele sektor vul hierdeur die leemte aan wat gelaat word deur die marktekortkominge in die formele sektor. Webb (1974, p. 1067) is van mening dat die informele sektor belangrik is aangesien dit komplementêr optree tot die formele sektor. Die gevolg hiervan is dat die heterogene aard van die verwantskap tussen die kapitalis en die klein produsent beklemtoon word.

Die redes vir die ontstaan en uitbreiding van die informele sektor in Suid-Afrika stem in 'n groot mate ooreen met redes wat aangevoer word in ontwikkelende lande. As gevolg van die groter mobiliteit van die swart bevolking, weens die verslapping van die instromings- en pasbeheer, verhuis al hoe meer mense uit die Derdewêreldgedeelte na die ontwikkelde gebiede. Weens die lae geskooldheid van hierdie persone vind hulle nie altyd geredelik 'n heenkome in die formele sektor nie en dus wend hulle hul tot die informele sektor in 'n poging om 'n inkomste te verdien. Suid-Afrika se relatiewe lae groeikoers en die daling in die netto vaste investering deur die nywerheid-, mynbou- en landbousektore lei tot verhoogde werkloosheid. Hierdie werkloosheid dwing persone noodgedwonge om toe te tree tot die informele sektor. Die demonstrasie-effek (Westaway en Weyman-Jones, 1977, pp. 48 en 51) (waar persone in 'n laerinkomstegroep die verbruikspatroon van persone in 'n hoërinkomstegroep navolg en in die proses 'n addisionele inkomste benodig), dra by tot die uitbreiding van die informele sektor. Die Witskrif oor Privatisering en Deregulering (1987, p. 8) oefen druk uit op die plaaslike owerhede om uitgediende en beperkende maatreëls op te hef of af te skaal, sodat die markmeganisme optimaal kan funksioneer, om ondernemerskap in die informele sektor te bevorder. Soos in die geval van die ontwikkelde lande, kan relatiewe hoë belastingkoerse as rede

aangevoer word vir die omseiling van die formele sektor en die toetrede tot die informele sektor.

Die International Labour Organisation (ILO) (1972, p. 600) beskou informelesektorondernemers en -ondernemings as:

- (i) Ondernemings wat beskik oor die moontlikheid van vrye toetrede tot hierdie sektor;
- (ii) Ondernemings wat afhanklik is van plaaslik verkrygbare hulpbronne;
- (iii) Ondernemings wat gewoonlik in familiebesit is;
- (iv) Ondernemings wat bekend is vir die arbeidsintensiteit daarvan;
- (v) Ondernemings wat hoofsaaklik gebruik maak van die bestaande tegnologie;
- (vi) Ondernemers wat vaardighede aangeleer het sonder formele onderrig; en
- (vii) Ondernemings wat blootgestel word aan ongereguleerde en mededingende markte.

Die formelesektorondernemers en -ondernemings word geassosieer met die teenoorgestelde kenmerke as hierbo.

Hart (1973, p. 1) beskou die verkryging van werk op 'n permanente en gereelde basis teen 'n vaste inkomste as bepalend of dit onder die informele sektor kan resorteer of nie. Hart maak 'n drieledige indeling van die inkomstegeleenthede in 'n Derdewêreldstad:

(i) Formele-inkomstegeleenthede

- (a) Openbare sektor (byvoorbeeld salarisse en lone);
- (b) Private sektor (byvoorbeeld salarisse en lone, dividende); en
- (c) Oordragbetalings (byvoorbeeld pensioene en werkloosheidsvoordele),

(ii) Informele-inkomstegeleenthede ("wettig")

Die begrip *wettig* kan gedefinieer word as daardie aktiwiteite wat sonder enige verandering of verlaging in die morele standaard gewettig kan word, byvoorbeeld 'n persoon besit bloot net nie 'n lisensie om 'n bepaalde aktiwiteit aan te pak nie. Die volgende geleenthede word beskou as informele-inkomstegeleenthede:

- (a) Primêre en sekondêre aktiwiteite (byvoorbeeld skoenmakers en bierbrouerye);
- (b) Tersêre ondernemings (byvoorbeeld behuising en verhurings);
- (c) Kleinskaalse verspreiding (byvoorbeeld smouse en spyseniering);
- (d) Ander dienste (byvoorbeeld musikante en fotografe); en
- (e) Persoonlike oordragbetalings (byvoorbeeld bedel en lenings).

(iii) Informele-inkomstegeleenthede ("onwettig")

- (a) Dienste (byvoorbeeld prostitusie en afpersing); en
- (b) Oordragte (byvoorbeeld roof en dobbel).

Die *Office de la recherche Scientifique et Technique Outre-mer* (in Joshi, Label & Mowly, 1976, p. 51) het sekere riglyne neergelê en bepaal dat daar aan minstens twee van die volgende vereistes voldoen moet word om deel te wees van die informele sektor:

- (i) Die inkomste van die onderneming mag nie 300 dollar per maand oorskry nie;
- (ii) Slegs elementêre toerusting mag gebruik word;
- (iii) Die onderneming mag nie meer as twee werknemers in diens hê nie;
- (iv) Die arbeidsproduktiwiteit moet laag wees; en
- (v) Die entrepreneur moet nie bewustelik of aktief soek na nuwe of meer klante nie.

Sethuraman (1976, pp. 69-81) verdeel die informele sektor in twee subsektore en gee ook 'n aanvaarbare uiteensetting of kriteria vir die identifisering van informelesektorondernemings. Die twee subsektore is:

- (i) Die onreëlmatige sektor wat bestaan uit 'n verskeidenheid lae status "wettige" aktiwiteite, byvoorbeeld los werkers soos tuiniers; en
- (ii) Die informelesektorondernemings wat bestaan uit kleinskaalse ekonomiese aktiwiteite wat hoofsaaklik in familieverbande uitgevoer word.

Sethuraman (1976, pp. 64-81) het die volgende algemene kriteria onderskei vir die identifisering van informelesektorondernemings:

(i) Vervaardiging

'n Vervaardigingsonderneming kan ingesluit word in die informele sektor indien dit voldoen aan sommige van die volgende voorwaardes:

- (a) Tien of minder persone word in diens geneem (insluitend deelydse en tydelike arbeiders);¹
- (b) Die onderneming funksioneer op 'n onwettige basis (in stryd met die owerheidsregulasies);
- (c) Gesinslede van die hoof van die onderneming neem deel aan die aktiwiteite van die onderneming;
- (d) Die onderneming het geen vaste ure of dae van produksie nie;
- (e) Die onderneming funksioneer op semipermanente of tydelike persele;
- (f) Die onderneming maak in die vervaardigingsproses nie gebruik van elektrisiteit nie;
- (g) Die onderneming is onafhanklik van formele finansiële instellings vir die verkryging van kredietfasiliteite;
- (h) Die uitset van die onderneming word direk aan die eindverbruiker versprei; en

¹ Hierdie vereiste verskil van die Office De La Recherche Scientifique et Technique Outre-mer se vereiste op p. 9; naamlik dat 'n informelesektoronderneming nie meer as twee werknemers in diens mag hê nie.

- (i) Persone in die onderneming beskik oor minder as ses jaar formele skoolonderrig.

(ii) Konstruksie

Konstruksie-ondernemings kan in die informele sektor ingesluit word indien dit aan sommige van die volgende voorwaardes voldoen:

- (a) Tien of minder persone word in diens geneem (insluitend deelydse en tydelike arbeiders);²
- (b) Die onderneming funksioneer op 'n onwettige basis (in stryd met die owerheidsregulasies);
- (c) Gesinslede van die hoof van die onderneming neem deel aan die aktiwiteite van die onderneming;
- (d) Die onderneming het geen vaste ure of dae van produksie nie;
- (e) Persone bedrywig in die onderneming beskik oor minder as ses jaar formele skoolonderrig;
- (f) Die onderneming besit of beskik nie oor kragaangedrewe konstruksiemasjinerie en -toerusting nie;
- (g) Die onderneming funksioneer vanaf semipermanente en tydelike persele; en
- (h) Die onderneming is onafhanklik van formele finansiële instellings vir die verkryging van kredietfasiliteite.

² Hierdie vereiste verskil van die Office De La Recherche Scientifique et Technique Outre-mer se vereiste op p. 9; naamlik dat 'n-informelesektoronderneming nie meer as twee werknemers in diens mag hê nie.

(iii) Vervoer

'n Onderneming wat dienste ten opsigte van vervoer, berging en kommunikasie verskaf, kan in die informele sektor ingesluit word indien dit aan sommige van die volgende voorwaardes voldoen:

- (a) Tien of minder persone word in diens geneem (insluitend deelydse en tydelike arbeiders);³
- (b) Die onderneming funksioneer op 'n onwettige basis (in stryd met die owerheidsregulasies);
- (c) Gesinslede van die hoof van die onderneming neem deel aan die aktiwiteite van die onderneming;
- (d) Die onderneming het geen vaste ure- of dae van produksie nie;
- (e) Die onderneming funksioneer op semipermanente of tydelike persele;
- (f) Die onderneming is onafhanklik van formele finansiële instellings vir die verkryging van kredietfasiliteite; en
- (g) Persone in die onderneming beskik oor minder as ses jaar formele skoolonderrig.

(iv) Handel

'n Handelonderneming kan in die informele sektor ingesluit word indien aan sommige van die volgende voorwaardes voldoen word:

³ Hierdie vereiste verskil van die Office De La Recherche Scientifique et Technique Outre-mer se vereiste op p. 9; naamlik dat 'n informelesektoronderneming nie meer as twee werknemers in diens mag hê nie.

- (a) Tien of minder persone word in diens geneem (insluitend deelydse en tydelike arbeiders);⁴
 - (b) Die onderneming funksioneer op 'n onwettige basis (in stryd met die owerheidsregulasies);
 - (c) Gesinslede van die hoof van die onderneming neem deel aan die aktiwiteite van die onderneming;
 - (d) Die onderneming het geen vaste ure of dae van produksie nie;
 - (e) Die onderneming funksioneer op semipermanente of tydelike persele;
 - (f) Persone in die onderneming beskik oor minder as ses jaar formele skoolonderrig;
 - (g) Die onderneming is onafhanklik van formele finansiële instellings vir die verkryging van kredietfasiliteite; en
 - (h) Handel word gedryf in onder andere gebruikte goedere, vars produkte en voorbereide voedsel.
- (v) Dienste**

'n Diensonderneming kan in die informele sektor ingesluit word indien aan sommige van die volgende voorwaardes voldoen word:

- (a) Tien of minder persone word in diens geneem (insluitend deelydse en tydelike arbeiders);⁵

⁴ Hierdie vereiste verskil van die Office De La Recherche Scientifique et Technique Outre-mer se vereiste op p. 9; naamlik dat 'n informelesektoronderneming nie meer as twee werknemers in diens mag hê nie.

⁵ Hierdie vereiste verskil van die Office De La Recherche Scientifique et Technique Outre-mer se vereiste op p. 9; naamlik dat 'n informelesektoronderneming nie meer as twee werknemers in diens mag hê nie.

- (b) Die onderneming funksioneer op 'n onwettige basis (in stryd met die owerheidsregulasies);
- (c) Gesinslede van die hoof van die onderneming neem deel aan die aktiwiteite van die onderneming;
- (d) Die onderneming het geen vaste ure of dae van produksie nie;
- (e) Die onderneming funksioneer op semipermanente of tydelike persele;
- (f) Persone bedrywig in die onderneming beskik oor minder as ses jaar formele skoolonderrig;
- (g) Die onderneming is onafhanklik van formele finansiële instellings vir die verkryging van kredietfasiliteite; en
- (h) Dienste wat onder andere gelewer word sluit in die sny van hare, neem van foto's, die verskaffing van akkommodasie-geriewe.

Kritiek wat teen hierdie benadering van Sethuraman geopper kan word, is dat dit die informele sektor in die primitiefste vorm voorstel. Aangesien daar 'n noue interaksie bestaan tussen die formele en informele sektore sowel as die sogenaamde "demonstrasie-effek" is sekere van die gestelde voorwaardes nie meer geldig nie. Vir die doeleindes van hierdie proefskrif word die informele sektor gedefinieer as daardie sektor van die ekonomie waarin ondernemings bedryf word sonder om aan alle formele vereistes te voldoen, terwyl die verskaffing van goedere en dienste, produksie en verbruik deur die mark en prysmeganisme gereël word (Rudman,

1988, p. 54). Die volgende aspekte vul die kriteria van Sethuraman en die International Labour Organisation aan:

- i) Hoofsaaklik eenmansake, met 'n klein voorraad, omset en wins;
- ii) Geen rekordhouding van die produksie, omset of wins vind plaas nie;
- iii) Ondernemings maak nie 'n direkte bydrae tot die belastinginkomste van die plaaslike owerheid of regering nie;
- iv) Weersomstandighede beïnvloed die verkope en produksie;
- v) Ondernemings het bykans geen oorhoofse kostes nie; en
- vi) Registrasie by die Sentrale Streekdiensteraad vind nie plaas nie.

Rudman (1988, pp. 57-58) het die kriteria soos gestel deur onder andere, die International Labour Organisation, Hart, *Office de la recherche Scientifique et Technique Outre-mer* en Sethuraman, gebruik om die volgende informelesektoraktiwiteite te onderskei:⁶

(i) Handelsdienste

Straatsmouse, houtverkopers, shebeeneienaars, die verkopers van vars produkte en voorbereide voedsel, is voorbeelde hiervan.

(ii) Persoonlike dienste

Skoenmakers, haarkappers, toordokters, tuiniers en musikante is voorbeelde hiervan.

⁶ Vir doeleindes van hierdie proefskrif is die indeling van Rudman gebruik om informelesektoraktiwiteite in Johannesburg te klassifiseer. Die indeling se definisies verskil van dié wat deur die Sentrale Statistiekdiens gebruik word in hulle opnames.

(iii) Hersteldienste

Motorherstelwerk, paneelkloppers en die herstel van elektriese ware is voorbeelde hiervan.

(iv) Vervaardigingsdienste

Meubelvervaardigers en persone wat naaldwerk doen is voorbeelde hiervan.

(v) Konstruksiedienste

Bouers, messelaars en pleisteraars is voorbeelde hiervan.

(vi) Vervoerdienste

Taxi's is 'n voorbeeld hiervan.

(vii) Akkommodasiedienste

Die verhuurders van grond en geboue is voorbeelde hiervan.

(viii) Immorele/Onwettige dienste

Prostitusie en die handel in gesteelde goedere is voorbeelde van hierdie tipe dienste.

'n Belangrike kenmerk van die informele sektor is dat dit nie altyd geredelik waarneembaar is nie. Die "onsigbaarheid" van die informelesektoraktiwiteite hou verband met die feit dat die deelnemers daaraan dikwels hulle aktiwiteite en/of inkomste nie openbaar wil hê nie, omdat hulle amptelike optekening of opsporing wil vermy. Die "onsigbaarheid" van informelesektoraktiwiteite skep lastige metodologiese

vraagstukke vir die navorser, omdat meting slegs plaasvind ten opsigte van die formele of sigbare ekonomiese aktiwiteit. Die inligting vir navorsing, ontleding en beplanning is met ander woorde hoofsaaklik vir die formele sektor beskikbaar.

In Suid-Afrika is nasionale rekeninge na die Tweede Wêreldoorlog opgestel toe beseft is dat die rekeninge 'n noodsaaklike element is om 'n ekonomiese beleid te formuleer en tweedens om kort- en langtermynneigings in die volkshuishouding te bestudeer. 'n Nasionale-rekeningemodel is 'n sistematiese, statistiese beskrywing van die basiese vorme van formele ekonomiese aktiwiteite. Die aktiwiteite sluit die produksie, verbruik, kapitaalvorming en buitelandse handelstransaksies in. Aanvanklik is slegs formele ekonomiese groothede in die Nasionale Rekeningeweergegee. Die probleem om ekonomiese groothede te meet word groter indien in ag geneem word dat die informele sektor 'n belangriker rol in die Suid-Afrikaanse ekonomie begin speel. Die Suid-Afrikaanse Reserwebank het na aanleiding hiervan die 1989 en 1990 sensusopnames van die Sentrale Statistiekdiens gebruik om die omvang van die onaangetekende informelesektoraktiwiteite te bereken en rapporteer dit nou as deel van die Nasionale Rekeningeweergegee. Hoewel dikwels betoog word dat die informele sektor 'n blote afgeleide van die formele sektor is, moet onthou word dat feitlik alle ekonomiese aktiwiteite tot en met die koms van die formele mark in die agtiende eeu, in 'n mindere of meerdere mate informeel van aard was.

1.2 Metode van ondersoek

Die oogmerk met hierdie proefskrif is om ondersoek in te stel na die aard en omvang van die informele sektor in Johannesburg. Die ondersoek is hoofsaaklik gesentreer op die informele sektor in die Suid-Afrikaanse ekonomie, met spesiale verwysing na die Johannesburg munisipale gebied, ten einde die huidige sowel as die moontlike toekomstige belangrikheid van die sektor te bepaal.

In dié studie is daar van 'n literatuur- en 'n vraelysopname gebruik gemaak om inligting in te win. Geweldige probleme word ondervind om gegewens oor ondernemers in die informele sektor te verkry, hetsy deur middel van opnames of nasionale rekeninge. Aangesien makro-ekonomiese ondersoeke slegs réeds ingesamelde inligting vertolk, het die skrywer besluit dat 'n mikro-ekonomiese ondersoek die beste resultate sou lewer om die aard en omvang van die informele sektor in Johannesburg te ontleed. In hierdie studie is daar van 'n mikro-ekonomiese ondersoek gebruik gemaak om die aard en omvang van die informele sektor in Johannesburg te bepaal. Die Mikro-ekonomiese ondersoek het 'n uitgebreide vraelysopname behels met die oogmerk om nuwe inligting (data) te genereer. Die inligting is gebruik om aanbevelings te maak aangaande maatreëls wat ingestel behoort te word ter bevordering van die informelesektoraktiwiteite in die Johannesburgse munisipale gebied.

Gedurende Augustus 1991 het die skrywer 'n opname van ondernemers in die informele sektor in Johannesburg onderneem deur middel van 'n persoonlike vraelysopname. Die vraelys is so opgestel dat die belangrikste inligting oor die aard en omvang van die informele sektor se aktiwiteite in Johannesburg ingewin kon word.

'n Span bestaande uit tien vraelysopnemers is vir 'n periode van drie dae opgelei, met die doel om onduidelikhede in die vraelys te bespreek en uit die weg te ruim. Die vraelysopnemers is versoek om die vraelyste so volledig en korrek moontlik te voltooi, terwyl die opnemers ook versoek is om die inligting as streng vertroulik te behandel. Die opnemers moes te voet die hele Johannesburg gebied dek. Johannesburg se middestad en voorstede is verdeel in sektore, en roetes is vooraf bepaal om elke straat te dek. Om dubbeltelling te voorkom is 'n plakkertjie uitgedeel aan elke informelesektorondernemer wat reeds 'n vraelys voltooi het. Na 'n periode van veertien werksdae is die roetes voltooi en die hele Johannesburg gebied gedek. 'n Totaal van 1 454 vraelyste is voltooi en die data is deur die skrywer verwerk. Die mikro-ekonomiese ondersoek se resultate word volledig gerapporteer en ontleed in die studie.

In hoofstuk twee word die aard en omvang van die informele sektor in Suid-Afrika aan die hand van die bestaande literatuur en die 1989 en 1990- sensusopnames van die Sentrale Statistiekdiens bespreek, om 'n verwysingsraamwerk te skep vir die informele sektor in Johannesburg. Verskillende makro- en mikro-ekonomiese modelle wat gebruik is om die aard en omvang van die informele sektor te bepaal word ook kortliks bespreek.

In hoofstuk drie word die vraelysopname se bevindinge aangaande die aard en omvang van die informele sektor in Johannesburg volledig gerapporteer en bespreek. Verder word 'n eiesoortige metode ontwikkel om die omvang van die informele sektor in Johannesburg te bereken.

In hoofstuk vier word aanbevelings gemaak aangaande die maatreëls wat die Johannesburgse Stadsraad behoort in te stel ter bevordering van informelesektoraktiwiteite in die gebied. Die aanbevelings vloei voort uit

die behoeftes wat geïdentifiseer is deur middel van die vraelysopname wat gedurende Augustus 1991 onderneem is. Die maatreëls wat bespreek word is dereguleringsmoontlikhede, aktiewe plaaslike owerheidshulp en formele sektorondersteuning.

Die bevindinge van die ondersoek word in hoofstuk vyf saamgevat.

HOOFSTUK TWEE

'n Beskrywing van die aard en omvang van die informele sektor in Suid-Afrika

2.1 Inleiding

Die oogmerk met hierdie hoofstuk is om die aard en omvang van die informele sektor in Suid-Afrika aan die hand van die bestaande literatuur en studies op dié gebied te omskryf, om 'n verwysingsraamwerk te skep vir die informele sektor in Johannesburg.

In die probleemstelling is aangetoon dat die prominente dualistiese kenmerk van die Suid-Afrikaanse ekonomie lei tot die ontstaan van informelesektoraktiwiteite. Die redes vir die toetrede tot die informele sektor in Suid-Afrika stem in 'n groot mate ooreen met dié in ontwikkelende- en Derdewêreldlande, byvoorbeeld dat werkseleenthede in die formele sektor relatief skaars is, of net nie bestaan nie, of dat lone nie bevredigend is nie. Net soos in die geval van ontwikkelende lande kan

hoë belastingkoerse of die aanvul van die persoonlike beskikbare inkomste, redes wees vir toetrede tot die informele sektor.

In hierdie hoofstuk word die aard van die informele sektor in Suid-Afrika ontleed deur die verskillende aktiwiteite wat beoefen word, te identifiseer, die verspreiding van die sektor per provinsie te ondersoek, die geslag van die informele sektor na te gaan, ouderdomsgroepe word ontleed, daar word na die onderwyspeil van die deelnemers gekyk, die skep van werksgeleenthede word ondersoek en laastens word die werksure van die informelesektorondernemers ondersoek.

In Suid-Afrika, soos in ander lande, is daar 'n toenemende belangstelling om die omvang van die informele sektor te bepaal en die werking daarvan te verstaan omdat dit die ekonomiese beleid en ewewig beïnvloed. Van die kant van die fiskus is daar ook belangstelling omdat die belastingontduiking wat noodwendig uit die aard van die informele sektor voortspruit, daarop neerkom dat 'n hoër belastingkoers op die formele sektor gehef moet word om die nodige inkomste te genereer ten einde noodsaaklike kollektiewe dienste te kan voorsien.

Gesien vanuit die oogpunt van werk- en inkomsteskepping, is dit belangrik om vas te stel in watter mate die informele sektor werksgeleenthede en 'n heenkome aan die lede van die bevolking bied. In hierdie hoofstuk word van die modelle en metodes van ekonome elders gebruik om die omvang van die informele sektor te bepaal, asook die tekortkominge daarvan kortliks te bespreek. Om die aard en omvang van die informele sektor in Suid-Afrika te bepaal, word daar veral klem gelê op die bevindinge van die Sentrale Statistiekdiens, terwyl inligting uit ander ondersoeke bygewerk is.

2.2 Die aard van die informele sektor in Suid-Afrika

Inligting aangaande die informele sektor in Suid-Afrika was nooit geredelik beskikbaar nie, aangesien dié sektor nooit 'n belangrike rol in die ekonomie gespeel het nie. Die tempo van verstedeliking en toenemende werkloosheid het die fokus begin plaas op die rol van die informele sektor in die ekonomie. Met ingang Oktober 1989 is daar begin om jaarliks sensusopnames te onderneem om die aard en omvang van die statisties-onaangetekende ekonomie¹ (informele sektor) in Suid-Afrika te bepaal.

2.2.1 Werksgeleentheidskepping deur die informele sektor

Tabel 2.0 en figuur 2.0 (a) tot 2.0(d) toon die aantal persone werksaam in die informele sektor gedurende 1989 en 1990.

Tabel 2.0

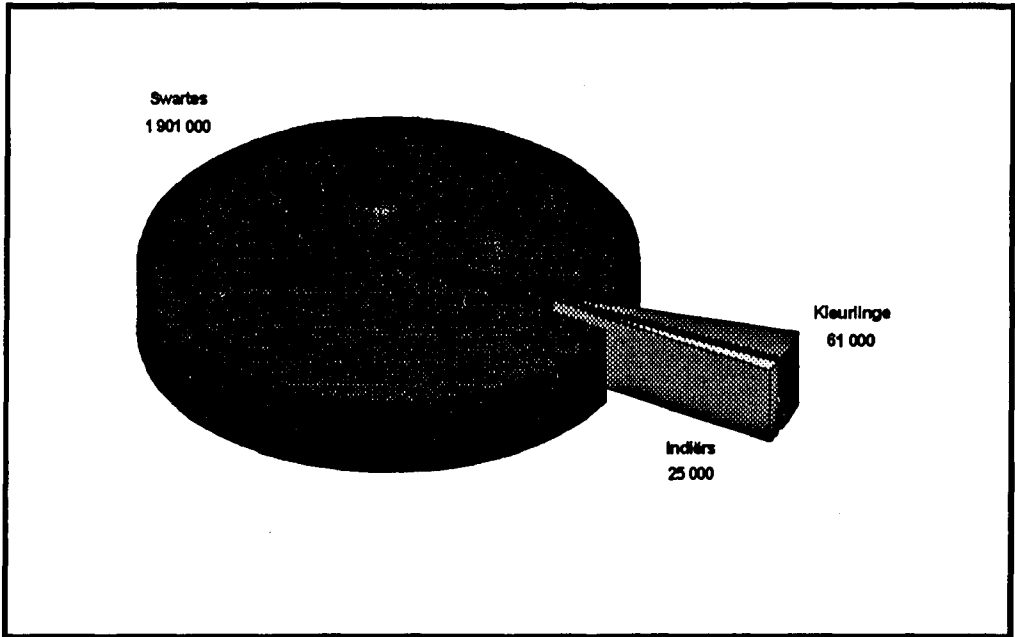
Persone werksaam in die informele sektor vir 1989 en 1990

RSA	Kleurlinge	Indiërs	Swartes	Totaal
Totaal 1989	117 000	55 000	2 555 000	2 727 000
Totaal 1990	155 633	75 026	2 547 369	2 778 028
Voltydse werkers in die informele sektor				
Totaal 1989	56 000	30 000	654 000	740 000
Totaal 1990	53 530	45 448	793 065	892 043
Deeltydse werkers in die informele sektor				
Totaal 1989	61 000	25 000	1 901 000	1 987 000
Totaal 1990	102 103	29 578	1 754 304	1 885 985

Bron: Statisties-onaangetekende Ekonomiese Aktiwiteite van Kleurlinge, Indiërs en Swartes: Oktober 1989 en 1990, Dept. Statistiek, Pretoria, p.6.

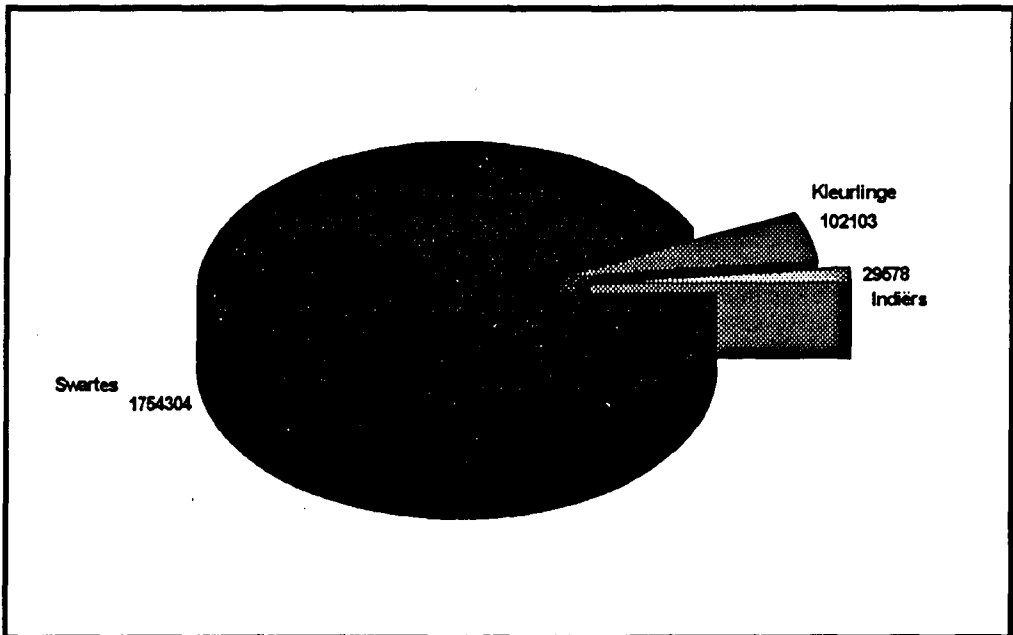
¹ Die Sentrale Statistiekdiens se definisie van die informele sektor.

Figuur 2.0(a)
Persone werksaam in die informele sektor gedurende 1989
(Deeltyds)

Bron: Tabel 2.0 p. 23.

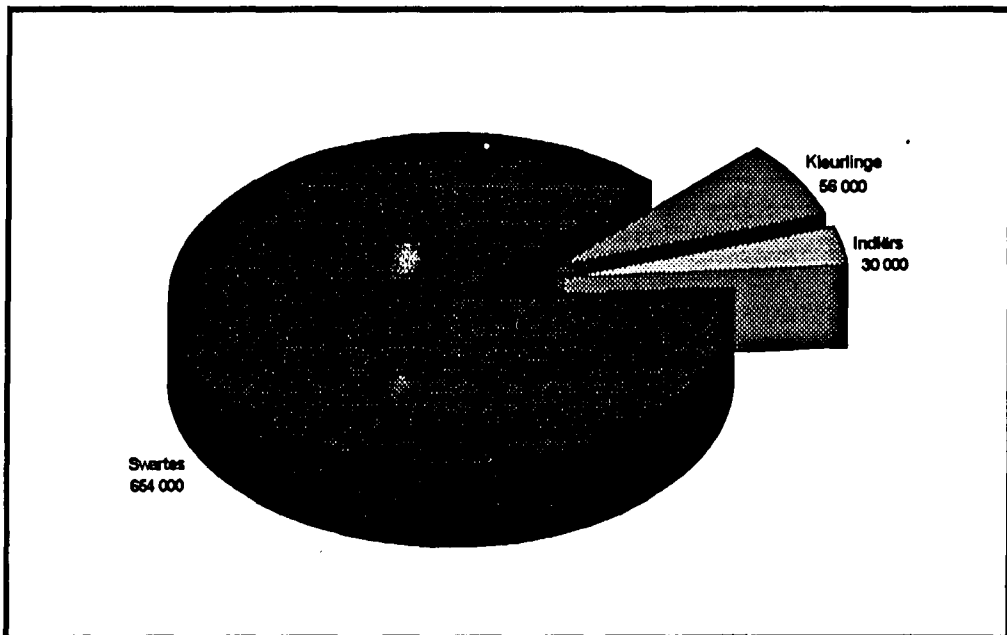
Figuur 2.0(b)
Persone werksaam in die informele sektor gedurende 1990
(Deeltyds)

Bron: Tabel 2.0, p. 23.

Figuur 2.0(c)

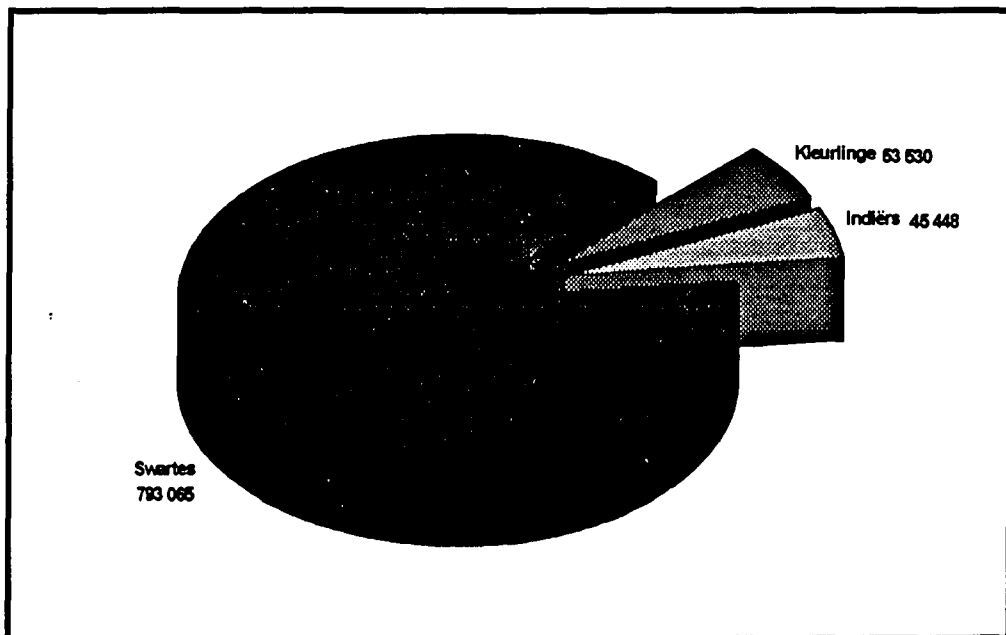
**Persone werksaam in die informele sektor gedurende 1989
(Voltyds)**

Bron: Tabel 2.0, p. 23.

Figuur 2.0(d)

**Persone werksaam in die informele sektor gedurende 1990
(Voltyds)**

Bron: Tabel 2.0, p. 23.

Voltydse informelesektordeelnemers word gedefinieer as werkers vir eie rekening en werkers in diens van informelesektorwerkgewers. Deeltydse informelesektordeelnemers sluit persone in wat ook in die formele sektor werk.

Tabel 2.0 en figuur 2.0(a) tot 2.0(d) toon dat 27,14 persent van die totale aantal informelesektordeelnemers gedurende 1989 voltyds werksaam was in die informele sektor, terwyl 72,86 persent slegs deeltyds in die sektor werksaam was. Gedurende 1990 het die aantal voltydse informelesektordeelnemers toegeneem na 32,11 persent teenoor die afname van deeltydse informelesektordeelnemers na 67,89 persent. Die aantal informelesektordeelnemers het in 1989 toegeneem vanaf 2 727 000 persone, tot 2 778 028 persone in 1990. Die toename van 1,87 persent in informelesektoraktiwiteit is moontlik 'n aanduiding dat die beskikbaarheid van werk in die formele sektor afneem.

Die Suid-Afrikaanse Reserwebank se Kwartaalblad (Junie 1993, S-92) toon dat die ekonomiese groeikoers in 1988 4,20 persent was; vir 1989 was dit 2,30 persent en vir 1990, -0,5 persent. Die afname in die ekonomiese groeikoers van die formele ekonomie bevestig die redes vir die uitbreiding van die informelesektoraktiwiteit.

Die Sentrale Statistiekdiens (1991, p. 7) onderskei ook tussen informelesektordeelnemers bedrywig in stedelike gebiede en in plattelandse gebiede. Die 1990-opname toon dat 56,82 persent van alle deelnemers in die informele sektor in stede bedrywig was, in vergelyking met 43,18 persent in plattelandse gebiede. Indien in gedagte gehou word dat die bestaanslandbou nie ten volle by die opname ingesluit is nie, behoort die persentasie plattelandse deelnemers nog hoër te wees. Vir doeleindes van hierdie proefskrif is slegs die stedelike

informelesektordeelnemers bespreek. Die Sentrale Statistiekdiens (1991, p. 15) het bevind dat 83,19 persent van alle informelesektoraktiwiteite in Transvaal in die stedelike gebiede voorkom, terwyl slegs 16,81 persent van dié aktiwiteite in die niestedelike gebiede voorkom.

2.2.2 Die verskillende informelesektoraktiwiteite wat in Suid-Afrika beoefen word

'n Verskeidenheid aktiwiteite word in die informele sektor beoefen. In die opname van die Sentrale Statistiekdiens (1989 en 1990) is die informele sektor in agt beroepsgroepe geklassifiseer. Die beroepsgroepe en die verskillende aktiwiteite of beroepe binne elke groep word in tabel 2.1 uiteengesit. Die agt beroepsgroepe is die volgende: handel en smousery, dienste, handwerk, tuisnywerheid, vervoer, herwinning, akkommodasie en ander beroepe. Gedurende 1989 was 35,40 persent van die totale informelesektordeelnemers in die handelsdienste-aktiwiteite betrokke. Die toename in handelsdienste-aktiwiteite was 11,11 persent. Die aantal deelnemers in die diensteberoepsgroep was gedurende 1989 9,10 persent teenoor 8,60 persent in 1990. Die afname in hierdie aktiwiteite was 4,63 persent. Gedurende 1989 was 22,10 persent van die totale aantal informelesektordeelnemers in die handelsdienste-aktiwiteite betrokke, teenoor se 20,40 persent in 1990. Die afname in die aktiwiteite was 5,75 persent. Informelesektordeelnemers in tuisnywerhede het vanaf 1989 tot 1990 toegeneem met 4,13 persent. Die vervoerdienste het vanaf 1989 tot 1990 'n klein toename van 3,94 persent getoon. Die herwinningsaktiwiteite het vanaf 1989 tot 1990 die grootste afname getoon, naamlik 25,93 persent, terwyl akkommodasiedienste vanaf 1989 tot 1990 die grootste toename getoon het, naamlik 33,92 persent. Die aktiwiteite in die "ander diensteberoepsgroep" het vanaf 1989 tot 1990 'n

klein toename van 2,48 persent getoon. Aangesien die vraelysopname in Johannesburg (Augustus 1991) nié van huis tot huis opgeneem is nie, is 'n ander klassifikasie van aktiwiteite gebruik ten opsigte van sekere kategorieë informelesektoraktiwiteite. (Vergelyk hoofstuk een, pp. 15-16.)

Tabel 2.1

Beroepsverdeling van persone werksaam in die informele sektor, 1989 en 1990

Beroepsgroep	Beroepe by beroepsgroep ingesluit	Persentasie deelneming van bevolkingsgroepe aan die verskillende beroepe		
		Jaar	Persentasie deelname	Persentasie toe-/afname
Handel en smousery	Blommeverkoper, spekulant, klereverkoper, koerantverkoper, voedsel- en drankverkoper, rommelverkoper, smousery, straatsmousery.	1989	35,40	11,11
		1990	38,60	
Dienste	Joggie, kinderoppasser, nagwag, skoonmaaker, smokkelkroegwerker, tuinier.	1989	9,10	-4,63
		1990	8,60	
Handwerk	Agterplaaswerktuigkundige, boukontraakteur, dekker, elektrisiën, haarkapper, haarsnyer, huistoestelhersteller, loodgieter, messelaar, paneelklopper, pleisteraar, skoemaker, sweiser, timmerman, verwer.	1989	22,10	-5,75
		1990	20,40	
Tuisnywerheid	Bier- en drankbrouer en distilleerder, breier, grasbesemmaker, houtsnier, kraalwerker, suurmelkprodusent.	1989	12,00	4,13
		1990	12,30	
Vervoer	Vervoer van goedere, vervoer van passasiers.	1989	5,90	3,94
		1990	6,00	
Herwinning	Beenversamelaar, bottelversamelaar, brandstof/houtversamelaar, misversamelaar, rommelhoophenwinner.	1989	6,00	-25,93
		1990	4,40	
Akkommodasie	Losiesverskaffing, verhuring van kamers.	1989	0,80	33,92
		1990	1,00	
Ander	Fotograaf, informele skool, kruieverkoper, motorparkeringopsigter, musikant, produksie van landbou/tuinbouprodukte, motorverhuring, toordokter en ongespesifiseer.	1989	8,70	2,48
		1990	8,80	

Bron: Statisties-onaangetekende Ekonomiese Aktiwiteite van Kleurlinge, Indiërs en Swartes, Sentrale Statistiekdiens, Pretoria, Oktober, 1990, p. 418.

2.2.3 Die verspreiding van die informelesektordeelnemers (per provinsie) vir 1989 en 1990

Wanneer die aard van die informele sektor bestudeer word, is dit van belang om te weet in watter provinsie die aktiwiteite voorkom, asook in watter mate sodanige aktiwiteite daar voorkom.

Tabel 2.2 en figuur 2.1(a) en (b) toon dat daar gedurende 1990, 15,49 persent van die totale aantal informelesektordeelnemers in die Kaapprovinsie voorgekom het, 15,33 persent in Natal en 11,14 persent in die Oranje-Vrystaat. Gedurende 1989 was daar 965 358 informelesektordeelnemers in Transvaal, teenoor 940 623 in 1990. Die informelesektoraktiwiteite in Transvaal het dus 'n afname van 2,56 persent getoon. Alhoewel die informelesektoraktiwiteite 'n klein afname toon, kom die grootste konsentrasie informelesektordeelnemers steeds in hierdie provinsie voor, naamlik 58,04 persent. Dié afname kan moontlik toegeskryf word aan die toename in werkverskaffing deur die openbare owerhede (soos die polisiemag, onderwysers en die korrektiewe dienste) wat gedurende die vierde kwartaal van 1990 plaasgevind het (Die Suid-Afrikaanse Reserwebank, Kwartaalblad, Maart 1992, pp. 7 en 34).

Tabel 2.2

**Persone werksaam in die informele sektor volgens
provinsie vir 1989 en 1990 ²**

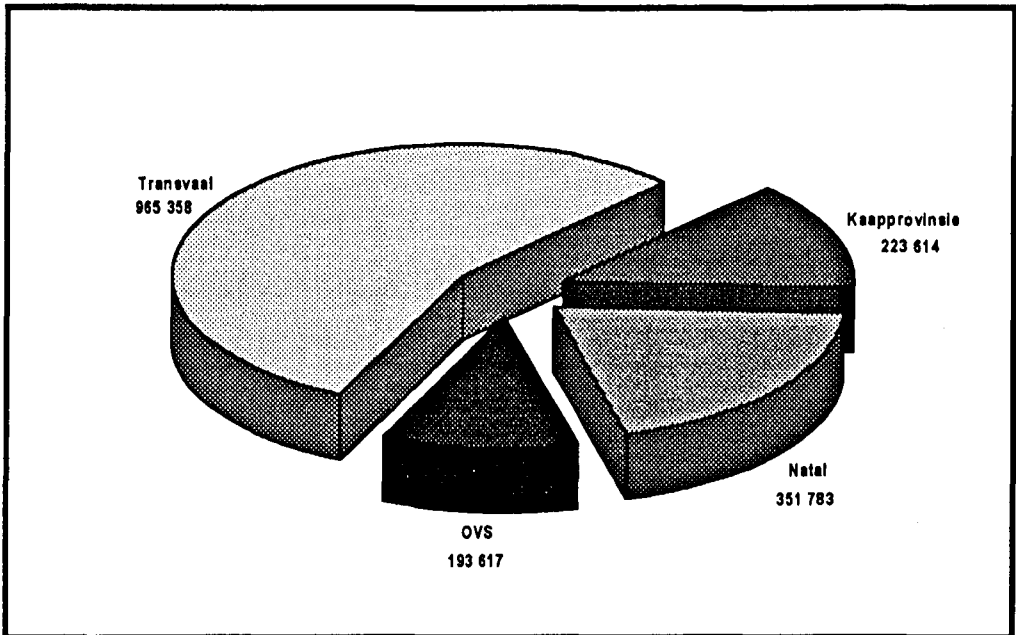
Provinsie	Totaal	Persentasie afname/toename (%)	Persentasie deelname (%)
Kaap			
1989	223 614		12,89
1990	250 795	12,15	15,49
Natal			
1989	351 783		20,28
1990	248 496	-29,36	15,33
OVS			
1989	193 617		11,16
1990	180 607	-6,72	11,14
Transvaal			
1989	965 358		55,66
1990	940 623	-2,56	58,04
Totaal 1989	1 734 372		100
Totaal 1990	1 620 521		100

Bron: Statisties-onaangetekende Ekonomiese Aktiwiteite van Kleurlinge, Indiërs en Swartes, Oktober 1989 en 1990, Sentrale Statistiekdiens, Pretoria, pp. 14 en 15.

² Selfregerende gebiede is uitgesluit, maar persone in diens van die informelesektorondernemings, is ingesluit.

Figuur 2.1 (a)

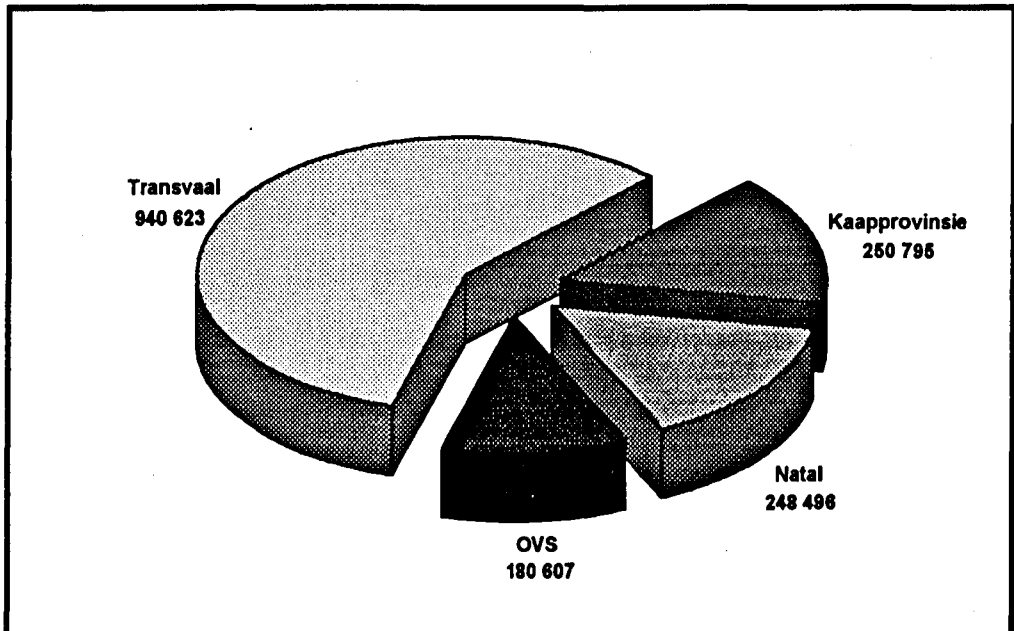
**Persone werksaam in die informele sektor
(volgens provinsie vir 1989)**

Bron: Tabel 2.2, p. 30.

Figuur 2.1(b)

**Persone werksaam in die informele sektor
(volgens provinsie vir 1990)**

Bron: Tabel 2.2, p. 30.

2.2.4 Die geslag van die informelesektordeelnemers in Suid-Afrika

Die Sentrale Statistiekdiens (1991, pp. 27 tot 33) se opname toon dat gemiddeld 55,80 persent van die totale aantal informelesektordeelnemers manlik is, teenoor die gemiddeld van 44,20 persent wat vroulike deelnemers is.

Die informele sektor bestaan dus in totaal uit effens meer manlike as vroulike deelnemers. Die groter deelname van manlikes is 'n logiese uitvloeisel van hulle broodwinnerstatus. Die relatief hoë persentasie vroulike deelnemers aan informelesektoraktiwiteite kan in 'n groot mate toegeskryf word aan etniese oorwegings en tradisies. 'n Voorbeeld hiervan is die Tswana wat graag bedrywighede aan die vrou oorlaat, terwyl vroue ook belangrike insette lewer by boerderybedrywighede.

2.2.5 Die ouderdomsgroepe van die deelnemers aan die informele sektor in Suid-Afrika

As daar gekyk word na die beroepe in die informele sektor, soos dit geklassifiseer is deur die Sentrale Statistiekdiens kan gesien word dat die informele sektor beroepe insluit wat deur alle ouderdomsgroepe beoefen word. Aangesien die meerderheid ekonomies bedrywige Suid-Afrikaners jonger as 40 jaar is, kan aanvaar word dat die meeste deelnemers noodwendig binne hierdie ouderdomsgroep moet val. Du Plessis en Levin (1986, p. 8) het in Port Elizabeth bevind dat die meerderheid Kleurlinge en swart deelnemers in die ouderdomsgroep 31 tot 40 jaar val. Hierdie persentasie word toegeskryf aan die groter verantwoordelikeitsin en volwassenheid wat met die ouderdomsgroep geassosieer word. De Montille (1987, p. 3) het weer bevind dat 56,00 persent van alle

deelnemers in Soweto in die ouderdomsgroep 20 tot 40 jaar val. Die vermoë van die formele sektor om jaarliks nuwe toetredes tot die arbeidsmark te akkommodeer, hou verband met hierdie deelnemers se ouderdomme. Ouderdom is daarom 'n belangrike element om in gedagte te hou.

2.2.6 Die onderwyspeil van die deelnemers aan die informele sektor in Suid-Afrika

Hoewel navorsing gedoen is om die onderwyspeil van deelnemers aan die informele sektor vas te stel, het Mullins en Senekal (1986, p. 49) bevind dat slegs 27,90 persent van die informelesektorondernemers in Botshabelo een of ander vorm van opleiding ontvang het. Ligthelm en Van den Berg (1981, p. 375) toon in hulle ondersoek in Kwa-Ndebele dat 58,00 persent van die deelnemers aan die informele sektor oor geen opleiding beskik het nie, terwyl Van Zyl (1986, p. 102) bevind het dat 35,00 persent van informelesektordeelnemers in die Odi-distrik slegs oor standerd ses beskik het. Die lae onderwyspeil bemoeilik toetrede tot die formele sektor en kan gevolglik gesien word as 'n rede waarom die informele sektor se aktiwiteite uitbrei.

2.2.7 Die werksure in die informele sektor in Suid-Afrika

Die aantal werksure in die informele sektor hang hoofsaaklik af van die soort aktiwiteite wat beoefen word. Die uitgangspunt van die deelnemers aan die informelesektoraktiwiteite is hoofsaaklik om die vraag te bevredig, te enige tyd en wanneer dit voorkom. Dewar en Watson (1981, p. 80) het bevind dat die meeste deelnemers in Vrygrond, Mitchells Plein en Heideveld in die Kaap, minder as 40 uur per week werk. De Montille (1987,

p. 3) het gevind dat deelnemers in Soweto gemiddeld 50 uur per week werk, terwyl Du Plessis en Levin (1987, p. 10) weer in Port Elizabeth bevind het dat 61,00 persent van die respondente wat ondervra is, langer as agt uur per dag werk. Die gevolgtrekking waartoe gekom kan word, is dat meeste van die deelnemers aan die informele sektor lang en ongereelde ure werk om sodoende aan die behoeftes van die gemeenskap te kan voorsien.

2.3 Die omvang van die informele sektor in Suid-Afrika

Die oogmerk met hierdie paragraaf is om kortliks ondersoek in te stel na die verskillende mikro- en makro-ekonomiese modelle wat gebruik word om die omvang van die informele sektor te bepaal.

Volgens Frey en Pommerehne (1982, p. 3) kan die omvang van die informele sektor op drie wyses gemeet word: eerstens deur blote spekulasie deur die politici, publiek of akademici, tweedens deur middel van ingeligte raaiwerk en laastens deur gebruik te maak van ramings wat op duidelik omlýnde metodes gebaseer is.

Die omvang van die informele sektor as 'n enkele grootheid kan slegs gemeet word indien 'n regstreekse of mikro-ekonomiese benadering gevolg word. Indien 'n makro-ekonomiese benadering gevolg word om die omvang van die informele sektor te bepaal, geskied dit deur middel van onregstreekse metodes deur die newe-effekte wat dit op ander sektore in die volkshuishouding het, te meet.

2.3.1 Makro-ekonomiese modelle vir die bepaling van die omvang van die informele sektor

2.3.1.1 Verklaring van die verskille tussen die makro-ekonomiese inkomste en uitgawes

In die literatuur word drie metodes onderskei wat van die verskille tussen makro-ekonomiese inkomste en uitgawe gebruik maak om die omvang van die informele sektor te beraam.

Die eerste metode waarna Frey en Pommerehne (1982, p. 6) verwys is die afwyking wat voorkom tussen die totale inkomste soos bereken in die nasionale rekeninge en die totale inkomste soos verkry uit belastingopgawes vir die ooreenstemmende tydperk.

Indien dié afwyking 'n aanduiding is van die omvang van die informele sektor, moet gevolgtrekkings met groot omsigtigheid hanteer word en moet dit nie as 'n absolute meting van die omvang van die informele sektor beskou word nie. Die rede hiervoor is dat foute in die berekening van die nasionale inkomste sowel as in die totale inkomste uit die belastingopgawes mag voorkom.

Die tweede metode is deur Hansson (1982, p. 233) gebruik. Die totale beskikbare inkomste vir 'n bepaalde jaar is bereken deur die totale verbruikersbesteding en netto besparing by mekaar te tel. Die syfer is vergelyk met die amptelike syfer van die totale beskikbare inkomste. Die afwyking tussen die twee syfers is beskou as 'n aanduiding van die omvang van die informele sektor en word uitgedruk as 'n persentasie van die bruto nasionale produk (BNP).

Hierdie metode is moeilik toepasbaar in Suid-Afrika omdat dié afwyking in die nasionale rekeninge getoon word as 'n lopende oordrag aan die owerheid en die buiteland.

'n Derde metode is deur Macafee (1980, p. 81) ontwikkel. Dié metode omvat die meting van die afwyking tussen die totale besteding en die totale inkomste. Die afwyking word in die nasionale rekeninge as 'n respos aangetoon. Aangesien slegs 'n klein persentasie van die informele sektor in privaat verbruikersbesteding ondervang word, kan die respos nie gebruik word om die omvang van die informele sektor te bepaal nie. Die afwyking tussen die totale besteding en inkomste kan nie uitsluitlik aan informelesektoraktiwiteite toegeskryf word nie.

Die redes vir die bestaan van verskille tussen die makro-ekonomiese inkomste en uitgawesyfers kan nie as 'n betroubare maatstaf beskou word om die omvang van die informelesektoraktiwiteite af te lei nie. Omdat die metode grotendeels gebaseer is op die verrekening van die twee syfers, kan die afwyking slegs dien as 'n aanduiding of daar wel informelesektoraktiwiteite in die ekonomie voorkom al dan nie.

2.3.1.2 Arbeidsmarkmodelle vir die bepaling van die omvang van die informele sektor

Twee metodes kan gebruik word om die omvang van informelesektoraktiwiteite deur middel van waarnemings in die arbeidsmark te bepaal.

Eerstens het Contini (1982, p. 202) probeer om die omvang van die informele sektor in Italië te meet deur die verskil te bepaal tussen die amptelike en werklike arbeidsmagdeelnemers. (Die arbeidsmagdeelnemers = $\text{Arbeidsmag} : \text{Totale bevolking}$.) Volgens die metode

moet die afwyking tussen die amptelike arbeidsmag en die berekende arbeidsmag, die omvang van die informele sektor weerspieël. Die model is gebaseer op 'n mikro-ekonomiese analise van die werklike arbeidsmagdeelnemerkoers en so 'n studie is nog nie in Suid-Afrika gedoen nie.

'n Tweede model, wat ook die arbeidsmark gebruik as basis vir die bepaling van die omvang van die informele sektor, is deur Du Plessis en Levin (1987, p. 349) toegepas in geselekteerde woongebiede in Port Elizabeth, asook in Suid-Afrika in die geheel. In die ondersoek is die 1985-sensusopname van die Sentrale Statistiekdiens (1988, pp. 1-15) gebruik. Volgens die metode gee die ongeklassifiseerde aktiwiteite, uitgedruk as 'n persentasie van die ekonomies bedrywige bevolking, 'n aanduiding van die omvang van die informele sektor. Die ongeklassifiseerde aktiwiteite sluit ook geregistreeerde werkloses in. Volgens hierdie metode was 12,40 persent van die ekonomies bedrywige bevolking gedurende 1985 in die informele sektor werksaam. Die metode kan wel gebruik word om die langtermintendense van informele-sektoraktiwiteite aan te dui.

Derdens het Loots (1991, pp. 145-146) 'n arbeidsmarkbenadering as 'n basis gebruik vir die ontwikkeling van 'n metode om die omvang van die informele sektor in Suid-Afrika te bereken.

Die metode is gebaseer op die volgende aannames naamlik, eerstens, dat die omvang van die informele sektor 'n funksie is van die ekonomies bedrywige bevolking, die formele sektor, en die amptelike werkloosheidskoers, tweedens dat die amptelike werkloosheidsyfer daardie persone aandui wat nie in die formele sektor of die informele sektor bedrywig is nie, met ander woorde, die persone wat werklik

werkloos is. Volgens hierdie metode was 1,996 miljoen mense of 23,50 persent van die ekonomies bedrywige bevolking in 1978 in die informele sektor bedrywig, teenoor 3,252 miljoen persone of 29,90 persent van die ekonomies bedrywige bevolking in 1989. Indien die 1,054 miljoen huisvrouens en skoliere, wat per definisie nie as ekonomies bedrywig geklassifiseer word nie, by laasgenoemde syfer getel word, het die informele sektor in 1989 in totaal uit 4,306 miljoen deelnemers bestaan. Volgens Loots se berekeninge het die deelnemers in totaal R26 155 miljoen verdien, wat 12,60 persent van die bruto binnelandse produk in 1989 uitgemaak het.

2.3.1.3 Die bepaling van die omvang van informelesektoraktiwiteite aan die hand van monetêre groothede

Informelesektordeelnemers is geneig om deur middel van die manier waarop kontant gehou en betalings gemaak word, geldtransaksies te manipuleer, wat in die monetêre groothede van 'n land weerspieël word. Ten einde die omvang van die informele sektor aan die hand van die monetêre groothede te kan bepaal, is die *geldverhoudingsmodel*, die *transaksiebenadering* en Kantor se *vraag-na-note-model* gebruik.

2.3.1.3.1 Die geldverhoudingsmodel

Die model word gebaseer op die aanname dat informelesektordeelnemers voorkeur gee aan die gebruik van kontant, in plaas van transaksies wat aangeteken word en waardeur hulle aktiwiteite openbaar gemaak kan word. Cagan (1958, p. 303) het die eerste geldverhoudingsmodel ontwikkel deur die verhouding tussen die munte en note in omloop buite die Amerikaanse Bankstelsel, tot die bedrag aan opvraagbare deposito's, op 'n bepaalde datum met dié op 'n latere datum te vergelyk. Indien daar tussen

die twee datums 'n toename plaasgevind het in die gebruik van kontant is dit beskou as 'n aanduiding van informelesektoraktiwiteite.

Gutman (1977, p. 26) het Cagan se metode verfyn. Die metode staan bekend as die *eenvoudige geldverhoudingsmodel*. Die meting volgens hierdie model word gedoen aan die hand van die verhouding tussen die kontantbalans van die gemeenskap (C) relatief tot die omvang van die opvraagbare deposito's (D) wat deur bankinstellings gehou word. 'n Basisjaar word bepaal waarin die C/D-verhouding as normaal aanvaar word en waar enige toename in dié verhouding dui op groei in informelesektoraktiwiteite.

Feige (1989, p. 36) het uit Gutman se model 'n algemene model geformuleer in 'n poging om die betroubaarheid te toets. Die model staan bekend as die *algemene geldverhoudingsmodel*. Die volgende aannames is gebruik:

Eerstens word daar nie sonder meer aanvaar dat informelesektordeelnemers net van munte en note as ruilmiddel gebruik maak nie. Tjeks word ook ingesluit. Laastens stel die model die C/D-verhouding op twee, met ander woorde vir elke twee dollar wat 'n informelesektordeelnemer in kontant hou, word een dollar in opvraagbare deposito's gehou.

Tanzi (1982, pp. 19-25) het ook die geldverhoudingsmodel gebruik om die omvang van informelesektoraktiwiteite te bepaal. Die model is gebaseer op die positiewe verwantskap tussen die inkomstebelastingkoers en die geldverhouding (C/M₂). Om die omvang van die informele sektor te bereken, word die verskil bereken tussen die geraamde en werklike vraag na kontant en vermenigvuldig met die inkomste-omloopsnelheid van geld.

Alhoewel die geldverhoudingsmodel algemeen gebruik word om die omvang van die informelesektoraktiwiteite te bepaal, geskied dit nie sonder probleme nie. Eerstens moet langtermyn monetêre data beskikbaar wees om 'n geskikte basisjaarverhouding te kan bepaal. Tweedens is die aanname van Gutman en Tanzi dat informelesektorondernemers uitsluitlik van kontant gebruik maak, waarskynlik nie korrek nie. Derdens is dit belangrik om daarop te let dat 'n toename in die gebruik van kontant of tjeks nie slegs aan die omvang van informelesektoraktiwiteite toegeskryf kan word nie, maar ook aan ander faktore soos die tendense in inkomste, verbruik en rentekoerse.

Cagan het weliswaar baanbrekerswerk gedoen, maar Gutman het die model ontwikkel wat bekend staan as die eenvoudige geldverhoudingsmodel. Navorsers soos Feige en Tanzi het Gutman se basiese model as uitgangspunt gebruik en daarop voortgebou om metodes te formuleer waarvolgens die omvang van informelesektoraktiwiteite gemeet kan word. Kritiek teen Tanzi se model is dat belastingontduiking as die enigste rede vir toetrede tot die informele sektor aanvaar word. Die model sal met ander woorde die omvang van die informele sektoraktiwiteite in 'n land met 'n minder gesofistikeerde lewenstandaard onderskat. Die geldverhoudingsmodelle moet met omsigtigheid vertolk word, omdat strukturele veranderinge in die Suid-Afrikaanse ekonomie die resultate kan verwring.

2.3.1.3.2 Die transaksiebenadering

Feige (1989, p. 46) het die *transaksiebenadering* ontwikkel om die omvang van informelesektoraktiwiteite te bepaal. Die model is gebaseer op die verhouding tussen die verandering van die totale monetêre transaksies tot die bruto nasionale produk. Die uitgangspunt van die model is dat die totale omvang van transaksies proporsioneel is tot die totale ekonomiese aktiwiteit, met ander woorde alle formele en informele ekonomiese aktiwiteite. Om die omvang van informelesektoraktiwiteite te bepaal, word die verhouding van die totale transaksies tot die bruto nasionale/binnelandse produk vir 'n bepaalde basisjaar (die basisjaarverhouding) bereken. Vervolgens word die volume transaksies vir 'n jaar gedeel deur die basisjaar verhouding en van hierdie totaal word die gemete of formelesektorinkomste afgetrek om die informelesektorinkomste te kry.

Die transaksiebenadering het ook tekortkominge. Feige wys daarop dat die resultate met omsigtigheid geïnterpreteer moet word, veral omdat hoë ramings van die omvang van informelesektoraktiwiteite verkry is. Die hoër waarnemings kan moontlik toegeskryf word aan die snelle vordering wat op die gebied van finansiële innovasies plaasgevind het, soos tellermasjiene en kredietkaartfasiliteite. Die ontwikkelinge kan die verhouding van transaksies tot inkomste beïnvloed, wat beteken dat faktore wat nie noodwendig verband hou met die groei van die informelesektoraktiwiteite nie, die verhouding kan beïnvloed. Ander probleme is gebrekkige data, veral by die bepaling van die gemiddelde omset van opvraagbare deposito's en van munte en note. Verskeie aannames moet gemaak word ten einde die beskikbare data te omskep in inligting wat in die model toegepas kan word en dit kan lei tot wanvoorstellings oor die werklike omvang van informelesektoraktiwiteite.

In vergelyking met die geldverhoudingsmodel het die transaksiebenadering sekere teoretiese voordele. Geen aannames word gemaak met betrekking tot die inkomste-omloopsnelheid van geld in die formele en informele sektore nie en kontant sowel as tjeks word by die berekeninge ingesluit. Die transaksiebenadering kan nie sonder meer in die Suid-Afrikaanse situasie toegepas word nie. 'n Gebrek aan historiese monetêre data lei tot die maak van aannames. Die aannames is van so 'n aard dat dit die betroubaarheid van die metode onder verdenking plaas.

2.3.1.3.3 Kantor se vraag-na-note-model

Kantor (1989, p. 36) het van 'n makro-ekonomiese monetêre model gebruik gemaak om die omvang van informelesektoraktiwiteite in Suid-Afrika te bepaal. Die model is gebaseer op die waarneming dat die verhouding van die hoeveelheid note in sirkulasie tot die bruto binnelandse produk, teen faktorkoste gedaal het. Die daling het sedert die tagtigerjare omgeswaai na 'n styging. Volgens Kantor dui die toename in die vraag na geld in Suid-Afrika op 'n groeiende informele sektor asook op ander strukturele veranderinge in die Suid-Afrikaanse ekonomie. Kantor het die waarde van informelesektoraktiwiteite in 1987 op R37 162 miljoen geraam, wat 24,60 persent van die bruto binnelandse produk verteenwoordig.

Kantor beraam die omvang van informelesektoraktiwiteite deur te kyk na die gedrag van die hoeveelheid banknote in sirkulasie. Die verskil tussen die werklike vraag na note en die vooruitskatting van die vraag na note, word gemeet aan die hand van 'n regressie-analise. Die vooruitskatting gee volgens Kantor 'n aanduiding van die volume van informelesektoraktiwiteite. Die volume word uitgedruk as 'n persentasie van onderskeidelik die bruto binnelandse produk en die bruto binnelandse

besteding teen markpryse sowel as faktorkoste. Kantor erken self dat daar egter geen metode bestaan om die omvang van informelesektoraktiwiteite absoluut akkuraat te meet nie.

2.3.2 Mikro-ekonomiese modelle vir die bepaling van die omvang van die informele sektor

2.3.2.1 Die Sentrale Statistiekdiens se benadering

Met ingang Oktober 1989, is die eerste sensusopname onderneem om die omvang van die statisties-onaangetekende ekonomie (informele sektor) in Suid-Afrika te bepaal. Die opname is gedoen onder die Swartes, Kleurlinge en Indiërs³. In die kwantifisering van die omvang van die informele sektor in Suid-Afrika word die grootte daarvan uitgedruk as 'n persentasie van die bruto binnelandse produk.

Die Sentrale Statistiekdiens het bevind dat die informelesektoraktiwiteite van Kleurlinge, Indiërs en Swartes se geraamde bydrae tot die bruto binnelandse produk (BBP) volgens die opnamesresultate van 1989 op R16 027 miljoen te staan gekom het, teenoor R18 036 miljoen in 1990. Die totale opbrengs uit informelesektoraktiwiteite vir 1989 verteenwoordig 7,70 persent van die bruto binnelandse produk, terwyl 1990 se totale opbrengs 7,60 persent verteenwoordig het. Die totale opbrengs uit informelesektoraktiwiteite het vanaf 1989 tot 1990 met 12,54 persent toegeneem. Hierdie geraamde bydraes word nie by die beraming van die bruto binnelandse produk (BBP) ingesluit nie, met die gevolg dat

3 Blankes is uitgesluit uit die sensusopnames aangesien hul toetreding tot die informele sektor in 'n baie klein mate plaasvind. Die onafhanklike state, naamlik die Transkei, Bophutatswana, Venda en Ciskei, is ook uitgesluit.

beramings van die bruto binnelandse produk van Suid-Afrika onderbepaal word.

Die Sentrale Statistiekdiens se opnames gedurende 1989 en 1990 om die omvang van die informele sektor in Suid-Afrika deur middel van landswye opnames onder Swartes, Kleurlinge en Indiërs te bepaal, is die omvattendste mikro-ondersoek wat nog gedoen is.

Hoewel hierdie resultate 'n meer betroubare raming van die omvang van die informele sektor se aktiwiteite gee as wat 'n makro-ekonomiese benadering sou gee, het hierdie besondere opnames ook sekere tekortkominge gehad. So byvoorbeeld is Blankes nie by die opnames ingesluit nie. Alhoewel Blankes se behoefte om tot die informele sektor toe te tree waarskynlik nie so groot is nie, moet hulle bydrae nie onderskat word nie. 'n Verdere leemte is dat alle stedelike informelesektoraktiwiteite van Swartes, Kleurlinge en Indiërs nie ingesluit is nie.

2.3.2.2 Kirsten se mikro-ekonomiese model vir die bepaling van die omvang van die informele sektor

In hierdie model het Kirsten (1991, p. 156) van mikro-ekonomiese navorsing gebruik gemaak om die omvang van die informele sektor te bepaal en toe die resultate makro-ekonomies verwerk en op die hele Suid-Afrika van toepassing gemaak.

Om die totale aantal deelnemers in die informele sektor te bepaal, het sy die persentasie ekonomies bedrywige bevolking wat betrokke is by die informele sektor, soos verkry uit 45 gemeenskapsvlakstudies, verwerk in 'n hoogste, laagste en mediaanpersentasie vir elkeen van die gebiede en vir Suid-Afrika as 'n geheel. Die inkomste wat in die informele sektor

genereer is as 'n persentasie van die bruto binnelandse produk, is bereken deur 'n geweegde gemiddelde inkomste vir elke gebied te bepaal. Met die aantal informelesektordeelnemers in elke gebied bekend, is die per capita-inkomste bepaal vir die afsonderlike gebiede asook vir Suid-Afrika as geheel. Die per capita-inkomste is vermenigvuldig met die aantal deelnemers in die informele sektor om die omvang van die informele sektor (in randwaarde) te bepaal wat dan uitgedruk kan word as 'n persentasie van die betrokke jaar se bruto binnelandse produk.

Kirsten het bevind dat daar in 1985 1,84 miljoen Swartes in die informele sektor betrokke was, wat in totaal R5 900 miljoen verdien het. Hierdie verdienste verteenwoordig 5,10 persent van die bruto binnelandse produk.

Alhoewel Kirsten se metode uniek is, het dit sekere tekortkominge. Daar is byvoorbeeld uitsluitlik gebruik gemaak van die inligting van 45 gemeenskapsvlakstudies. Tweedens is elkeen van die studies se statistiek slegs op 'n steekproefbasis verkry wat in die model aanvaar is as verteenwoordigend van Suid-Afrika as 'n geheel. Laastens is die studie slegs onder Swartes gedoen.

2.3.2.3 Lighthelm en Van der Berg (1981, pp. 1-81) se vraelysopname om die omvang van die informele sektor in Kwa-Ndebele te bepaal

'n Inkomste- en bestedingstudie is eerstens gedoen. Uit hierdie studie is daar 69 huishoudings geïdentifiseer. Vraelyste is daarna voltooi deur 60 huishoudings. 'n Verdere 300 huishoudings is genader, waarvan slegs 20 (6,70 persent) aan informelesektoraktiwiteite deelgeneem het.

Die omvang van die informele sektor is bepaal deur die bevolking in huishoudings te verdeel wat aan informelesektoraktiwiteite deelneem. Volgens die metode is die omvang van die informelesektoraktiwiteite in Kwa-Ndebele geraam op 12,00 persent. Die opname het ook sekere tekortkominge. Die gegewens is verkry uit steekproewe en moontlike afwykings kan voorkom as gevolg van steekproeffoute. Tweedens het die vraelys slegs gehandel oor die ondernemer en die onderneming. Derdens was die studie slegs onder Swartes onderneem en was die aantal respondente betreklik klein, wat vergelykings tussen die verskillende informelesektoraktiwiteite nie altyd betroubaar maak nie.

2.3.3 Vergelyking van die bevindinge soos gemeet deur die verskillende navorsers

In tabel 2.3 word die resultate soos gemeet deur die verskillende navorsers op 'n vergelykende basis uiteengesit.

Tabel 2.3 toon dat die omvang van informelesektoraktiwiteite in Suid-Afrika as 'n persentasie van die bruto binnelandse produk varieer tussen 5,10 persent en 24,60 persent. Die gemiddelde omvang van informelesektoraktiwiteite is 11,65 persent van die bruto binnelandse produk (BBP).

Tabel 2.3

Vergelyking van die omvang van informelesektoraktiwiteite in Suid-Afrika soos bepaal deur verskillende navorsers

Benadering gevolg deur	Jongste jaar waarvoor resultate beskikbaar is	Bevolkingsgroepe waaronder opname gedoen is	Informele sektor as persentasie van die bruto binnelandse produk (%)
1. Du Plessis en Levin	1985	Alle bevolkingsgroepe	-
2. Geldverhoudingsmodelle	1989	Alle bevolkingsgroepe	12,30
3. Kantor	1987	Alle bevolkingsgroepe	24,60
4. Kirsten	1985	Swartes	5,10
5. Sentrale Statistiekdiens	1989	Kleurlinge, Swartes, Indiërs	7,70
6. Sentrale Statistiekdiens	1990	Kleurlinge, Swartes, Indiërs	7,60
7. A.E. Loots	1991	Kleurlinge Swartes, Indiërs	12,60

In hoofstuk drie gaan die aard en omvang van die informele sektor in Johannesburg bespreek word. Aangesien die regstreekse of mikro-ekonomiese benaderings meer omvattende resultate lewer, is 'n vraelysopname onderneem gedurende Augustus 1991, om die aard en omvang van informelesektoraktiwiteite in Johannesburg te bepaal. Alle bevolkingsgroepe was ingesluit in die opname. 'n Eiesoortige metode om die omvang van die informelesektoraktiwiteite in Johannesburg te bepaal, word ook bespreek.

2.4 Samevatting

Die oogmerk van hierdie hoofstuk was om die aard en omvang van die informelesektoraktiwiteite in Suid-Afrika aan die hand van bestaande literatuur en studies te bespreek.

Inligting aangaande die informele sektor in Suid-Afrika was nooit geredelik beskikbaar nie, aangesien die sektor nooit 'n belangrike rol in die ekonomie gespeel het nie. Verstedeliking en toenemende werkloosheid het die fokus begin plaas op die rol van die informele sektor in die ekonomie. Met ingang Oktober 1989 is daar begin om 'n sensusopname te onderneem om die aard en omvang van die statisties-onaangetekende ekonomie in Suid-Afrika te bepaal. 'n Tweede opname is gedurende Oktober 1990 deur die Sentrale Statistiekdiens onderneem. Hierdie opnames onderskei voltydse informelesektordeelnemers van deelydse informelesektorondernemers. 'n Verdere verdeling is ook gemaak tussen stedelike en niestedelike informelesektorondernemers. Gedurende 1989 was 27,14 persent van die totale aantal informelesektordeelnemers voltydse werksaam in die sektor, terwyl 32,11 persent gedurende 1990 voltydse in hierdie sektor werksaam was. Die voltydse informelesektordeelnemers het dus toegeneem. Die redes vir die toename van 1,87 persent in die informele sektor is moontlik toe te skryf aan die afname in die ekonomiese groeikoers (van 4,20 persent in 1989 tot -0,50 persent in 1990), wat gelei het tot 'n afname in formele werksgeleenthede en 'n gepaardgaande uitbreiding van informelesektoraktiwiteite, aangesien persone toetree tot hierdie sektor in 'n poging om 'n inkomste te verdien.

By die bespreking van die aard van die informelesektoraktiwiteite is verskillende kenmerke en eienskappe geïdentifiseer. Eerstens is die verskillende beroepsaktiwiteite geïdentifiseer asook die aantal persone werksaam per aktiwiteit. Die aktiwiteite wat geïdentifiseer is, is handelsdienste, dienste, handwerk, tuisnywerhede, vervoer, herwinning, akkommodasie en ander beroepe. Die grootste persentasie informelesektordeelnemers is betrokke by handelsdienste (38,60 persent).

Vervolgens is die verspreiding bespreek van die informelesektordeelnemers per provinsie vir 1989 en 1990. Die Sentrale Statistiekdiens het bevind dat 58,04 persent van die informelesektoraktiwiteite in Transvaal voorgekom het gedurende 1990.

Volgens die Sentrale Statistiekdiens se sensusopname vir 1990, is daar gevind dat gemiddeld 55,80 persent van die informelesektordeelnemers manlik is en 44,20 persent vroulik. Die groter deelname deur manlikes is 'n logiese uitvloeisel van hulle status as broodwinners. Die relatief hoë persentasie vroulike deelnemers kan in 'n groot mate toegeskryf word aan etniese oorwegings en tradisies.

Uit die verskeidenheid beroepe wat die informelesektorondernemers volg kan daar gesien word dat hierdie sektor beroepe insluit wat deur alle ouderdomsgroepe beoefen kan word. As gevolg van die formele sektor se onvermoë om nuwe toetredes tot daardie mark te akkommodeer, kan aanvaar word dat veral die jonger komponent van die ekonomies bedrywige bevolking hulle tot die informele sektor sal wend.

In verskeie studies is bevind dat informelesektordeelnemers oor 'n relatief lae opvoedingspeil beskik. Die lae vlak van opleiding kan gevolglik gesien word as 'n rede waarom informelesektoraktiwiteite uitbrei.

Vervolgens is die aantal ure wat die informelesektordeelnemers werk, bespreek. Die bevinding wat gemaak is, is dat deelnemers baie langer ure werk as werkers in die formele sektor.

By die bespreking van die omvang van die informelesektoraktiwiteite, is ondersoek ingestel na die makro-ekonomiese modelle, die arbeidsmarkmodelle, die monetêre modelle en laastens na die mikro-ekonomiese modelle. Vervolgens is die makro-ekonomiese modelle, wat gebruik kan word om die omvang van informelesektoraktiwiteite te bepaal, bespreek.

By die bespreking van makro-ekonomiese modelle is die verskille tussen makro-ekonomiese inkomste en uitgawe eerstens verklaar. Die modelle wat bespreek is gee slegs 'n aanduiding of informelesektoraktiwiteite in 'n land teenwoordig is of nie, en of dit toe- of afneem.

Tweedens is die arbeidsmarkmodelle bespreek. Contini het die verskil tussen die amptelike en die werklike arbeidsmagdeelnemers gebruik as 'n aanwyser van die omvang van ekonomiese aktiwiteit. Du Plessis en Levin het gebruik gemaak van die 1985-sensusopname in Suid-Afrika en na persone wat nie volgens 'n aktiwiteit daarin geklassifiseer kan word nie, verwys as informelesektorondernemers. Hulle het bevind dat 12,40 persent van die ekonomies bedrywige bevolking gedurende 1985 in die informele sektor werksaam was. Loots het in haar navorsing oor die omvang van die informele sektor in Suid-Afrika bevind dat daar in 1989, 4,306 miljoen deelnemers in die sektor was, wat in totaal R26 155 miljoen verdien het. Die bydrae tot die bruto binnelandse produk was 12,60 persent.

Vervolgens is die monetêre modelle wat gebruik kan word om die omvang van die informelesektoraktiwiteite te bepaal, bespreek. Die modelle wat

bespreek is, is die *geldverhoudingsmodel*, die *transaksiebenadering* en Kantor se *vraag-na-note-model*.

Die basis van die *geldverhoudingsmodel* is die bepaling van die verhouding tussen die kontantbalans in die gemeenskap op 'n gegewe tydstip, relatief tot die omvang van die opvraagbare deposito's ten opsigte van 'n bepaalde basisjaar, soos deur bankinstellings gehou. Enige toename in die verhouding ten opsigte van die basisjaarverhouding dui op groei in die informele sektor. In hierdie verband is die modelle van Cagan, Gutmann, Feige en Tanzi, kortliks bespreek. Die *geldverhoudingstelsel* het ooglopende tekortkominge. Die belangrikste hiervan is die gebrek aan historiese monetêre data en die toenemende gebruik van tjeks, kredietkaarte en outomatiese tellermasjiene. Die resultate wat verkry word, word ooglopend beïnvloed deur die aannames wat gemaak word.

Feige se *transaksiebenadering* gaan van die standpunt uit dat die omvang van transaksies proporsioneel is tot die totale ekonomiese aktiwiteit. Deur die verskil tussen die totale transaksies en formele transaksies te bereken, word die omvang van informelesektoraktiwiteite bepaal. Relatiewe hoë skattings bevraagteken die betroubaarheid van die metode. Nuwe innovasies op finansiële gebied laat die gedagte ontstaan dat die verhouding van transaksies tot inkomste in so 'n mate beïnvloed is, dat dit nie noodwendig met die groei in informelesektoraktiwiteite verband gehou het nie. Die *transaksiebenadering* kan nie sonder meer in die Suid-Afrikaanse situasie toegepas word nie. Die aannames is van so 'n aard dat dit die betroubaarheid van die metode onder verdenking plaas.

Kantor het van 'n monetêre model gebruik gemaak om die omvang van informelesektoraktiwiteite in Suid-Afrika te bepaal. Hy het die verskil wat bestaan tussen die werklike vraag na banknote en die vooruitgeskatte

vraag na banknote, gebruik om die volume van informelesektoraktiwiteite af te lei. Volgens die metode was die waarde van die aktiwiteite in die informele sektor in 1987 R37 162 miljoen, wat 24,60 persent van die bruto binnelandse produk teen faktorkoste verteenwoordig. Die bevindinge van die model moet bevraagteken word, aangesien die bevindinge onrealisties hoog is.

Alhoewel mikro-ekonomiese modelle tydrowend en duur is, het die opnames wat deur die Sentrale Statistiekdiens gedurende 1989 en 1990 onderneem is onder Swartes, Kleurlinge en Indiërs, die omvattendste resultate nog gelewer. Volgens die opnames was die informele sektor se bydrae tot die bruto binnelandse produk vir 1989, R16 027 miljoen (7,70 persent van die bruto binnelandse produk), terwyl die 1990-opname dit op R18 036 miljoen stel (7,60 persent van die bruto binnelandse produk).

Kirsten het in haar navorsing oor die omvang van die informelesektoraktiwiteite in swart woongebiede van mikro-ekonomiese data, gebruik gemaak en dit op die hele Suid-Afrika van toepassing gemaak. Haar bevinding was dat daar in 1985 1,842 miljoen deelnemers in die informele sektor aanwesig was, wat 5,10 persent van die bruto binnelandse produk verteenwoordig het.

Lighthelm en Van der Berg het deur middel van 'n vraelysopname probeer om die omvang van die informele sektor in Kwa-Ndebele te bepaal. Volgens hulle berekeninge was die omvang van die informelesektoraktiwiteite 12,00 persent van die aantal huishoudings in 1981. Om op te som, regstreekse metingsmetodes soos byvoorbeeld die sensusopnames van die Sentrale Statistiekdiens lewer meer betroubare resultate.

Ten slotte is die resultate van die verskillende navorsers met mekaar vergelyk. As daar na die verskillende bevindinge gekyk word, kan gesien word dat die gemiddelde omvang van die informele sektor in Suid-Afrika 11,65 persent van die bruto binnelandse produk uitmaak.

HOOFSTUK DRIE

'n Mikro-ekonomiese ontleding van die aard en omvang van die informele sektor in Johannesburg

3.1 Inleiding

Die tradisionele groeibenadering tot ontwikkeling het in die afgelope twee of meer dekades beperkte suksesse gehad in Derdewêreldomstandighede en veral in Afrika. 'n Groot skaalse uitbreiding van investering in die infrastruktuur en tegnologies gevorderde produksietegnieke het nie die gewenste *trickling down* effek gehad nie. Alternatiewe ontwikkelingstrategieë soos werkskepping en groei met herverdeling het net gedeeltelik 'n beter antwoord gebied. Enkele van die probleme wat voorkom is die beperkte werking van die markmeganisme en die beperkte getal ondernemers. Boonop is daar 'n neiging tot kapitaalintensiteit wat nie geregverdig is in die besondere omstandighede van die Derde Wêreld nie. Die neiging kan toegeskryf word aan faktore soos politieke onrus, vakbondoptrede en die styging in die eenheidskoste van arbeid. Die tekort

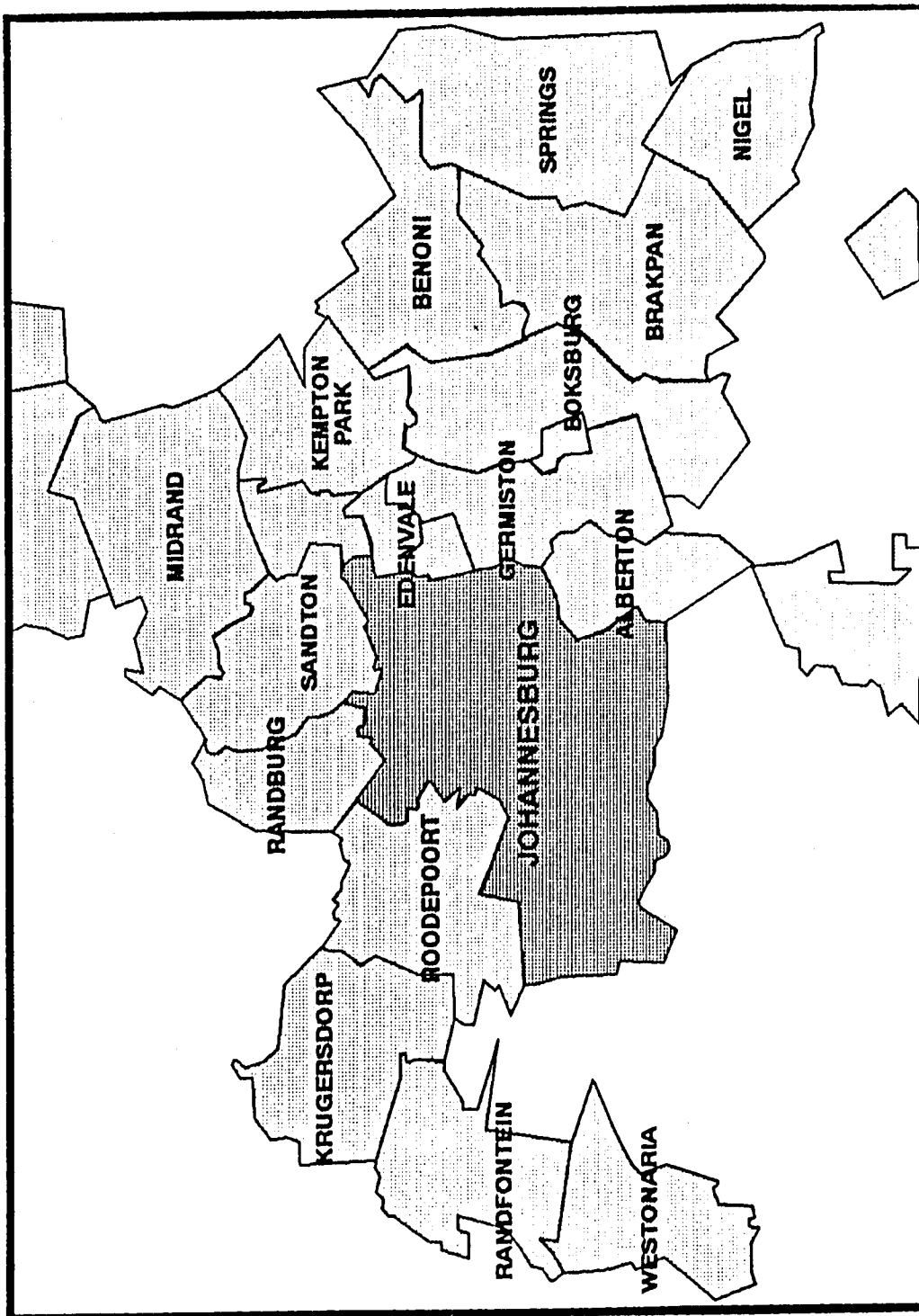
aan kundige arbeid dra ook tot kapitaalintensiteit by. Die kundigheid word liever ingebou in kapitaalgoedere wat goedkoper is as om (arbeid)werkers op te lei. Hierdie neiging dra by tot strukturele werkloosheid, wat meer persone tot informelesektoraktiwiteite dwing.

Die oënskynlike onvermoë om te voldoen aan die verwagtinge vir snelle ontwikkeling, het aanleiding gegee tot die stimulering van nuwe ontwikkelingsdenke en praktyke wat in die algemeen 'n basiese behoeftebenadering is. Die benadering lê veral klem op 'n geïntegreerde ontwikkelingsproses wat die voorsiening van kollektiewe dienste en investering in menslike kapitaal probeer integreer met die produksie-aktiwiteite van die betrokke gemeenskappe. Aspekte wat in dié verband prominent voorkom, is die ontwikkeling (of opheffing van beperkings) rakende die informele sektor en ander klein ondernemings. Die onderliggende veronderstelling is dat die betrokkenheid van die grootste aantal plaaslike mense in die ontwikkelingspoging daartoe sal bydra dat die keuses wat gemaak sal word, die geskikste vorme van produksie die meeste behoeftes van die gemeenskap waarop die ontwikkelingspoging gerig is, sal bevredig. Die rol van die informele sektor in Johannesburg moet ook in hierdie lig gesien word. Die uiters beperkte werkseleenthede sowel as toenemende verstedeliking het die Johannesburgse Stadraad oortuig dat die informele sektor 'n belangrike rol in die stad se ekonomie speel.

Die oogmerk met hierdie hoofstuk is om eerstens ondersoek in te stel na Johannesburg se arbeidsmag, onderwyspeil en sektorale samestelling van die ekonomiese aktiwiteite as bydraende faktore vir die toenemende belangrikheid van die informele sektor. Tweedens word die aard van die informelesektoraktiwiteite in Johannesburg bespreek en laastens word 'n

eiesoortige metode gebruik om die moontlike omvang van die informele sektor in Johannesburg te bepaal.

3.2 Johannesburg

3.2.1 'n Beskrywing van die geografiese kenmerke van Johannesburg

Johannesburg het ontstaan danksy die ontdekking van goud op 4 Oktober 1886. Gebiede is tot openbare delwerye geproklameer, wat beteken het dat persone kleins kon bekom. Persone het hulle willekeurig op die terrein gevestig omdat daar geen dorpsgebied bestaan het nie. Waar ander dorpe in Suid-Afrika om 'n kerk- of markplein ontwikkel het, en so 'n tipiese roosterpatroon aangeneem het, het die behoeftes van die delwers, Johannesburg se uitleg bepaal. Die kleinsakeondernemers kon in die eerste drie jaar na die ontdekking van die hoofrif aktief deelneem aan die ontginning van goud aangesien geen besondere kennis, tegniese vermoë of groot kapitaaluitleg nodig was nie. Met die dieper uitgrawings was meer kapitaal en duur masjiene nodig.

Die gejaag na rykdom en die onbeheerde saamtrek van verskillende persone het gelei tot ernstige maatskaplike probleme. Die groot maatskaplike vraagstukke was tipies van die universele verstedelikingsprobleem, naamlik dronkenskap, werkloosheid¹, misdaad en onsedelikheid. Ten spyte van al die probleme is Johannesburg steeds beskou as 'n simbool van lewe en geleentheid.

In Johannesburg word die verspreiding van die inwoners grootliks gekoppel aan hul inkomste. In die weste van die stad, op die konvekse landskap van Mayfair, Brixton en Crosby, is daar 'n laer

¹ Die informele sektor het ontstaan in die vorm van "Ama Washu", Zulu vrouens het die wasgoed van die myners gewas in 'n poging om 'n inkomste te verdien.

middelinkomstebeskouing. In 'n noordelike rigting volg die kom van Aucklandpark, Westdene, Triomf en Newlands waar daar 'n daling is van middelklas tot ekonomies. Ander voorstede wat as welvarend bestempel kan word, is Houghton, Linksfield, Observatory en Mountain View. Die "oorloop" van die binnestad na die voorstede, is die woonstelgebiede van Hillbrow, Berea, Yeoville en Bellevue. Die middestad (die sentrale sakegebied), word begrens deur Pleinstraat in die noorde, Weststraat in die weste, Troyestraat in die ooste en Andersonstraat in die suide. Die totale oppervlakte van Johannesburg beslaan sowat 500 vierkante kilometer. Johannesburg is die grootste stad in Suid-Afrika en die belangrikste faktore wat die stad se ekonomiese toekoms gaan bepaal is die bevolkingsgroei, werkskepping en opleiding.

Vervolgens word Johannesburg se arbeidsmag, sektorale samestelling en onderwyspeil bespreek as bydraende faktore tot die toenemende belangstelling in die informele sektor.

3.2.2 Johannesburg se arbeidsmag as 'n bydraende faktor tot die belangrikheid van die informele sektor in Johannesburg

In hierdie paragraaf word die arbeidsmag van Johannesburg bespreek as 'n bydraende faktor tot die toenemende belangstelling in die informele sektor.

Tabel 3.0

Johannesburg se arbeidsaanwysers vir 1980, 1985 en 1991

	1980	1985	1991
Totale bevolking	1 519 570	1 710 783 ²	1 906 437
Potensiële arbeidsmag	784 825	919 543	1 024 711
Ekonomies bedrywige bevolking	727 295	868 433	981 281
Bestaan/ informele / perifirale sektor	125 074	171 368	224 757
De facto aanbod van arbeid	727 295	868 433	981 281
Vraag na arbeid	659 751	748 175	799 954
Formele werkseleenthede	579 450	576 457	506 082
Werkloosheid (%)	9,30	13,80	18,50
Absorpsiekapasiteit (%)	73,80	62,70	60,50

Bron: Information Clearing House, Centre for Information Analysis, Development Bank of Southern Africa, Mr. D.J. Viljoen, 1993.

Tabel 3.0 toon dat Johannesburg se totale bevolking vanaf 1980 tot 1991 met 25,46 persent toegeneem het. Die potensiële arbeidsmag (die *de facto* arbeidsmag plus migrasiewerkers) het toegeneem met 17,16 persent vanaf 1980 tot 1985, en met 11,43 persent vanaf 1985 tot 1991.

Die ekonomies bedrywige bevolking kan gedefinieër word as persone wat buite die huislike kring hul dienste teen 'n vergoeding aanbied (Lombard en Stadler, 1978 pp. 25 en 64). Die definisie sluit alle persone in wat in 'n spesifieke gebied werksaam is, werkgewers, werknemers en werkloos. Johannesburg se ekonomies bedrywige bevolking het vanaf 1980 tot 1985

² Hierdie is 'n geraamde syfer.

met 19,41 persent toegeneem, en vanaf 1985 tot 1991 met 12,99 persent tot 981 281 persone toegeneem.

Die grootste probleem wat Johannesburg ondervind is dat die formele werkseleenthede vanaf 1980 tot 1991 met 12,66 persent afgeneem het. Die afname in die formele werkseleenthede het gelei tot 'n dramatiese toename in die perifere/informele sektor. Johannesburg se perifere/informele sektor het vanaf 1980 tot 1991 'n dramatiese toename van 79,70 persent getoon. 'n Tweede faktor wat bygedra het tot die toename in die perifere/informele sektor is, die werkloosheidskoers. Johannesburg se werkloosheidskoers het toegeneem vanaf 9,30 persent in 1980 tot 13,80 persent in 1985 en 18,50 persent in 1991. Derdens het Johannesburg se absorpsiekapasiteit (die persentasie van die potensiële arbeidsmag wat deur die formele sektor in diens geneem kan word) afgeneem van 73,80 persent in 1980 tot 60,50 persent in 1991. Laastens het Johannesburg se verstedelikingskoers toegeneem tot 23,10 persent in 1991 (Metropolitaanse Kamer van Johannesburg, 1993, p. 191) wat ook toenemende druk plaas op die beskikbare werkseleenthede.

Om op te som, Johannesburg se arbeidsaanwysers dui daarop dat die informele sektor 'n al hoe belangriker rol vervul in die skepping van werkseleenthede aangesien die formele sektor nie voldoende werkseleenthede kan skep nie. Die skepping van gunstige omstandighede vir die bevordering van informelesektoraktiwiteite in Johannesburg is dus noodsaaklik om 'n ekonomie te ontwikkel wat 'n wesenlike bydrae tot ekonomiese groei kan maak om armoede teen te werk en werkseleenthede te skep.

3.2.3 Die onderwyspeil van Johannesburg se ekonomies bedrywige bevolking vir 1991

Tabel 3.1 en figuur 3.1 toon die verskillende onderwyspeile van Johannesburg se ekonomies bedrywige bevolking vir 1991.

Tabel 3.1 en figuur 3.1 toon dat 194 294 (19,80 persent) van Johannesburg se ekonomies bedrywige bevolking géén of ongespesifiseerde kwalifikasies het, 126 193 (12,86 persent) beskik oor graad een tot stander drie; 46 515 (4,73 persent) beskik oor stander vier; 64 174 (6,54 persent) beskik oor stander vyf; 105 291 (10,73 persent) beskik oor stander ses; 65 451 (6,67 persent) beskik oor stander sewe; 117 753 (12,00 persent) beskik oor stander agt; 53 970 (5,50 persent) beskik oor stander nege; 144 248 (14,70 persent) beskik oor stander tien; 33 363 (3,40 persent) beskik oor 'n diploma en 30 125 (3,07 persent) beskik oor grade.

Tabel 3.1

Verskillende onderwyspeile van Johannesburg se ekonomies bedrywige bevolking vir 1991

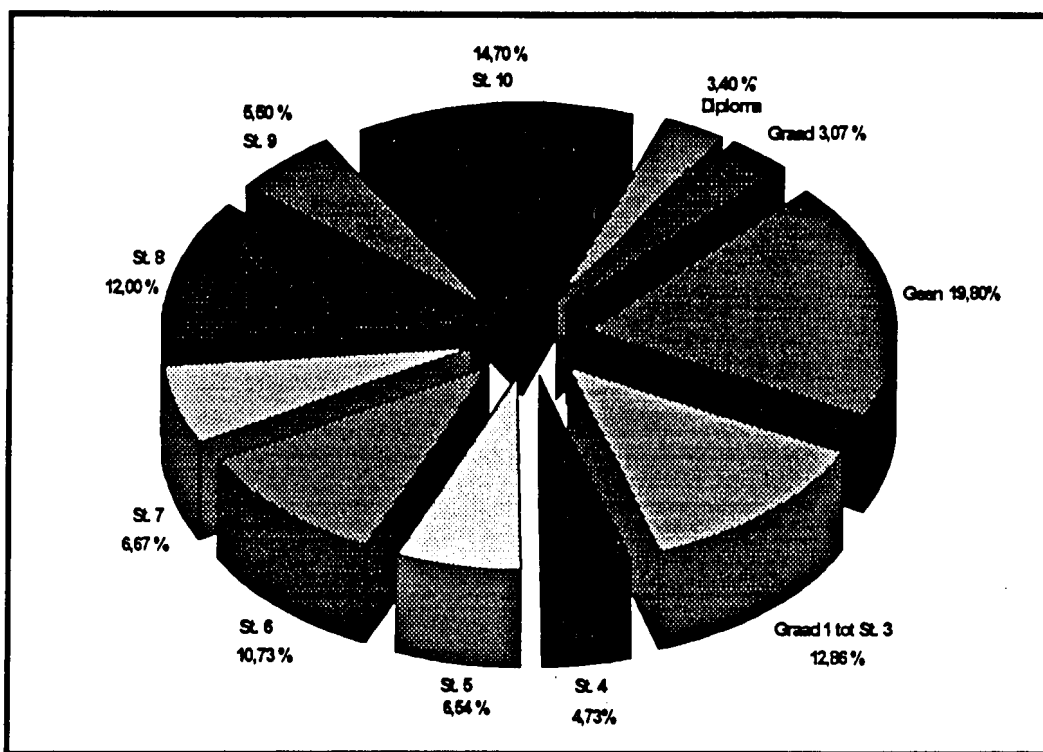
Kwalifikasie	Geen/ ongespe sifiseerd	Gr. 1 tot St. 3	St. 4	St. 5	St. 6	St. 7	St. 8	St. 9	St. 10	Diploma	Graad	Totaal
Aantal	194 294	126193	46515	64174	105291	65451	117753	53970	144248	33363	30125	981 281
Persentasie	19,80	12,86	4,73	6,54	10,73	6,67	12,00	5,50	14,70	3,40	3,07	100

Bron: Verslag van die Witwatersrandse Metropolitaanse Kamer, Ekonomiese Eienskappe van die PWV-area³, Johannesburg 1993, p. 192.

³ PWV = Pretoria, Witwatersrand, Vereeniging.

Figuur 3.1

Verskillende onderwyspeile van Johannesburg se ekonomies bedrywige bevolking vir 1991

Bron: Tabel 3.1, p. 61.

Die onderwyspeil van Johannesburg se ekonomies bedrywige bevolking is betreklik laag, aangesien 61,33 persent oor kwalifikasies laer as standerd agt beskik en slegs 38,67 persent oor standerd agt of hoër beskik. Dié lae geskooldeheidsvlak bemoeilik indiensneming in die formele sektor.

Weens die tekort aan opleiding en vaardighede behoort persone met standerd tien en 'n verdere opleiding, in die formele sektor opgeneem te kan word. Die strukturele probleem is die groot aantal persone wat die skool verlaat het met 'n standerd agt of 'n laer kwalifikasie. Dié persone sal nie werk in die formele sektor vind nie. Hierdie persone sal óf 'n werk van 'n laer gehalte moet aanvaar óf vir hulself moet werk (informele

sektor) óf werkloos moet bly. Die toedrag van sake bedreig uiteraard die stabiliteit van die gebied, wat voorkom kan word indien die informele sektor voldoende werkseleenthede vir hierdie persone kan bied.

3.2.4 Die sektorale samestelling van Johannesburg se ekonomies bedrywige bevolking vir 1991

Tabel 3.2 en figuur 3.2 toon die sektorale samestelling⁴ van Johannesburg se ekonomies bedrywige bevolking vir 1991.

Tabel 3.2

Die sektorale samestelling van Johannesburg se formele ekonomie vir 1991

	Aantal deelnemers	Persentasie van totaal
Vervaardigingsdienste	188 406	19,20
Hersteldienste	159 949	16,30
Konstruksiedienste	36 307	3,70
Akkommodasiedienste	11 775	1,20
Handelsdienste	234 526	23,90
Vervoerdienste	106 960	10,90
Persoonlike en ander dienste	243 358	24,80
Totaal	981 281	100,00

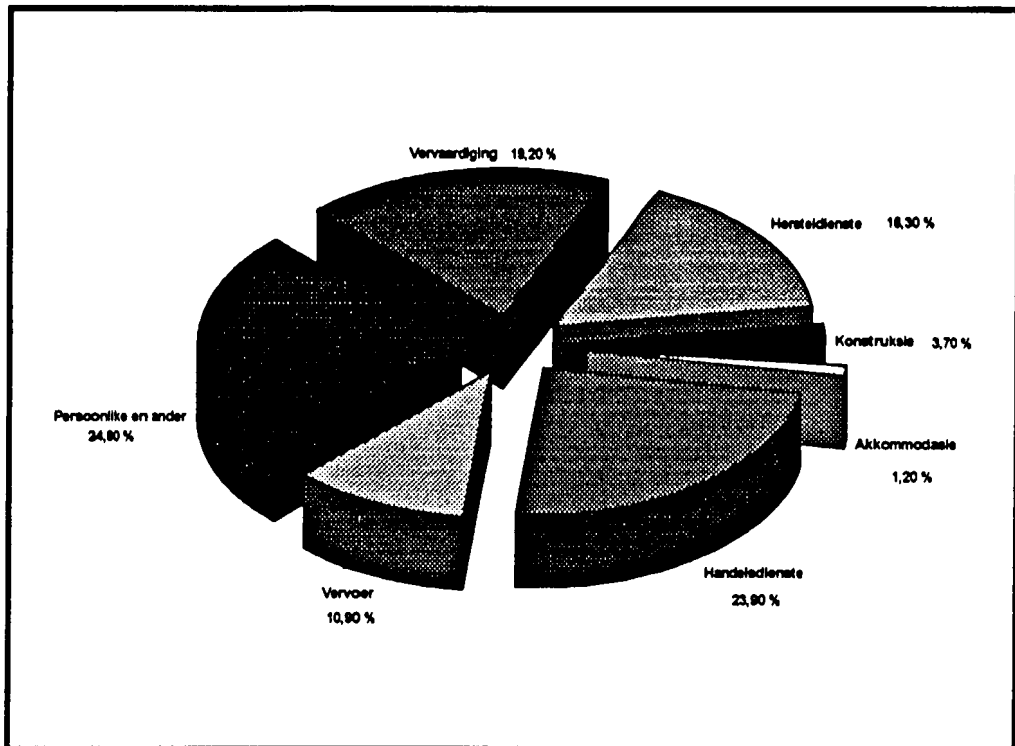
Bron: Verslag van die Witwatersrandse Metropolitaanse Kamer, Ekonomiese Eienskappe van die PWV-area⁵, Johannesburg, 1993, p. 193.

⁴ Sien hoofstuk een, p. 15 vir die klassifikasie van die informelesektoraktiwiteite.

⁵ PWV = Pretoria, Witwatersrand, Vereeniging.

Figuur 3.2

Die sektorale samestelling van Johannesburg se ekonomie vir 1991

Bron: Tabel 3.2, p. 63.

Tabel 3.2 en figuur 3.2 toon dat 243 358 (24,80 persent) van Johannesburg se ekonomies bedrywige bevolking aan persoonlike en ander dienste deelneem; 234 526 (23,90 persent) neem deel aan handelsdienste; 188 406 (19,20 persent) neem deel aan vervaardigingsdienste; 159 949 (16,30 persent) neem deel aan hersteldienste; 106 960 (10,90 persent) neem deel aan vervoerdienste; 36 307 (3,70 persent) neem deel aan konstruksiedienste en 11 775 (1,20 persent) neem deel aan akkommodasiedienste.

Die belangrikste ekonomiese sektore in Johannesburg se formele sektor is persoonlike dienste, handelsdienste, vervaardigingsdienste, hersteldienste en vervoerdienste.

Die Metropolitaanse Kamer van Johannesburg (1993, pp. 4-7) het bevind dat die grootste probleem wat Johannesburg ondervind, is dat die vervaardigingsektor vanaf 1980 tot 1991 met 39,50 persent afgeneem het. Die handelsdienste en persoonlike dienste sektore het ook afgeneem met 22,00 persent. Die afname in die belangrikste ekonomiese sektore van Johannesburg beteken dat minder formele werkseleenthede beskikbaar is, en dit beklemtoon die belangrikheid van die informele sektor.

Om op te som, die toenemende werkloosheid in Johannesburg, die dramatiese afname in die absorpsiekapasiteit van die werksmag, die lae onderwyspeil van die ekonomies bedrywige bevolking en die afname in die belangrikste ekonomiese sektore, is die grootste redes waarom die informele sektor 'n belangrike rol in die ekonomie van Johannesburg speel. Vervolgens word die aard van informelesektorondernemers en ondernemings in Johannesburg bespreek.

3.3 'n Mikro-ekonomiese ontleding van die informele sektor in Johannesburg vir 1991

Die skrywer het gedurende Augustus 1991 'n vraelysopname onderneem in samewerking met die Johannesburgse Stadsraad, om te bepaal wat die aard en omvang van die informele sektor in die stad is en watter maatreëls toegepas behoort te word om dié sektor te probeer bevorder.⁶ 'n Span bestaande uit tien opgeleide opnemers het vir 'n periode van 14 dae, daaglik 'n voorafbepaalde roete gevolg om alle inligting aangaande die ondernemers in die informele sektor deur middel van persoonlike onderhoude in te win.

6 'n Vraelysopname is onderneem gedurende Augustus 1991. Dié vraelys word as Bylaag A aangeheg.

In hierdie hoofstuk word die mikro-inligting wat ingewin is, deur middel van die vraelys, volledig gerapporteer en ontleed aangesien dit die basis sal vorm van die ontleding en die aanbevelings soos beskryf in hoofstuk vier.

3.3.1 Die klassifikasie van informelesektoraktiwiteite⁷ in Johannesburg

Die informele sektor is 'n heterogene sektor en om hierdie rede is die klassifikasie van die ondernemings nie altyd maklik nie. Tabel 3.3 en figuur 3.3 toon die sektorale samestelling van die informele sektor in Johannesburg vir 1991.

Tabel 3.3

Die sektorale samestelling van die informele sektor in Johannesburg vir 1991

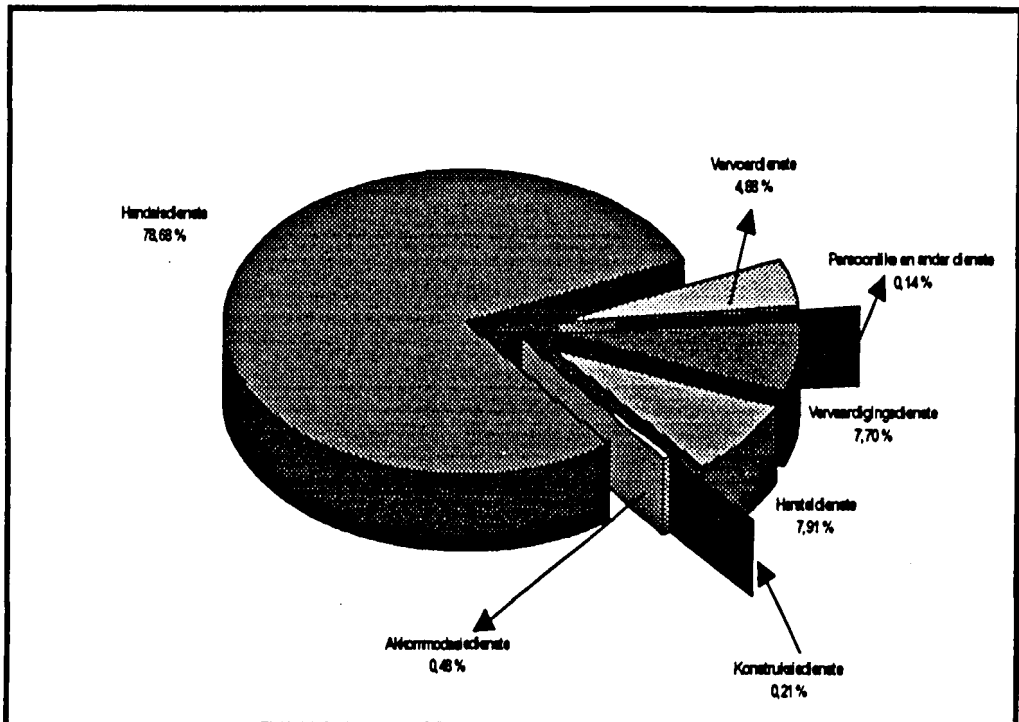
	Aantal deelnemers	Persenstasie (%)
Vervaardigingsdienste	112	7,70
Hersteldienste	115	7,91
Konstruksiedienste	3	0,21
Akkommodasiedienste	7	0,48
Handelsdienste	1 144	78,68
Vervoerdienste	71	4,88
Persoonlike en ander dienste	2	0,14
Totaal	1 454	100,00

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

⁷ Sien hoofstuk een, pp. 15 en 16.

Figuur 3.3

Die sektorale samestelling van die informele sektor in Johannesburg vir 1991

Bron: Tabel 3.3, p. 66.

Tabel 3.3 en figuur 3.3 toon dat 1 144 (78,68 persent) persone werksaam is in die handelsdienstesektor, 115 (7,91 persent) persone is werksaam in die hersteldienstesektor, 112 (7,70 persent) persone is werksaam in die vervaardigingsdienstesektor, 71 (4,88 persent) persone neem deel aan die vervoerdienste, sewe (0,48 persent) persone verskaf akkommodasiedienste, drie (0,21 persent) persone neem deel aan konstruksiedienste, en twee (0,14 persent) persone verskaf persoonlike en ander dienste. Die belangrikste ekonomiese sektore van die informele sektor in Johannesburg vir 1991 is die handels-, herstel-, vervaardigings- en vervoerdienstesektore.

Tabelle 3.4 tot 3.10 toon die indeling van die tipe aktiwiteite van die 1 454 informelesektorondernemers wat in Johannesburg ondervra is.

3.3.1.1 Vervaardigingsdienste

Tabel 3.4 en figuur 3.4 toon dat die vervaardigingsdienstesektor van die informele sektor in Johannesburg bestaan uit 11 (9,82 persent) ondernemers wat stene vervaardig; een (0,89 persent) wat vensterrame; 22 (19,64 persent) wat deure; 47 (41,96 persent) wat klere; 14 (12,51 persent) wat meubels en 17 (15,18 persent) wat juweliersware vervaardig.

Tabel 3.4

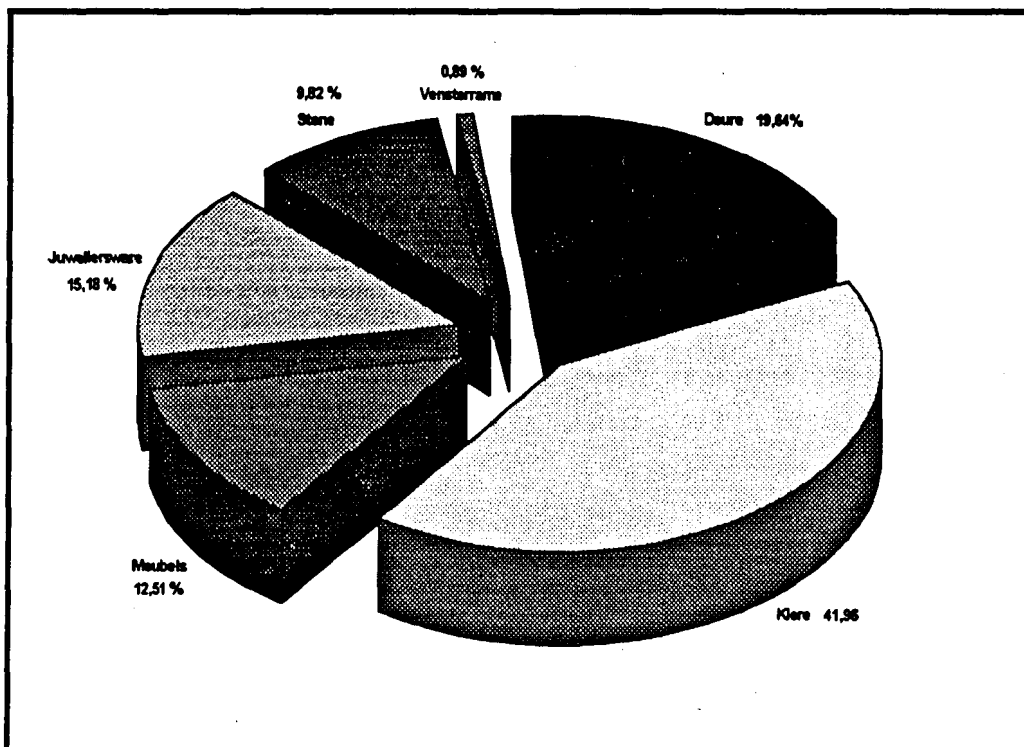
Die tipes vervaardigingsdienste in die informele sektor in Johannesburg vir 1991

Aktiwiteit	Aantal	Persentasie van totaal (%)
Stene	11	9,82
Vensterrame	1	0,89
Deure	22	19,64
Klere	47	41,96
Meubels	14	12,51
Juweliersware	17	15,18
Totaal	112	100,00

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

Figuur 3.4

Die tipes vervaardigingsdienste in die informele sektor in Johannesburg vir 1991

Bron: Tabel 3.4, p. 68.

3.3.1.2 Akkommodasiedienste

Tabel 3.5 en figuur 3.5 toon die verskillende tipes akkommodasiedienste in die informele sektor in Johannesburg vir 1991.

Tabel 3.5

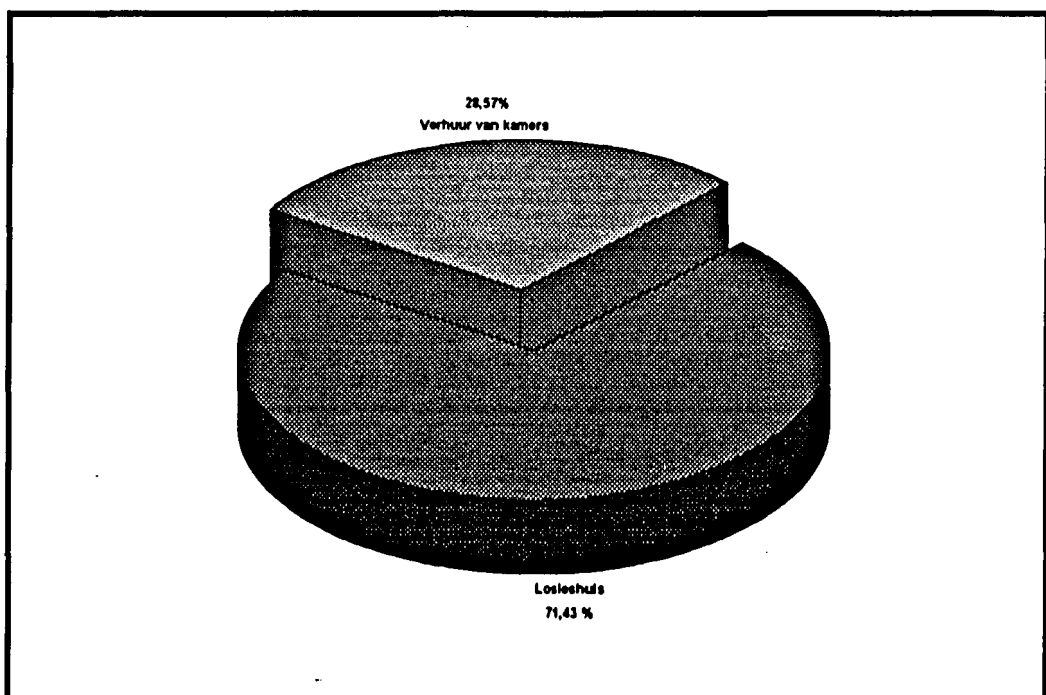
**Die tipes akkommodasiedienste in die informele sektor
in Johannesburg vir 1991**

Aktiviteit	Aantal	Persentasie van totaal (%)
Losieshuis	5	71,43
Verhuur van kamers	2	28,57
Totaal	7	100,00

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

Figuur 3.5

**Die tipes akkommodasiedienste in die informele sektor van
Johannesburg vir 1991**

Bron: Tabel 3.5, p. 70.

Tabel 3.5 en figuur 3.5 toon dat akkommodasiedienste in die informele sektor van Johannesburg bestaan uit vyf losieshuise (71,43 persent) en die verhuring van twee kamers, (28,57 persent).

3.3.1.3 Konstruksiedienste

Tabel 3.6 en figuur 3.6 toon die verskillende tipes konstruksiedienste in die informele sektor in Johannesburg vir 1991.

Tabel 3.6

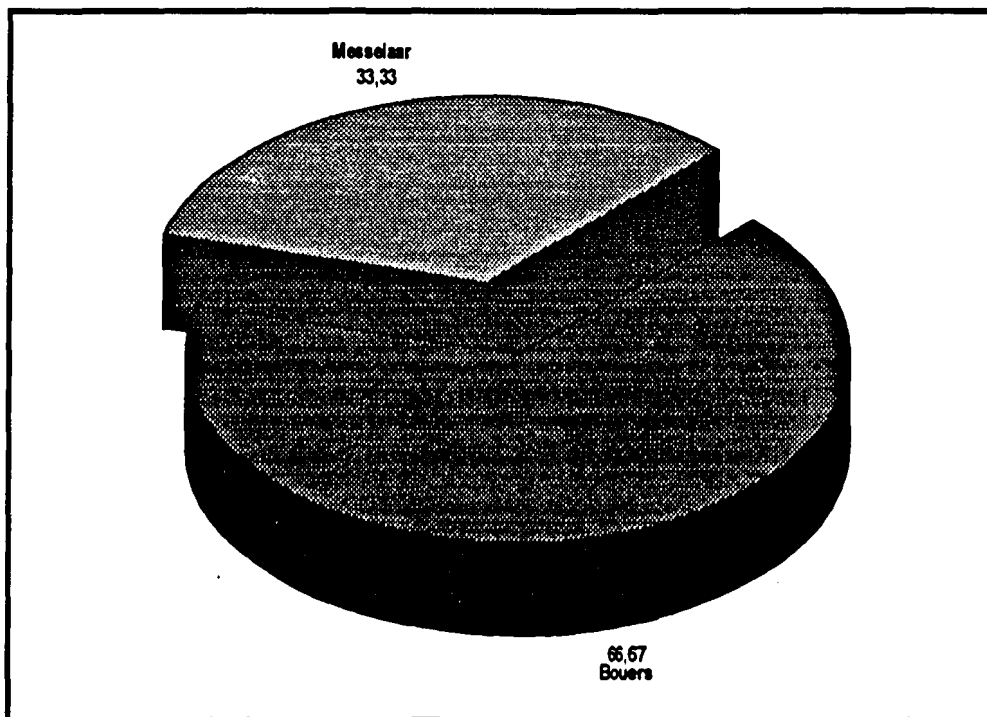
Die tipes konstruksiedienste in die informele sektor in Johannesburg vir 1991

Aktiwiteite	Aantal	Persentasie van totaal (%)
Bouers	2	66,67
Messelaar	1	33,33
Totaal	3	100,00

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

Figuur 3.6

Die tipes konstruksiedienste in die informele sektor in Johannesburg vir 1991

Tabel 3.6, p. 71.

Tabel 3.6 en figuur 3.6 toon dat die konstruksiedienste in, die Johannesburgse informele sektor bestaan uit twee (66,67 persent) bouers en een (33,33 persent) messelaar.

3.3.1.4 Hersteldienste

Tabel 3.7 en figuur 3.7 toon die verskillende tipes hersteldienste in die informele sektor in Johannesburg vir 1991.

Tabel 3.7

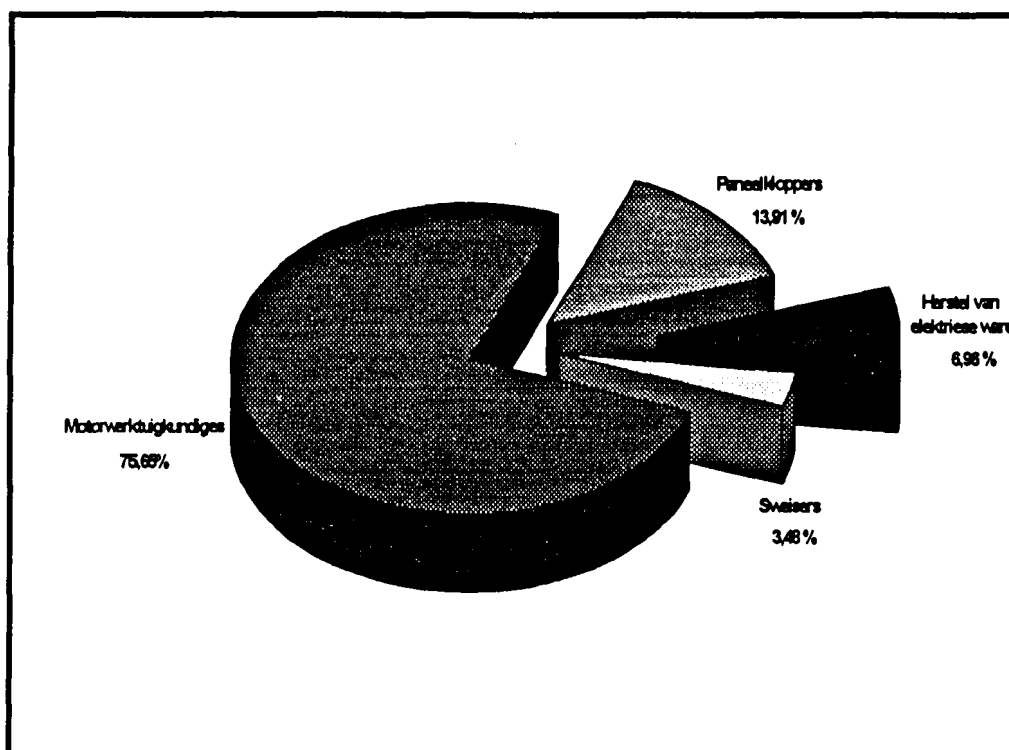
Die tipes hersteldienste in die informele sektor inn Johannesburg vir 1991

Aktiwiteit	Aantal	Persentasie van totaal (%)
Motorwerktuigkundige	87	75,65
Paneelklopper	16	13,91
Herstel van elektriese ware	8	6,96
Sweiser	4	3,48
Totaal	115	100,00

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

Figuur 3.7

Die tipes hersteldienste in die informele sektor in Johannesburg vir 1991

Bron: Tabel 3.7, p. 72.

Tabel 3.7 en figuur 3.7 toon dat die hersteldienste in die informele sektor in Johannesburg bestaan uit 87 (75,65 persent) motorwerktuigkundiges; 16 (13,91 persent) paneelkloppers; agt (6,96 persent) herstellere van elektriese ware en vier (3,48 persent) sweisers.

3.3.1.5 Handelsdienste

Tabel 3.8 en figuur 3.8 toon die verskillende tipes handelsdienste in die informele sektor in Johannesburg vir 1991.

Tabel 3.8

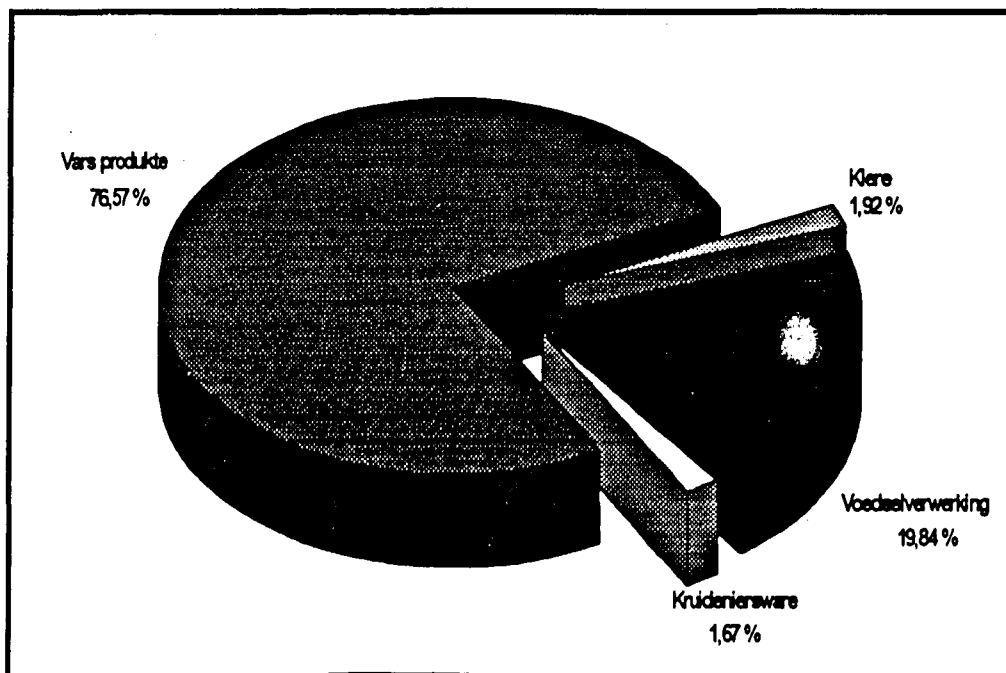
Tipes handelsdienste in die informele sektor in
Johannesburg vir 1991

Aktiwiteit	Aantal	Persentasie van totaal (%)
Varsprodukte	876	76,57
Klere	22	1,92
Voedselvoorbereiding	227	19,84
Kruideniersware	19	1,67
Totaal	1 144	100,00

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

Figuur 3.8

Tipes handelsdienste in die informele sektor in
Johannesburg vir 1991

Bron: Tabel 3.8, p. 74.

Tabel 3.8 en figuur 3.8 toon dat die handelsdienste in die informele sektor in Johannesburg bestaan uit 876 (76,57 persent) persone wat handel dryf in vars produkte, 227 persone (19,84 persent) wat voedsel voorberei; 22 persone (1,92 persent) wat klere koop en verkoop; en 19 persone (1,67 persent) wat kruideniersware koop en verkoop. Die bevinding dat 76,57 persent van die informelesektorondernemers in Johannesburg vars produkte koop en verkoop bevestig dat hulle nie noodwendig doelbewus belasting probeer ontduik nie, maar dat in hierdie geval uit die aard van die produksie, geen belasting betaal word nie.⁸

3.3.1.6 Vervoerdienste

Tabel 3.9 en figuur 3.9 toon die verskillende tipes vervoerdienste in die informele sektor in Johannesburg vir 1991.

Tabel 3.9

Tipes vervoerdienste in die informele sektor in Johannesburg vir 1991

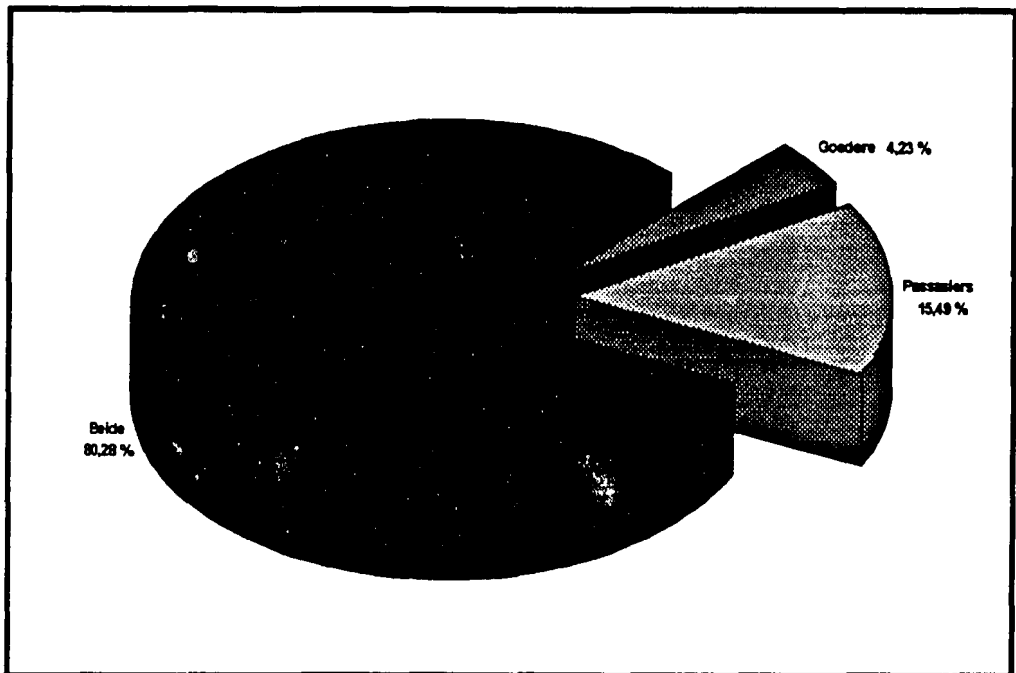
Aktiwiteit	Aantal	Persentasie van totaal (%)
Goedere	3	4,23
Passasiers	11	15,49
Beide	57	80,28
Totaal	71	100,00

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

⁸ Vergelyk hoofstuk twee p. 22.

Figuur 3.9

Tipes vervoerdienste in die informele sektor in Johannesburg vir 1991

Bron: Tabel 3.9, p. 75.

Tabel 3.9 en figuur 3.9 toon dat drie (4,23 persent) van die ondernemers in die informele sektor in Johannesburg goedere vervoer; 11 (15,49 persent) passasiers vervoer en 57 (80,28 persent) goedere en passasiers vervoer.

3.3.1.7 Persoonlike dienste

Tabel 3.10 en figuur 3.10 toon die verskillende tipes persoonlike dienste in die informele sektor in Johannesburg vir 1991.

Tabel 3.10

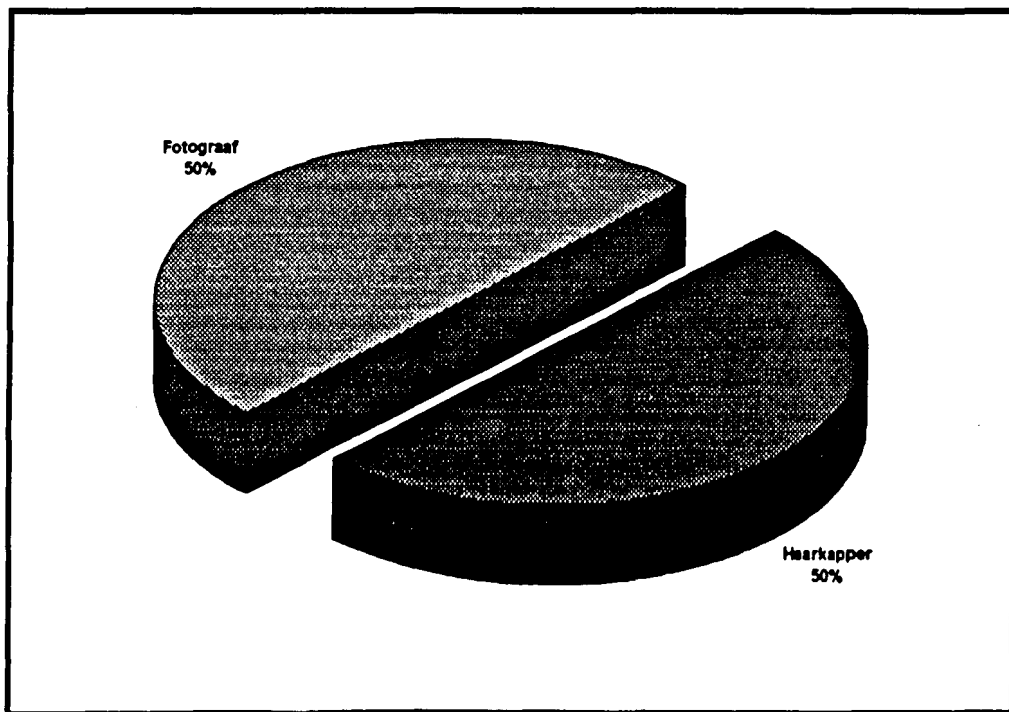
Tipes persoonlike dienste in die informele sektor in Johannesburg vir 1991

Aktiviteit	Aantal
Haarkapper	1
Fotograaf	1
Totaal	2

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

Figuur 3.10

Tipes persoonlike dienste in die informele sektor in Johannesburg vir 1991

Bron: Tabel 3.10, p. 77.

3.4 Redes vir toetrede tot die informele sektor in Johannesburg vir 1991

Tabel 3.11 en figuur 3.11 toon die redes waarom persone in 1991 tot die informele sektor in Johannesburg toetree.

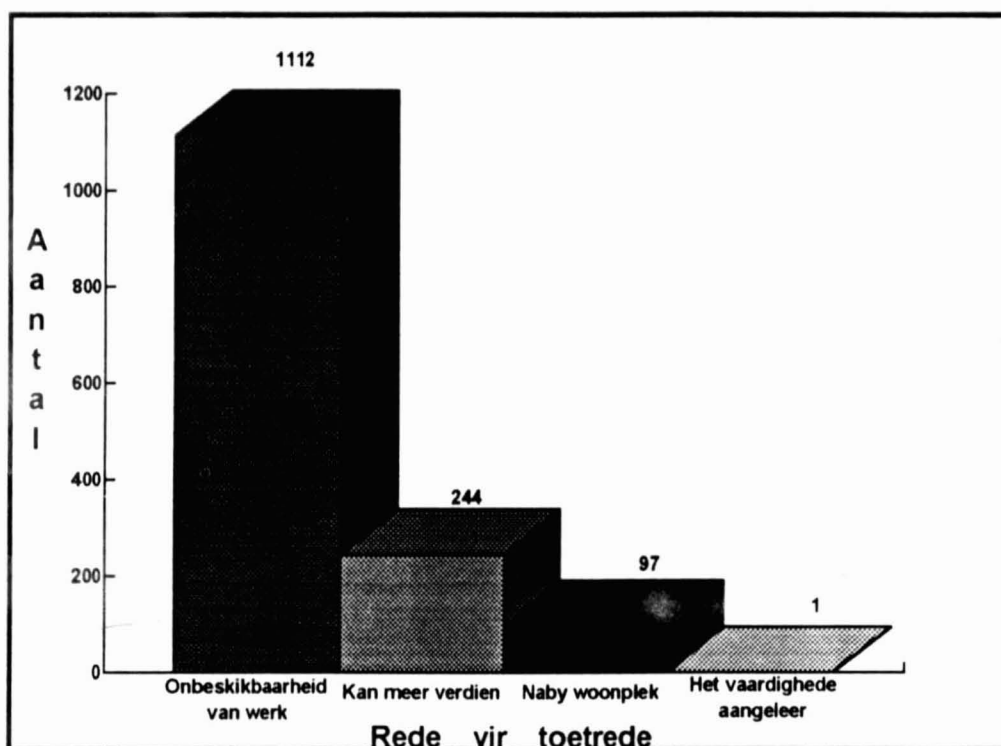
Tabel 3.11
Redes vir die toetrede tot die informele sektor in Johannesburg vir 1991

	Onbesikbaarheid van werk	Kan meer verdien	Naby woonplek	Het tegniese vaardighede aangeleer
Vervaardigingsdienste	101	10	-	1
Hersteldienste	92	1	22	-
Konstruksiedienste	1	2	-	-
Akkommodasiedienste	3	3	1	-
Handelsdienste	911	161	72	-
Vervoerdienste	4	67	-	-
Persoonlike en ander dienste	-	-	2	-
Totaal	1 112	244	97	1

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

Figuur 3.11

Redes vir die toetrede tot die informele sektor
in Johannesburg vir 1991

Bron: Tabel 3.11, p. 78.

Tabel 3.11 en figuur 3.11 toon dat 1 112 (76,48 persent) van die ondernemers in Johannesburg die onbesikbaarheid van ander werk as rede noem vir hulle toetrede tot die informele sektor. Teenoor hierdie hoofsaaklik negatiewe rede bestaan daar 244 ondernemers (16,78 persent) wat tot hierdie sektor toegetree het, omdat hulle meer daarin kan verdien as in ander beroepe⁹, asook 97 (6,67 persent) wat dit meer gerieflik vind, omdat hulle werkplek naby hulle woonplek kan wees, en een ondernemer wat tegniese vaardighede aangeleer het wat hom oorreed het om tot die

9 Die bevinding dui daarop dat die informele sektor nie slegs 'n tydelike bron van inkomste is totdat daar 'n ander werk in die formele sektor gevind kan word nie.

informele sektor toe te tree. Die bevinding bevestig dat die formele sektor in Johannesburg nie voldoende werkseleenthede kan skep nie en dat persone noodgedwonge tot die informele sektor moet toetree.

3.5 Die aantal ondernemers in die informele sektor wat in 1991 voltyds of deelyds in die sektor werksaam is

Tabel 3.12 en figuur 3.12 toon die aantal ondernemers wat in 1991 voltyds of deelyds in die informele sektor in Johannesburg werk.

Tabel 3.12

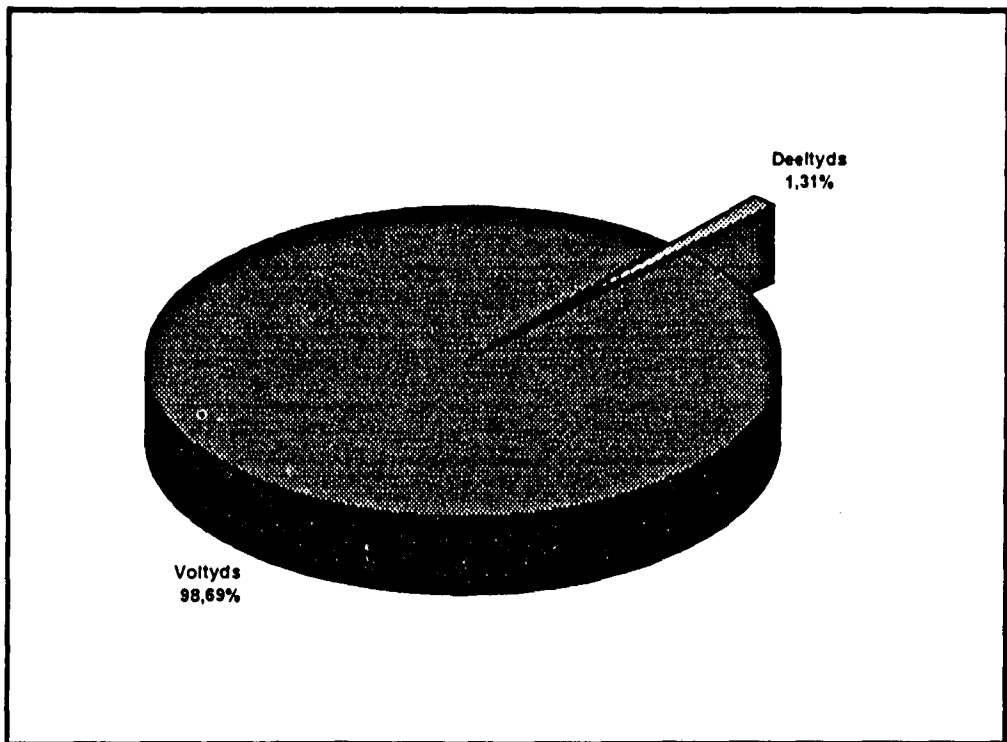
Die ondernemers voltyds of deelyds betrokke in die informele sektor in Johannesburg vir 1991

	Voltyds	Deelyds
Vervaardigingsdienste	110	2
Hersteldienste	115	-
Konstruksiedienste	3	-
Akkommodasiedienste	7	-
Handelsdienste	1 129	15
Vervoerdienste	70	1
Persoonlike en ander dienste	1	1
Totaal	1 435	19
Persentasie	98,69	1,31

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

Figuur 3.12

Die ondernemers voltyds of deelyds betrokke in die informele sektor in Johannesburg vir 1991

Bron: Tabel 3.12, p. 80.

Tabel 3.12 en figuur 3.12 toon dat 1 435 (98,69 persent) van die informele-sektorondernemers in Johannesburg voltyds aan die aktiwiteite deelneem, terwyl slegs 19 ondernemers (1,31 persent) deelyds aan informelesektor-aktiwiteite deelneem. Die persentasie deelydse informelesektor-ondernemers is besonder laag en hul toeganklikheid tot veral die herstel-, konstruksie- en vervoerdienste skyn 'n probleem te wees.

3.6 Die aantal ondernemers in die informele sektor volgens werksgebied vir 1991

Tabel 3.13 en figuur 3.13 toon die ondernemers in die informele sektor in Johannesburg volgens hul werksgebied vir 1991.

Tabel 3.13

Ondernemers in die informele sektor in Johannesburg volgens gebied waar hul die meeste bedrywig is

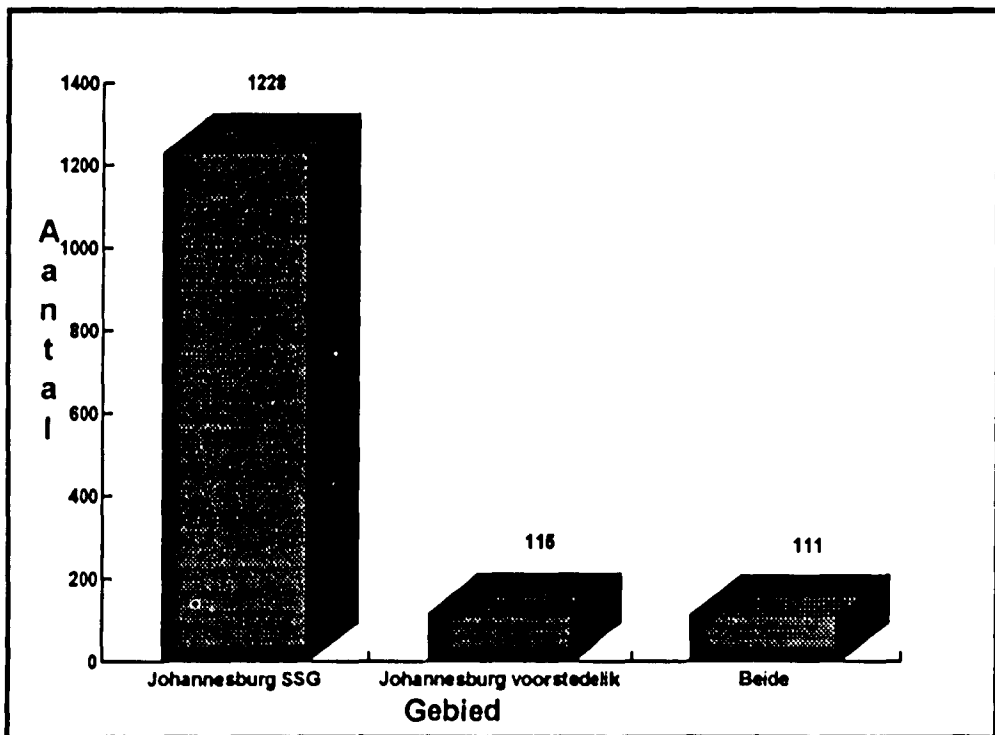
	Johannesburg SSG ¹⁰	Johannesburg Voorstedelik	Beide
Vervaardigingsdienste	96	14	2
Hersteldienste	108	5	2
Konstruksiedienste	-	-	3
Akkommodasiedienste	1	-	6
Handelsdienste	1 023	96	25
Vervoerdienste	-	-	71
Persoonlike en ander dienste	-	-	2
Totaal	1 228	115	111

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

10 SSG - Sentrale sakegebied.

Figuur 3.13

Informelesektorondernemers volgens gebied waar hul normaalweg bedrywig is

Bron: Tabel 3.13, p. 82.

Tabel 3.13 en figuur 3.13 toon dat 1 228 (84,46 persent) van die ondernemers in die informele sektor in Johannesburg in die sentrale sakegebied handel dryf terwyl 115 (7,91 persent) voorstedelik handel dryf, en 111 (7,63 persent) in beide gebiede werksaam is. Die sentrale sakegebied is die belangrikste plek waar informelesektoraktiwiteite voorkom. Aksies ter bevordering van dié sektor behoort toegespits te word op die ontwikkeling van die sentrale sakegebied, in harmonie met die formelesektorondernemers.

3.7 Die etniese samestelling van die ondernemers in die informele sektor in Johannesburg vir 1991

Tabel 3.14 en figuur 3.14 toon die ondernemers in die informele sektor in Johannesburg volgens die etniese groepe waaraan hul behoort. Tabel 3.14 en figuur 3.14 toon dat 1 018 (70,01 persent) van die ondernemers in die informele sektor van Johannesburg Swart is, terwyl 229 (15,75 persent) Indiërs is, 177 (12,17 persent) Kleurlinge en slegs 30 (2,06 persent) Blankes is. Die opname toon dat die handelsdienste vir alle groepe ewe veel geleenthede bied, terwyl die vervoer-, vervaardiging- en konstruksiedienste beperk is tot een etniese groep (Swart).

Tabel 3.14

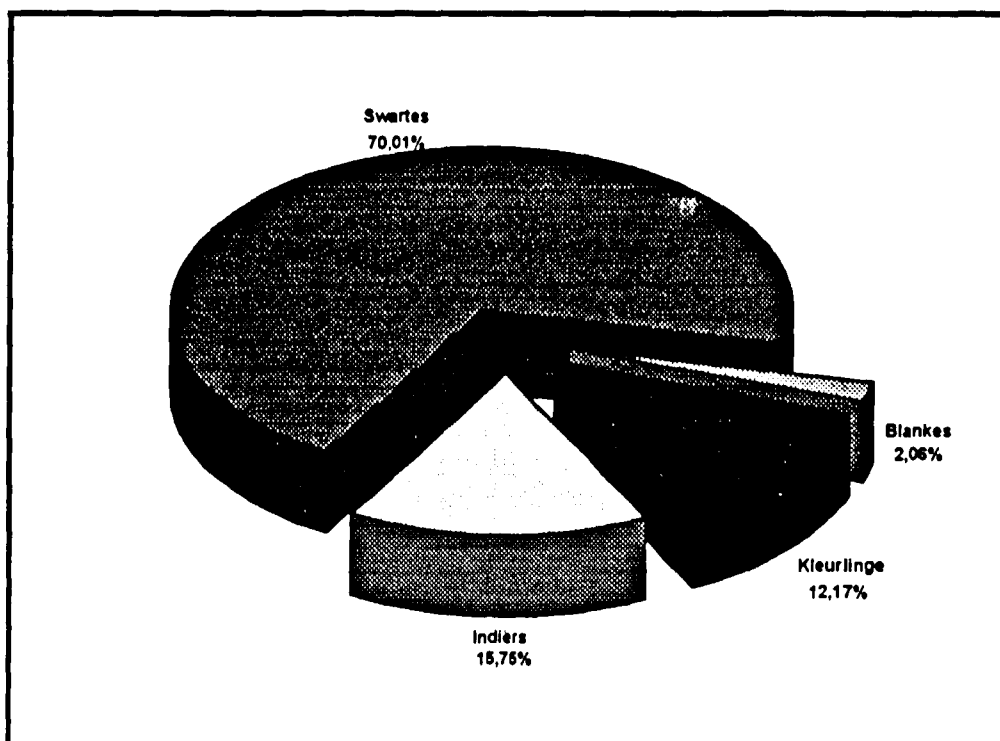
Die ondernemers in die informele sektor in Johannesburg volgens etniese groepe vir 1991

	Swartes	Blankes	. Kleurlinge	Indiërs
Vervaardigingdienste	112	-	-	-
Hersteldienste	111	1	1	2
Konstruksiedienste	3	-	-	-
Akkommodasiedienste	6	-	-	1
Handelsdienste	715	29	175	225
Vervoerdienste	71	-	-	-
Persoonlike en ander dienste	-	-	1	1
Totaal	1 018	30	177	229

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

Figuur 3.14

Die ondernemers in die informele sektor in Johannesburg volgens etniese groepe vir 1991

Bron: Tabel 3.14, p. 84.

3.8 Geslag, huwelikstaat en ouderdom van die ondernemers in die informele sektor in Johannesburg vir 1991

Die ondernemers in die informele sektor in Johannesburg vir 1991 word volgens hul geslag, huwelik en ouderdom in tabel 3.15 en figuur 3.15(a), (b) en (c) aangetoon.

Tabel 3.15

Ondernemers in die informele sektor in Johannesburg
volgens hul geslag, huwelikstaat en
ouderdom vir 1991

	Geslag ¹¹			Huwelikstaat		Ouderdomsintervalle				
	M	V	T	Getroud	Ongetroud	-31	31-40	41-50	51-60	60+
Vervaardigingsdienste	100	12	112	112	-	1	56	53	-	2 ¹²
Hersteldienste	93	22	115	80	35	43	59	4	6	3
Konstruksiedienste	3	-	3	2	1	3	-	-	-	-
Akkommodasiedienste	7	-	7	7	-	-	-	1	3	3
Handelsdienste	918	226	1 144	601	543	1	568	569	5	1 ¹³
Vervoerdienste	71	-	71	71	-	-	43	24	2	2
Persoonlike en ander dienste	2	-	2	2	-	-	2	-	-	-
Totaal	1 194	260	1 454	875	579	48	728	651	16	11
Persentasie	82,12	17,88	100,00	60,18	39,82	3,30	50,07	44,77	1,10	0,75

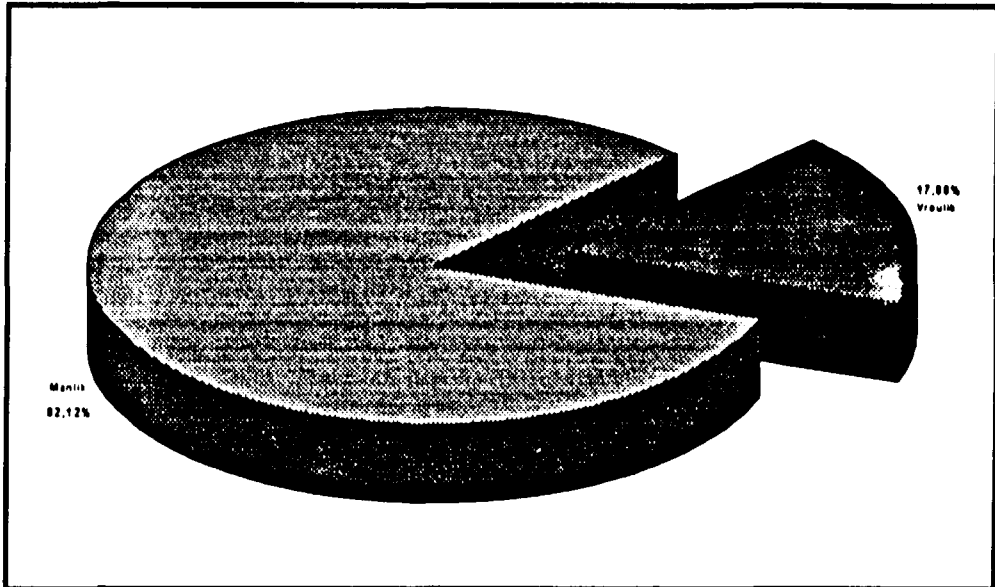
Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

-
- 11 M = Manlik
V = Vroulik
T = Totaal

- 12 Persone se ouderdom onbekend.
13 Persone se ouderdom onbekend.

Figuur 3.15 (a)

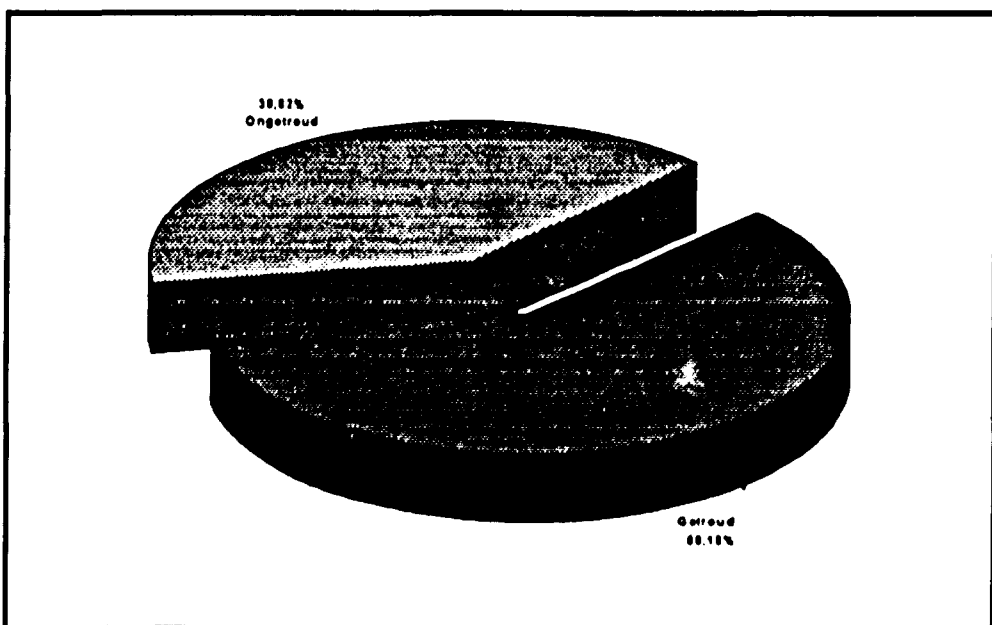
Ondernemers in die informele sektor in Johannesburg volgens geslag vir 1991

Bron: Tabel 3.15, p. 86.

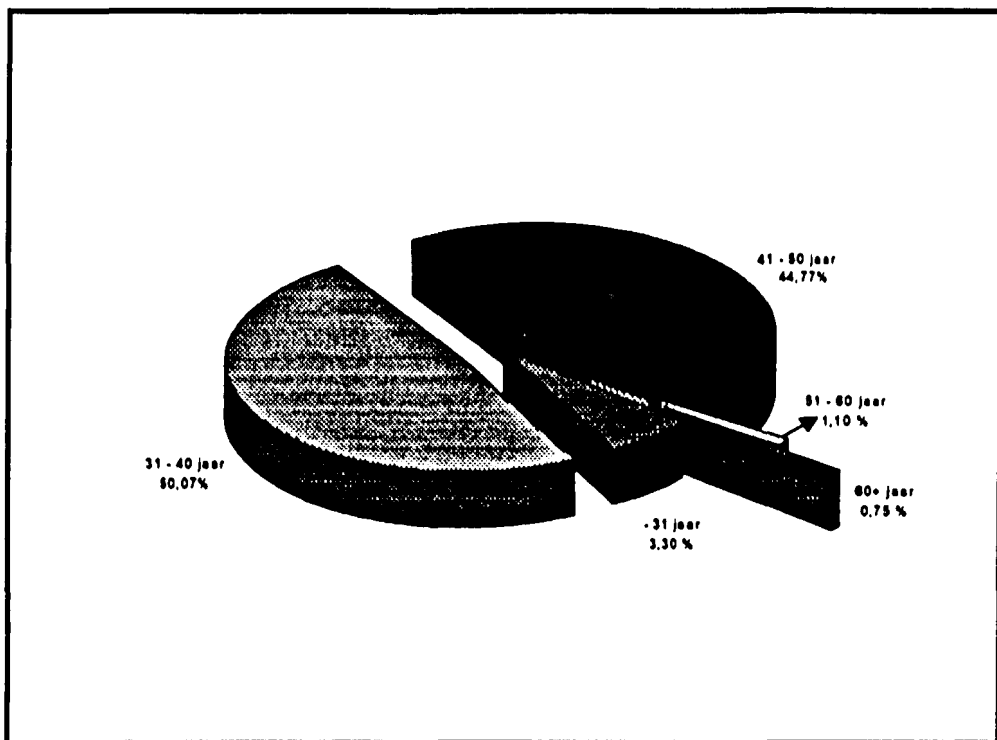
Figuur 3.15 (b)

Ondernemers in die informele sektor in Johannesburg volgens huwelikstaat vir 1991

Bron: Tabel 3.15, p. 86.

Figuur 3.15(c)
Ondernemers in die informele sektor in Johannesburg
volgens ouderdom vir 1991

Bron: Tabel 3.15, p. 86.

Tabel 3.15 en figuur 3.15(a) tot 3.15(c) toon dat daar heelwat meer mans as vrouens in hierdie sektor werksaam is (1 194 mans teenoor 260 vrouens). Die groter deelname van mans is 'n logiese uitvloeisel van hul broodwinnerstatus. Die grootste aantal mans en vrouens naamlik, 1 144 (78,68 persent) is werksaam in die handelsdienstesektor, terwyl 115 (7,91 persent) goedere herstel, 112 (7,70 persent) goedere vervaardig en slegs 71 (4,66 persent) vervoerdienste lewer. Die persentasie getroude persone, naamlik 875 (60,18) persent, toon dat daar 'n groot aantal broodwinners in hierdie sektor werksaam is. Die ongetroude persone, naamlik 38,82 persent, bestaan meestal uit jong mans wat na Johannesburg gekom het op soek na werksgeleenthede. Die grootste aantal ondernemers in die

informele sektor in Johannesburg se ouderdom wissel tussen 31 jaar en 40 jaar (50,05 persent); 651 (44,77 persent) is in die ouderdomsgroep tussen 41 en 50 jaar; 48 (3,30 persent) is jonger as 31 jaar; 16 (1,10 persent) ondernemers is tussen 51 en 60 jaar; en 11 (0,75 persent) van die ondernemers is ouer as 60 jaar. As daar gekyk word na die beroepe in die informele sektor, kan gesien word dat dit beroepe insluit wat deur alle ouderdomsgroepe beoefen kan word. Die hoë persentasie ondernemers in die ouderdomsgroep 31 - 50 jaar kan toegeskryf word aan die groter verantwoordelikheid en volwassenheid wat met hierdie groep geassosieer word.

3.9 Die onderwyspeil van die ondernemers in die informele sektor in Johannesburg vir 1991

Tabel 3.16 en figuur 3.16 toon die geskooldheid van die ondernemers in die informele sektor in Johannesburg vir 1991.

Tabel 3.16

Ondernemers in die informele sektor in Johannesburg volgens hul onderwyspeil ¹⁴ vir 1991

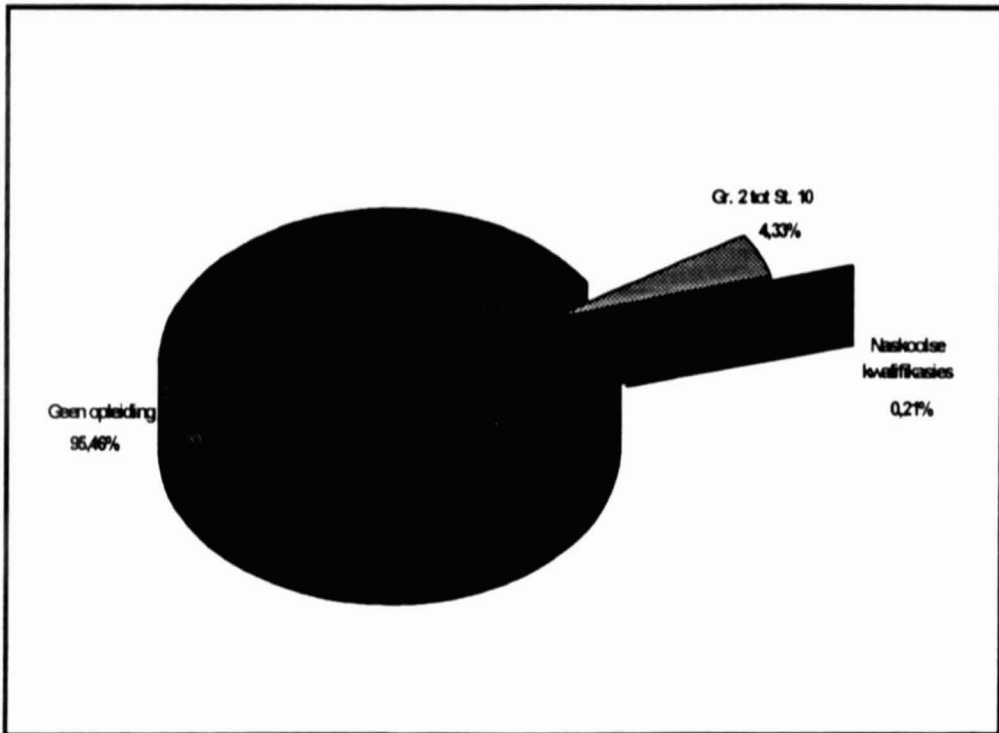
	Geen	Gr. 1 → St. 2	St. 3 → St. 4	St. 5 → St. 6	St. 7 → - St. 8	St. 9 → - St. 10	Hoër as St. 10	Tegniese opleiding
Vervaardigingsdienste	110	-	1	-	-	1	-	-
Herstediens	111	-	1	2	-	-	1	-
Konstruksiediens	3	-	-	-	-	-	-	-
Akkommodasiediens	5	1	1	-	-	-	-	-
Handelsdienste	1 092	1	2	40	2	5	2	-
Vervoerdienste	66	-	3	2	-	-	-	-
Persoonlike en ander dienste	1	-	-	-	1	-	-	-
Totaal	1 388	2	8	44	3	6	3	-

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

14 'n Belangrike waarneming was dat die omset, inkomste en wins nie gekoppel was aan die onderwyspeil van die informelesektorondernemers nie.

Figuur 3.16

Ondernemers in die informele sektor in Johannesburg volgens hul onderwyspeil vir 1991

Bron: Tabel 3.16, p. 90.

Tabel 3.16 en figuur 3.16 toon dat die onderwyspeil van informelesektor-deelnemers in Johannesburg besonder laag is. Geeneen van die ondernemers het tegniese opleiding ondergaan nie. Hierdie eienskap is vreemd aan hierdie sektor wat grootliks gebaseer is op die toepassing van tegniese kennis. Die opname toon dat 1 388 (95,46 persent) van die ondernemers geen opleiding ondergaan het nie, 63 (4,33 persent) het skoolkwalifikasies wat wissel van graad twee tot matriek en slegs drie ondernemers (0,21 persent) het hoër kwalifikasies as matriek. Die lae geskooldevlak van die informelesektorondernemers in Johannesburg bemoeilik indiensneming in die stad se formele sektor en lei tot 'n uitbreiding van indiensneming in die informele sektor.

3.10 Die huishoudingsgrootte van die ondernemers in die informele sektor in Johannesburg vir 1991

Tabel 3.17 en figuur 3.17 toon die huishoudingsgrootte van die ondernemers in die informele sektor in Johannesburg vir 1991.

Tabel 3.17

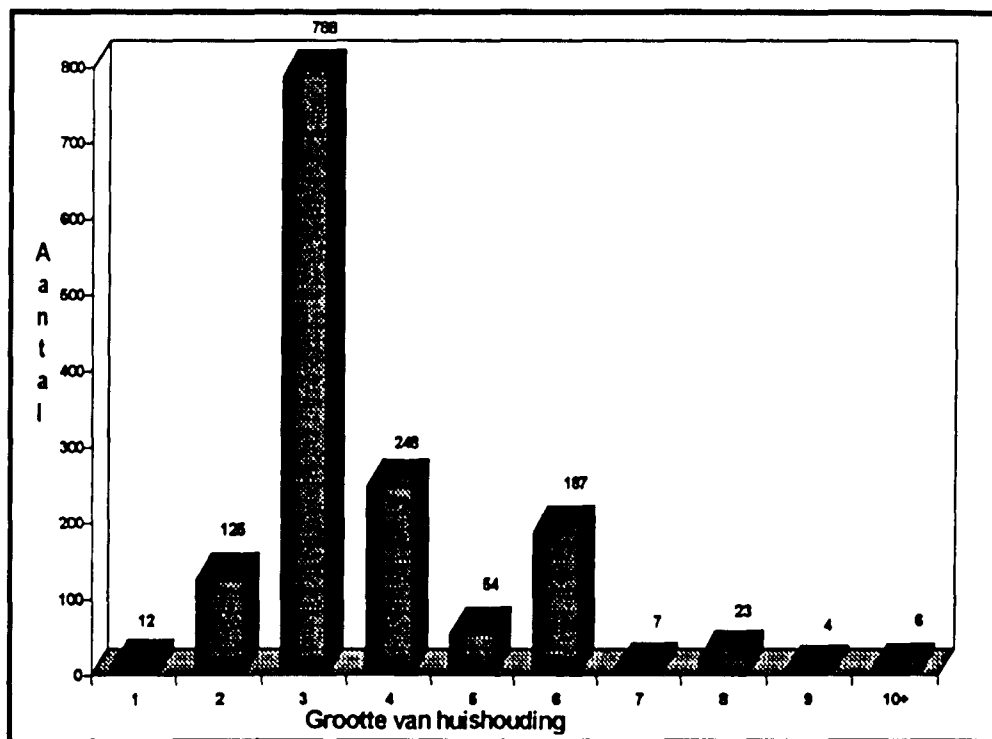
Ondernemers in die informele sektor in Johannesburg volgens hul huishoudingsgrootte vir 1991

Aantal	Grootte van huishouding									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10 +
Vervaardigingsdienste	1	2	10	4	17	71	1	6	-	-
Hersteldienste	1	5	59	3	15	22	3	5	-	2
Konstruksiedienste	1	-	-	2	-	-	-	-	-	-
Akkommodasiedienste	-	3	1	-	-	1	-	1	1	-
Handelsdienste	3	113	716	219	11	76	1	3	1	1
Vervoerdienste	6	2	2	20	11	17	2	6	2	3
Persoonlike en ander dienste	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-
Totaal	12	125	788	248	54	187	7	23	4	6

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

Figuur 3.17

Ondernemers in die informele sektor in Johannesburg
volgens hul huishoudingsgrootte vir 1991

Bron: Tabel 3.17, p. 92.

Tabel 3.17 en figuur 3.17 toon dat 788 ondernemers (54,20 persent) in die informele sektor in Johannesburg se huishoudings uit drie lede bestaan; 248 (17,06 persent) bestaan uit vier lede, 187 (12,86 persent) bestaan uit ses lede; 125 (8,60 persent) bestaan uit twee lede; terwyl 40 ondernemers (2,75 persent) se huishoudings groter as ses is.

3.11 Die informelesektorondernemings in Johannesburg volgens hul tydperk in bedryf vir 1991

Tabel 3.18 en figuur 3.18 toon die informelesektorondernemings in Johannesburg vir 1991 volgens hul tydperk¹⁵ in bedryf.

Tabel 3.18

Ondernemings in die informele sektor in Johannesburg volgens hul tydperk in bedryf vir 1991

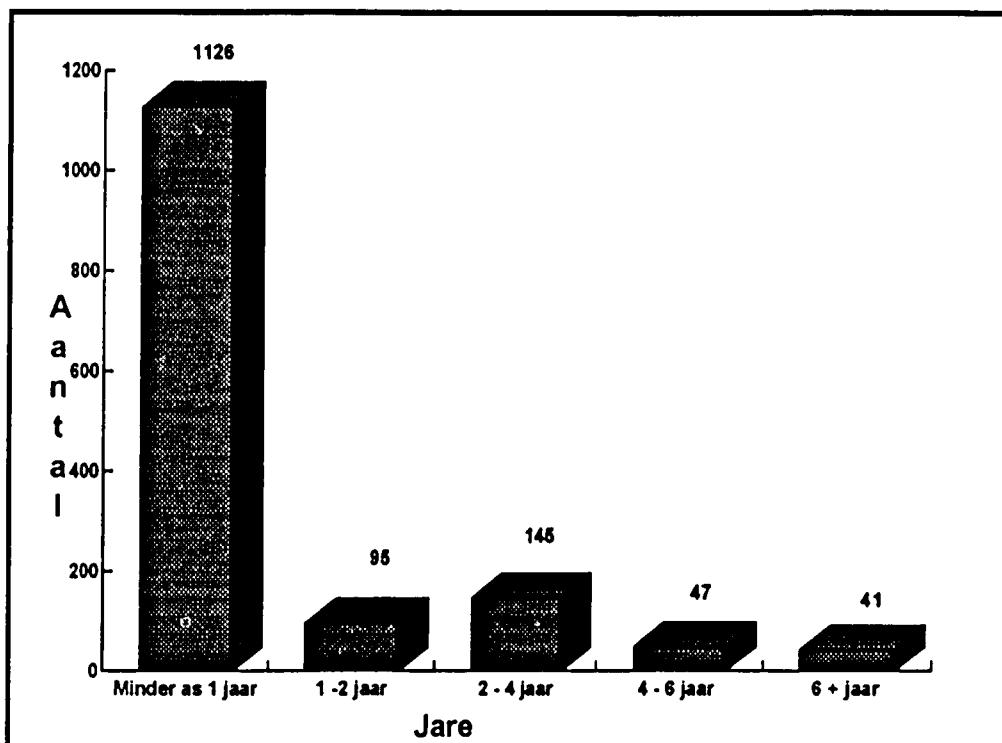
	Minder as 1 jaar	1 - 2 jaar	2 - 4 jaar	4 - 6 jaar	6 jaar +
Vervaardigingsdienste	79	11	15	2	5
Hersteldienste	67	21	9	4	14
Konstruksiedienste	-	1	-	-	2
Akkommodasiedienste	-	2	1	2	2
Handelsdienste	977	51	74	29	13
Vervoerdienste	3	9	45	10	4
Persoonlike en ander dienste	-	-	1	-	1
Totaal	1 126	95	145	47	41

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

¹⁵ Die tydperk wat die Informelesektorondernemers woonagtig is by hulle huidige woonplek stem ooreen met die tydperk wat hul ondernemings in bedryf is. Die informelesektorondernemers is met ander woorde nie 'n stabiele groep nie, en mag probleme ondervind met die verkryging van finansiering.

Tabel 3.18

Ondernemings in die informele sektor in Johannesburg volgens hul tydperk in bedryf vir 1991

Bron: Tabel 3.18, p. 94.

Tabel 3.18 en figuur 3.18 toon dat 1 126 (77,44 persent) van die ondernemings minder as een jaar in bedryf is. Die gemiddelde tydperk is sewe maande. Die aantal ondernemings wat tussen een en twee jaar bestaan, is 95 (6,53 persent) terwyl 145 (9,97 persent) ondernemings tussen twee en vier jaar bestaan, 47 (3,23 persent) ondernemings word reeds tussen vier en ses jaar bedryf en 41 (2,83 persent) van die ondernemings word vir meer as ses jaar bedryf. Die groot aantal "nuwe" ondernemings kan toegeskryf word aan die hoë tempo van verstedeliking en die onbeskikbaarheid van werk wat ondernemers tot die informele sektor laat toetree in 'n poging om 'n inkomste te verdien.

3.12 Die verskillende ondernemingvorme in 1991 in die informele sektor in Johannesburg

Tabel 3.19 en figuur 3.19 toon die verskillende ondernemingsvorme in 1991 in die informele sektor in Johannesburg.

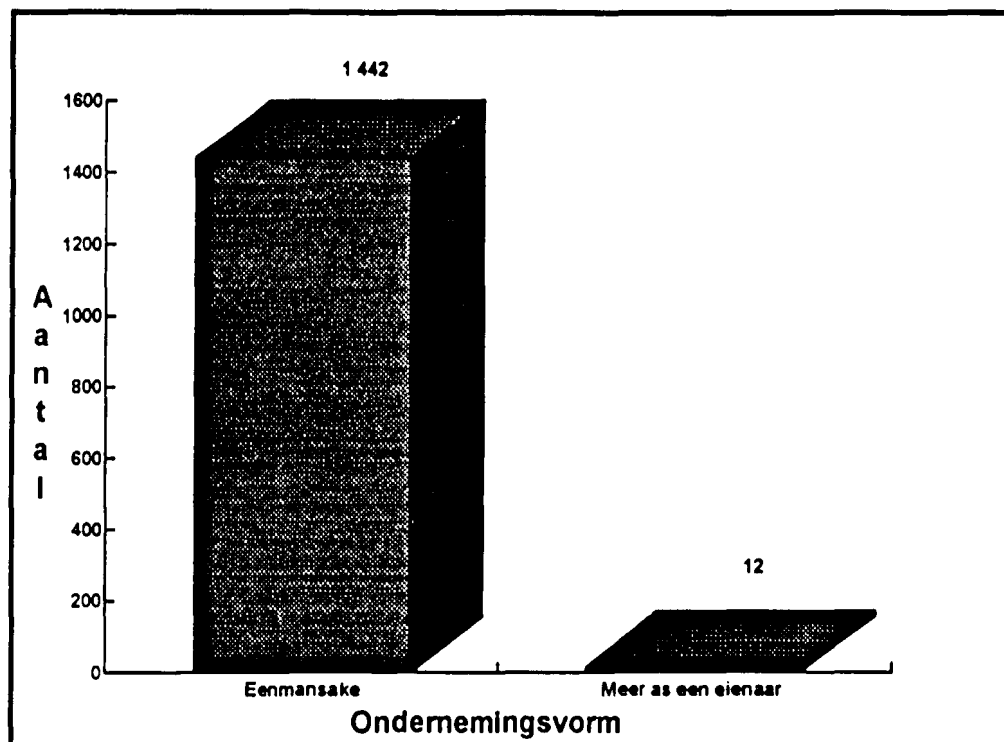
Tabel 3.19
Ondernemingsvorme in die informele sektor in Johannesburg vir 1991

	Eenmansake	Meer as een eienaar
Vervaardigingsdienste	110	2
Hersteldienste	114	1
Konstruksiedienste	3	-
Akkommodasiedienste	6	1
Handelsdienste	1 139	5
Vervoerdienste	68	3
Persoonlike en ander dienste	2	-
Totaal	1 142	12
Persentasie	99,17	0,83

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

Figuur 3.19

Ondernemingsvorme in die informele sektor in Johannesburg vir 1991

Bron: Tabel 3.19, p. 96.

Tabel 3.19 en figuur 3.19 toon dat die eenmansaak by verre die oorheersende ondernemingsvorm is onder die informele-sektorondernemers in Johannesburg, naamlik 1 442 (99,17 persent). Slegs 12 (0,83 persent) van die ondernemers het aangetoon dat hul onderneming deur meerdere eienaars besit word.

3.13 Die bestaan van mededingers in die informele sektor in Johannesburg vir 1991

Tabel 3.20 en figuur 3.20 toon die bestaan van mededingers in die informele sektor in Johannesburg vir 1991.

Tabel 3.20

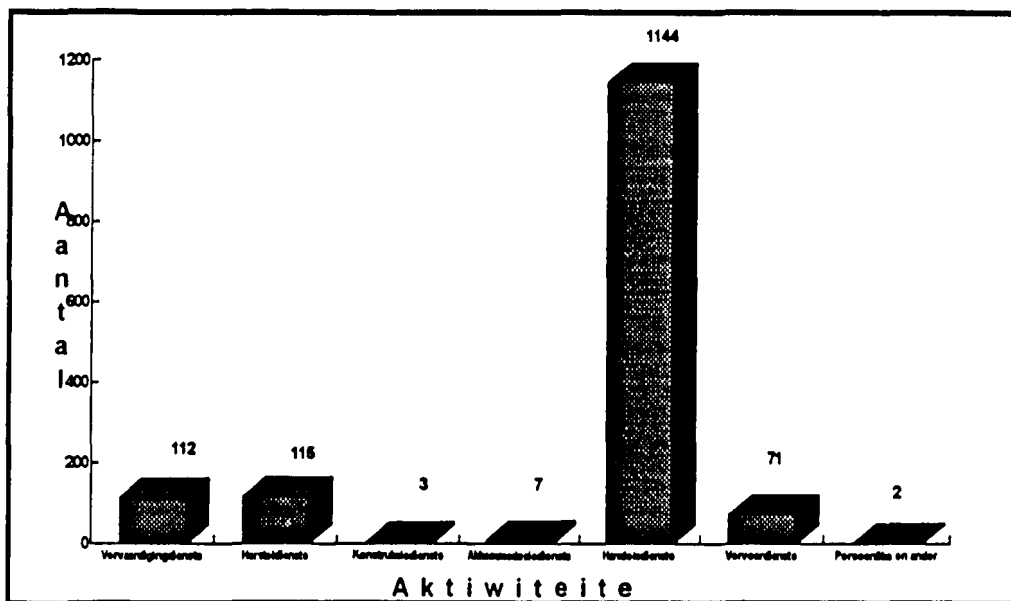
Die bestaan van mededingers in die informele sektor in Johannesburg vir 1991

	Bestaan van mededingers	Vaste pryse	Onderhandelbare pryse
Vervaardigingsdienste	112	1	111
Hersteldienste	115	5	110
Konstruksiedienste	3	-	3
Akkommodasiedienste	7	-	7
Handelsdienste	1 144	114	1 030
Vervoerdienste	71	71	-
Persoonlike en ander dienste	2	-	2
Totaal	1 454	191	1 263
Persentasie	100,00	13,14	86,86

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

Figuur 3.20

Die bestaan van mededingers in die informele sektor
in Johannesburg (Ja)

Bron: Tabel 3.20, p. 98.

Al die ondernemers in die informele sektor het aangetoon dat daar in sowel die formele as die informele sektor mededingers is wat dieselfde of soortgelyke bedrywighede of aktiwiteite bied aan die verbruikers. Alhoewel die ondernemers in die vervoerdienste aangetoon het dat daar mededingers bestaan, blyk dit dat die toeganklikheid tot die sektor 'n probleem is. Tweedens beskik die sektor oor vaste pryse wat toon dat daar nie werklik mededinging plaasvind nie. Dié kenmerk bevestig die oligopolistiese aard van die vervoerdienste in die informele sektor in Johannesburg. Die groot persentasie (86,68 persent) van die ondernemers wat oor onderhandelbare pryse beskik, bevestig dat die ondernemings in die informele sektor in Johannesburg grootliks vryemarkbeginsels nastreef.

3.14 Indiensneming deur informelesektorondernemings in Johannesburg vir 1991

Tabel 3.21 en figuur 3.21 toon die aantal persone in diens van die informelesektorondernemings in Johannesburg vir 1991.

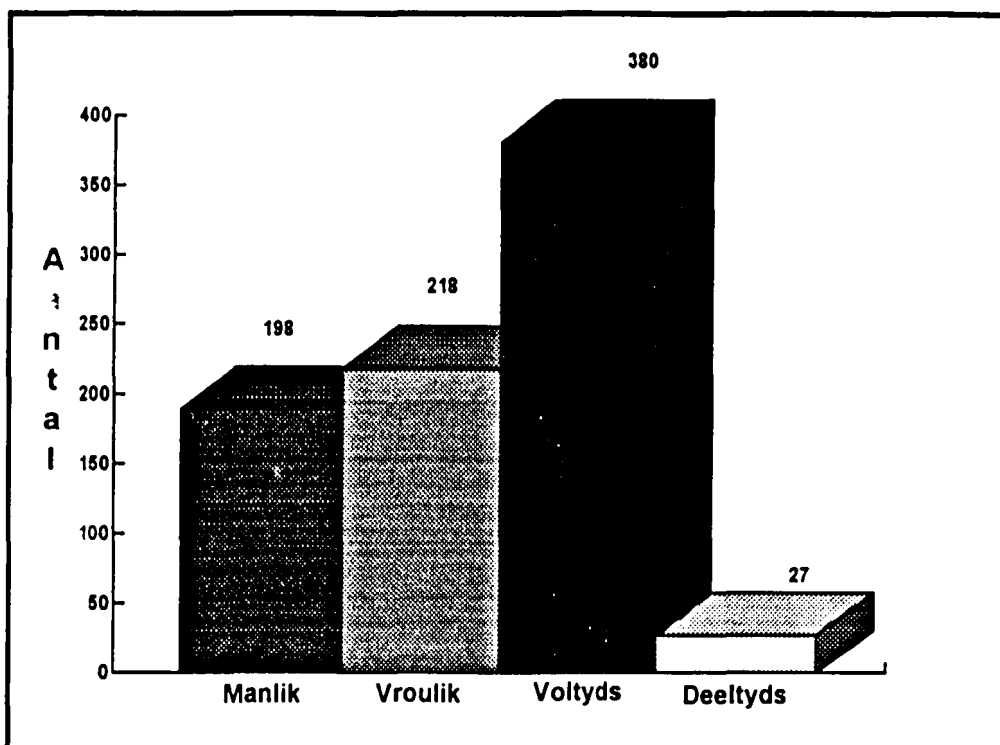
Tabel 3.21

Indiensneming deur informelesektorondernemings in Johannesburg vir 1991

	Geslag		Voltyds	Deeltyds
	Manlik	vroulik		
Vervaardigingdienste	10	13	20	3
Hersteldienste	9	8	17	-
Konstruksiedienste	21	4	25	-
Akkommodasiedienste	4	-	4	-
Handelsdienste	137	188	301	24
Vervoerdienste	7	1	8	-
Persoonlike en ander dienste	1	4	5	-
Totaal	189	218	380	27

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

Figuur 3.21
Indiensneming deur informelesektorondernemings
in Johannesburg vir 1991

Bron: Tabel 3.21, p. 100.

Tabel 3.21 en figuur 3.21 toon dat daar 407 persone in diens is in die informelesektorondernemings in Johannesburg.¹⁶ Die aantal persone wat voltyds vir informelesektorondernemings werk, is 380 (93,57 persent) terwyl 27 persone (6,63 persent) deeltyds werk. Die aantal mans wat in diens van informelesektorondernemings is, is 189 (46,44 persent) teenoor 218 (53,56 persent) vrouens. Die verskillende dienste se totale indiensneming is: handelsdienste 325 (79,85 persent), vervaardiging-

¹⁶ Hierdie persone in diens van die informelesektorondernemings is addisioneel tot die aantal informelesektorondernemers.

dienste 23 (5,65 persent); akkommodasiedienste vier (0,09 persent), konstruksiedienste 25 (6,14 persent), vervoerdienste agt (1,96 persent), persoonlike en ander dienste vyf (1,23 persent) en hersteldienste 17 (4,17 persent). Persone in diens van informele sektorondernemings word onder andere aangewend om goedere en produkte in die handelsdienstesektor te herverpak in kleiner hoeveelhede, terwyl persone in diens van informele vervoerdienste, moontlike passasiers werf en sorg dat passasiers volgens hul eindbestemmings in die korrekte rye staan en wag. Die informele sektor in Johannesburg is duidelik 'n relatiewe groot werksverskaffer, aangesien hierdie sektor 407 addisionele werkseleenthede geskep het.

3.15 Verdienste van informele sektorondernemings in Johannesburg vir 1991

3.15.1 Bruto verdienste (per maand)

Tabel 3.22 en figuur 3.22 toon die bruto verdienste (per maand) vir 1991 van die informele sektorondernemings in Johannesburg.

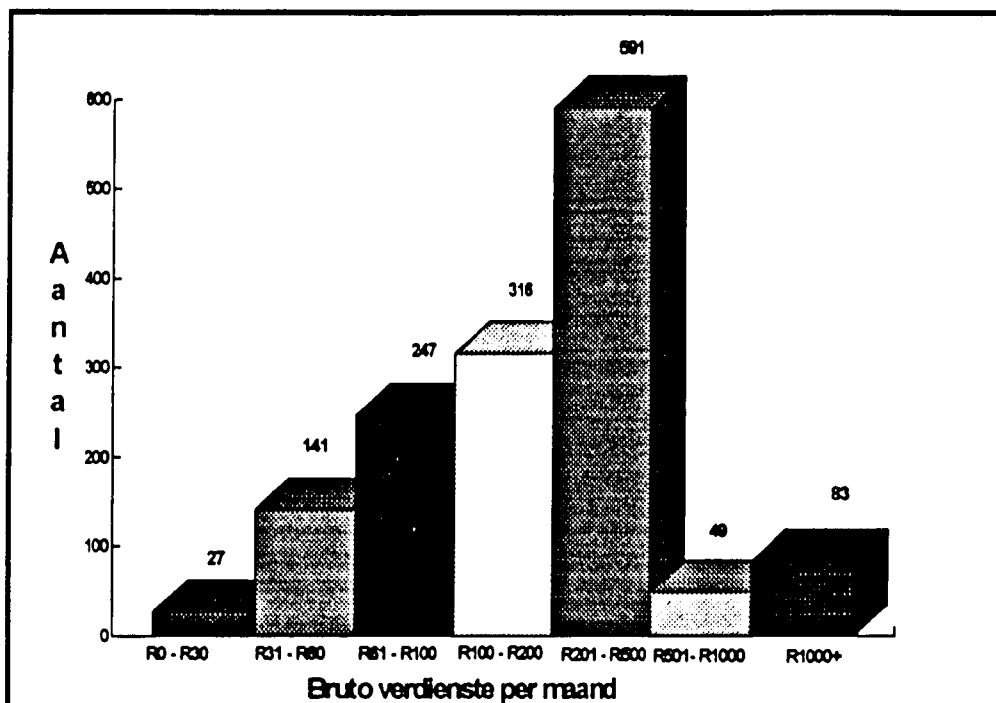
Tabel 3.22
Informelesektorondernemings in Johannesburg volgens hul
bruto verdienste per maand vir 1991

	0-R30	R31- R60	R61- R100	R101- R200	R201- R500	R501- R1000	R1000+
Vervaardigingsdienste	7	10	10	72	10	1	2
Hersteldienste	9	14	7	83	1	1	-
Konstruksiedienste	-	-	-	-	-	1	2
Akkommodasiedienste	-	-	-	-	2	4	1
Handelsdienste	11	117	230	161	576	39	10
Vervoerdienste	-	-	-	-	2	3	66
Persoonlike en ander dienste	-	-	-	-	-	-	2
Totaal	27	141	247	316	591	49	83

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

Figuur 3.22

Informele sektorondernemings in Johannesburg volgens hul
bruto verdienste (per maand) vir 1991

Bron: Tabel 3.22, p. 103.

Tabel 3.22 en figuur 3.22 toon dat 591 (40,65 persent) van die ondernemings in die informele sektor in Johannesburg 'n omset van tussen R201 en R500 per maand het; 316 (21,73 persent) verdien tussen R101 en R200 per maand; 247 (16,99 persent) verdien tussen R61 en R100 per maand; 141 (9,70 persent) tussen R31 en R60; 83 (5,70 persent) verdien meer as 'n R1 000 per maand; 49 (3,37 persent) verdien tussen R501 en R1 000 per maand; en 27 (1,85 persent) verdien tussen R0 en R30 per maand. Die ondernemers wat meer as R1 000 per maand verdien, is hoofsaaklik die verskaffers van vervoerdienste. Hoewel die kapitaalbesteding aan vervoermiddele aanvanklik hoog is, is die inkomstegeleenthede ook hoër. Die gemiddelde bruto verdienste (per maand) van die informele sektorondernemings in Johannesburg vir 1991 is R360,75 per maand.

3.15.2 Netto verdienste (per maand)

Tabel 3.23 en figuur 3.23 toon die netto verdienste vir 1991 (per maand) van ondernemers in die informele sektor in Johannesburg.

Tabel 3.23

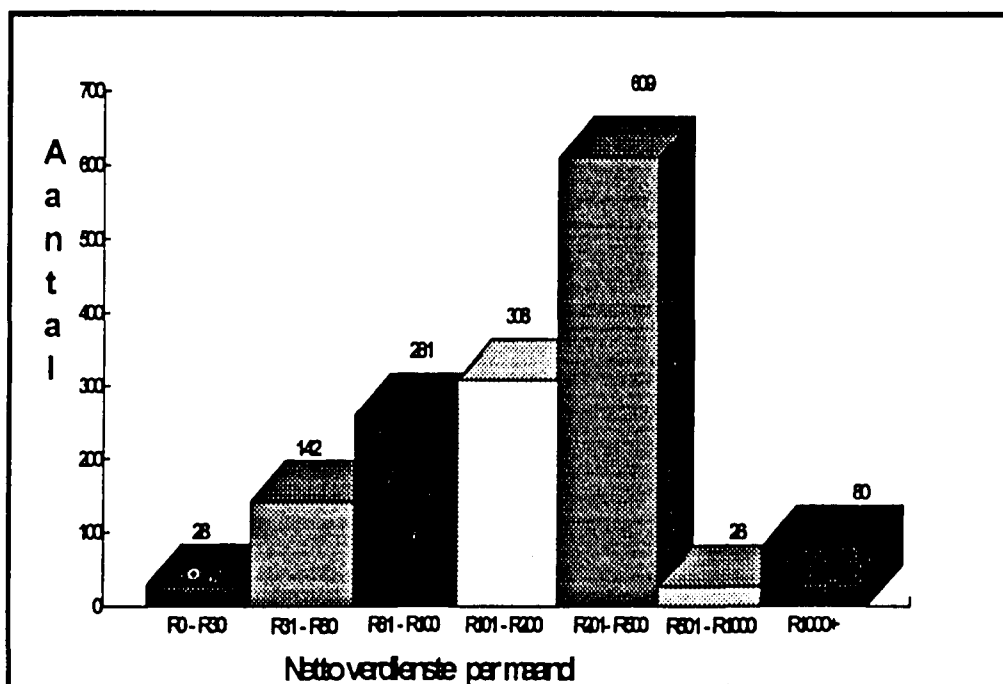
Informelesektorondernemings in Johannesburg volgens hul netto verdienste (per maand) vir 1991

	R0.00 - R30	R31 - R60	R61 - R100	R101 - R200	R201 - R500	R501- R1000	R1000+
Vervaardigingsdienste	6	14	9	70	10	1	2
Hersteldienste	10	13	17	73	1	1	-
Konstruksiedienste	-	-	-	-	-	1	2
Akkommodasiedienste	-	-	-	-	2	4	1
Handelsdienste	12	115	235	165	594	16	7
Vervoerdienste	-	-	-	-	2	3	66
Persoonlike en ander dienste	-	-	-	-	-	-	2
Totaal	28	142	261	308	609	26	80

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

Figuur 3.23

Informelesektorondernemings in Johannesburg volgens hul netto verdienste (per maand) vir 1991

Bron: Tabel 3.23, p. 105.

Tabel 3.23 en figuur 3.23 toon dat die grootste aantal informelesektorondernemers in Johannesburg, naamlik 609 (41,88 persent) 'n netto verdienste van tussen R201 en R500 per maand verdien. Altesaam 28 ondernemers (1,93 persent) verdien minder as R30 per maand nadat alle kostes van hulle omset of bruto inkomste afgetrek is; 142 (9,77 persent) verdien tussen R31 en R60 per maand; 261 ondernemers (17,95 persent) verdien tussen R61 en R100 per maand; 308 (21,18 persent) ondernemers verdien tussen R101 en R200; 26 (1,79 persent) ondernemers verdien tussen R501 en R1 000 per maand en 80 ondernemers (5,50 persent) verdien meer as R1 000 per maand. Die gemiddelde netto verdienste (per maand) van informelesektorondernemers in Johannesburg vir 1991 is R238,25. Die vraelysopname toon dat die informelesektorondernemers wat voltyds in die sektor werksaam is, heel waarskynlik 'n sukkelende

bestaan voer. Tabel 3.23 en figuur 3.23 beklemtoon dat 'n bepaalde vlak van inkomste nie gekoppel kan word aan die informelesektorondernemers se opvoedingspeil nie. Die ondernemers in die informele sektor wissel van baie arm tot relatief welgesteld. Die grootste persentasie kan wel in die lae inkomstekategorie ingedeel word.

Die vervoerkoste en lone wat uitbetaal word aan die 407 werkers in diens van die informelesektorondernemings is die vernaamste kostekomponente, buiten die direkte insetkoste in die lewering van goedere en dienste vir Johannesburg se informelesektorondernemers. Die buitengewoon belangrike rol van die vervoerkoste in die kostestruktuur van deelnemers in die informele sektor, dui eerstens op die tekortkominge in die algemene vervoerstelsel, wat ook die oligopolistiese aard daarvan verklaar.

Indien die gemiddelde netto verdienste van die informelesektorondernemers ontleed word, is dit duidelik dat hierdie ondernemers nie die informele sektor betree het in 'n poging om belasting te ontduik nie aangesien hul netto verdienste so laag is dat hulle heel waarskynlik nie belastingpligtig sou wees nie.

3.16 Lone vir 1991 verdien deur deelydse ondernemers in die informele sektor in Johannesburg vanaf ander beroepe

Tabel 3.24 en figuur 3.24 toon die deelydse ondernemers in die informele sektor in Johannesburg volgens die kontantloon verdien (per week), uit hul ander beroepe gedurende 1991.

Tabel 3.24

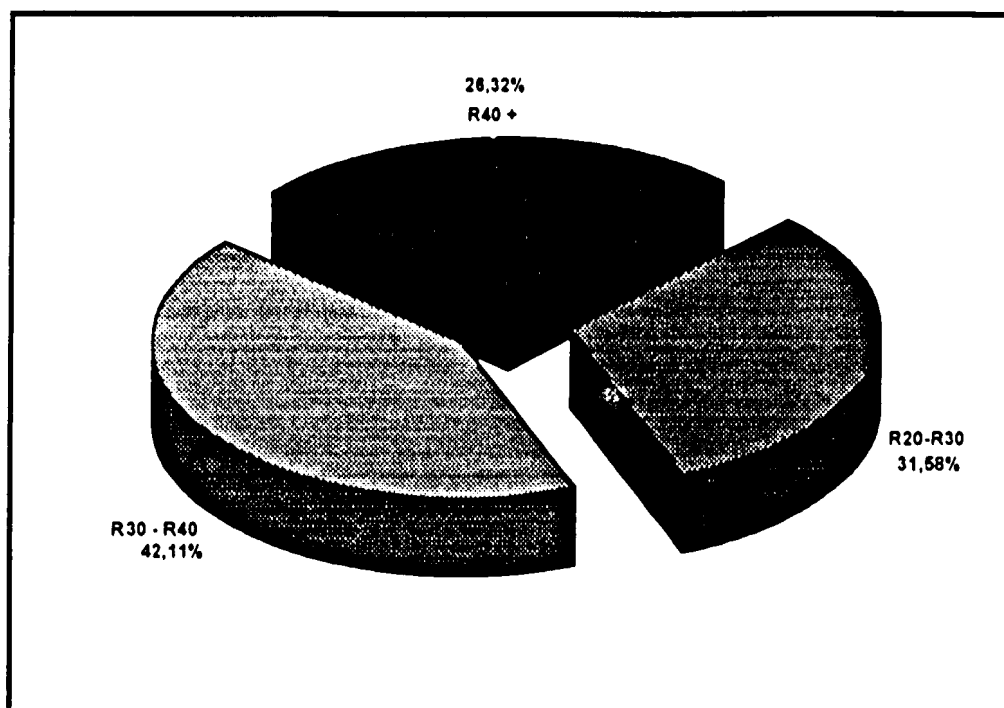
Deelydse informelesektorondernemers in Johannesburg volgens die kontantloon verdien (per week) vanaf ander beroepe vir 1991

	Geen	Minder as R10	R10 - R20	R20 - R30	R30 - R40	R40+
Vervaardigingsdienste	-	-	-	-	3	-
Hersteldienste	-	-	-	-	3	3
Konstruksiedienste	-	-	-	-	-	-
Akkommodasiedienste	-	-	-	-	-	-
Handelsdienste	-	-	-	5	2	1
Vervoerdienste	-	-	-	-	-	1
Persoonlike en ander dienste	-	-	-	-	-	-
Totaal	-	-	-	6	8	5
Gemiddelde kontantloon (per week)				26,20	37,15	52,90

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

Figuur 3.24

Deeltydse informelesektorondernemers in Johannesburg volgens die kontantloon (per week) ontvang vanaf ander beroepe vir 1991

Bron: Tabel 3.24, p. 108.

Tabel 3.24 en figuur 3.24 toon dat ses (31,58 persent) van die deeltydse informelesektorondernemers in Johannesburg tussen R20 en R30 per week uit hul ander beroepe ontvang. Die gemiddelde kontantloon is R26,20 per week. Die aantal deeltydse informelesektorondernemers wat tussen R30 en R40 per week verdien, is agt (42,11 persent) Die gemiddelde loon vir die ondernemers is R37,15 per week. Die aantal deeltydse informelesektorondernemers wat meer as R40 per week verdien uit hulle ander beroepe is vyf (26,32 persent). Die gemiddelde inkomste is R52,90 per week. Die gemiddelde inkomste van die deeltydse informelesektorondernemers in Johannesburg is R38,75 per week. Die lae gemiddelde inkomste dui daarop dat dié ondernemers hul tot die informele sektor wend om hul inkomstes aan te vul.

3.17 Tyd deur ondernemers in die informele sektor in Johannesburg spandeer aan hul ondernemings vir 1991

3.17.1 Tyd spandeer deur voltydse informelesektor-ondernemers aan hul ondernemings vir 1991

Tabel 3.25 en figuur 3.25 toon die aantal ure (per week) wat voltydse ondernemers in die informele sektor in Johannesburg aan hul ondernemings bestee.

Tabel 3.25

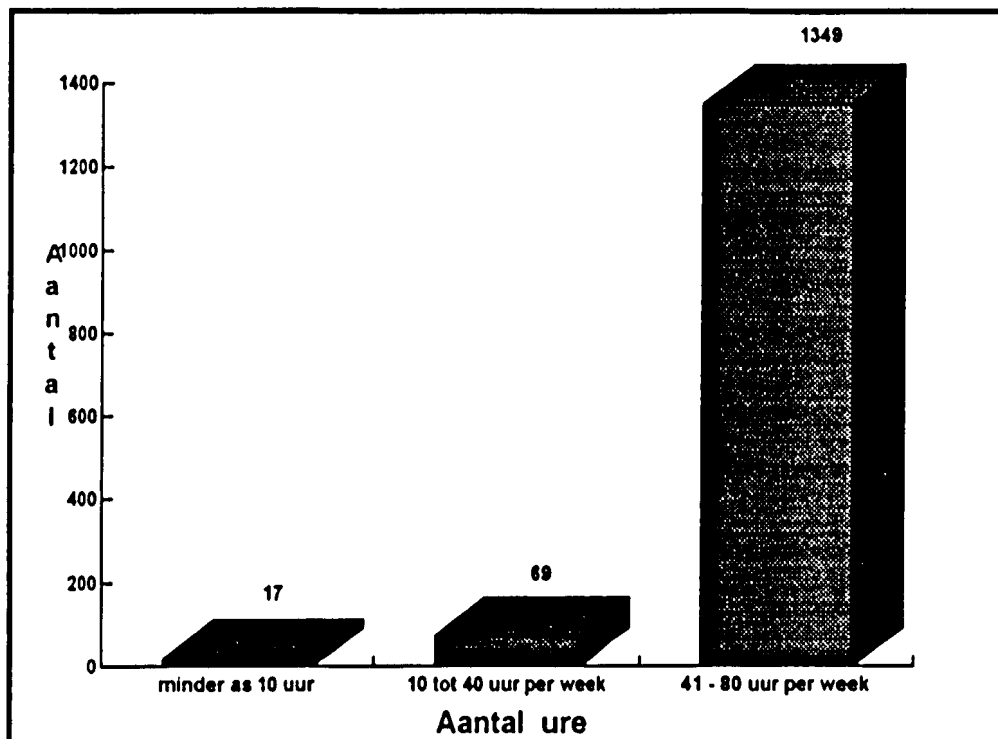
Aantal ure (per week) deur voltydse ondernemers in die informele sektor in Johannesburg aan hul ondernemings spandeer vir 1991

	Minder as 10 uur per week	10 tot 40 uur per week	41 tot 80 uur per week
Vervaardigingsdienste	10	31	68
Hersteldienste	7	34	68
Konstruksiedienste	-	-	3
Akkommodasiedienste	-	4	3
Handelsdienste	-	-	1 136
Vervoerdienste	-	-	70
Persoonlike en ander dienste	-	-	1
Totaal	17	69	1 349

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

Figuur 3.25

Aantal ure (per week) deur voltydse ondernemers in die informele sektor aan hul aktiwiteite spandeer vir 1991

Bron: Tabel 3.25, p. 110.

Tabel 3.25 en figuur 3.25 toon dat die voltydse ondernemers in die informele sektor in Johannesburg besonder lang ure werk. Die ondernemers het aangetoon dat 1 349 ondernemers (94,00 persent) langer as 41 uur (per week) werk, terwyl slegs 69 ondernemers (4,82 persent) tussen 10 en 40 uur (per week) werk, en 17 (1,18 persent) minder as 10 uur aan hul ondernemings bestee. Die uitgangspunt in die informele sektor in Johannesburg is hoofsaaklik om die vraag enige tyd, en wanneer dit voorkom, te bevredig. Informelesektorondernemings steur hulle nie aan rigiede werks- of besigheidsure nie, maar probeer om te alle tye in die behoeftes van die gemeenskap te voorsien.

3.17.2 Tyd deur deeltydse ondernemers in die informele sektor in Johannesburg spandeer aan hul ondernemings vir 1991

Tabel 3.26 en figuur 3.26 toon die aantal ure (per week) wat deeltydse ondernemers in die informele sektor in Johannesburg vir 1991 aan hul ondernemings bestee.

Tabel 3.26

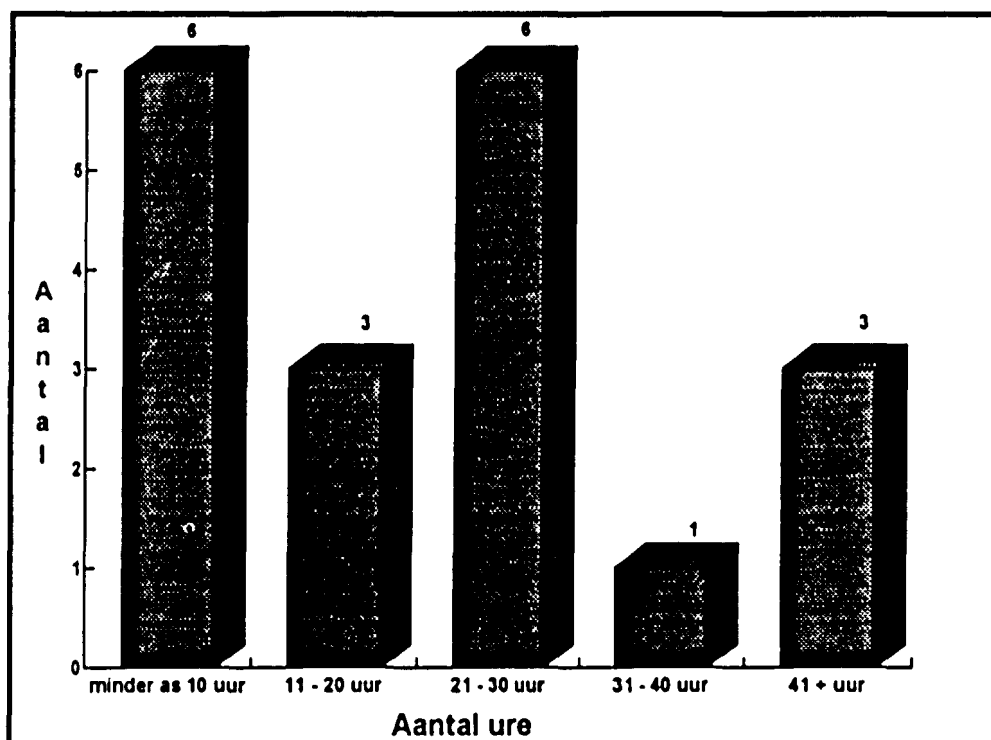
Aantal ure (per week) spandeer deur deeltydse informelsektor-ondernemers in Johannesburg aan hul ondernemings vir 1991

	Minder as 10 uur	11-20 uur	21-30 uur	31-40 uur	41+ uur
Vervaardigingsdienste	-	1	2	-	-
Hersteldienste	2	1	1	1	1
Konstruksiedienste	-	-	-	-	-
Akkommodasiedienste	-	-	-	-	-
Handelsdienste	4	1	2	-	1
Vervoerdienste	-	-	-	-	1
Persoonlike en ander dienste	-	-	1	-	-
Totaal	6	3	6	1	3

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

Figuur 3.26

Aantal ure (per week) spandeer deur deeltydse informelesektorondernemers in Johannesburg aan hul ondernemings vir 1991

Bron: Tabel 3.26, p. 112.

Tabel 3.26 en figuur 3.26 toon dat van die ondernemers in die informele sektor in Johannesburg, ses ondernemers (31,58 persent) minder as tien uur per week, ses ondernemers (31,58 persent) tussen 21 en 30 uur per week; drie ondernemers (15,79 persent) tussen elf en twintig uur per week werk; drie ondernemers (15,79 persent) langer as 41 uur per week werk en laastens een ondernemer (5,26 persent) tussen 31 en 40 uur per week werk. Die opname toon dat deeltydse ondernemers in die informele sektor heelwat minder tyd aan hul ondernemings kan bestee as gevolg van die tyd wat hulle aan hul voltydse betrekings moet spandeer.

3.17.3 Die dae wat ondernemers in die informele sektor in Johannesburg gedurende naweke vir 1991 werk

Tabel 3.27 en figuur 3.27 toon die aantal dae (per naweek) wat ondernemers in die informele sektor in Johannesburg aan hul ondernemings spandeer.

Tabel 3.27

Aantal dae (per naweek) wat ondernemers in die informele sektor in Johannesburg vir 1991 aan hul ondernemings spandeer

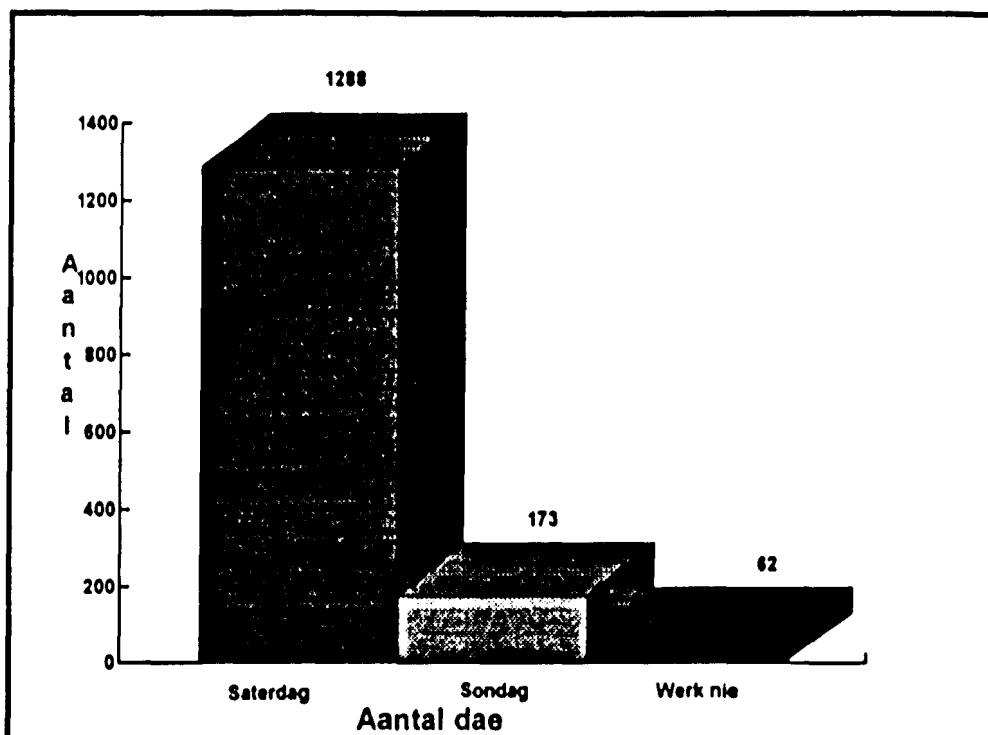
	Saterdag	Sondag	Werk nie
Vervaardigingsdienste	101	2	9
Hersteldienste	112	2	1
Konstruksiedienste	3	-	-
Akkommodasiedienste	7	7	-
Handelsdienste	992	93	52
Vervoerdienste	71	71	-
Persoonlike en ander dienste	2	2	-
Totaal	1 288*	173*	62*

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

* Die totale tel nie op na 1454 nie, aangesien sommige informelesektorondernemers in Johannesburg Saterdag en Sondag werk.

Figuur 3.27

Aantal dae (per naweek) wat ondernemers in die informele sektor in Johannesburg vir 1991 aan hul ondernemings spandeer

Bron: Tabel 3.27, p. 114.

Tabel 3.27 en figuur 3.27 toon dat 1 288 (88,58 persent) van die ondernemers op Saterdag werk in Johannesburg se informele sektor. Slegs 173 (12,17 persent) van die ondernemers bedryf hul ondernemings op Sondag, terwyl 62 (4,26 persent) van die ondernemers glad nie oor naweke werk nie. Ondernemers in die konstruksiebedryf het aangetoon dat Sondag gewoonlik vir hulle 'n rusdag is. Die informele sektor is veral op Saterdag bedrywig wanneer ondernemers in die formele sektor meestal met vryetydsbesteding besig is, en die winkels en kafees in die formele sektor gesluit is. Ondernemers in die informele sektor moet dan in die leemte voorsien.

3.18 Die aard van die werksplek van informelesektor- ondernemings in Johannesburg vir 1991

Tabel 3.28 en figuur 3.28 toon die aard van die verskillende verkooplekke van die informelesektorondernemings in Johannesburg vir 1991.

Tabel 3.28

**Aard van die werksplek van informelesektorondernemings
in Johannesburg¹⁷ vir 1991**

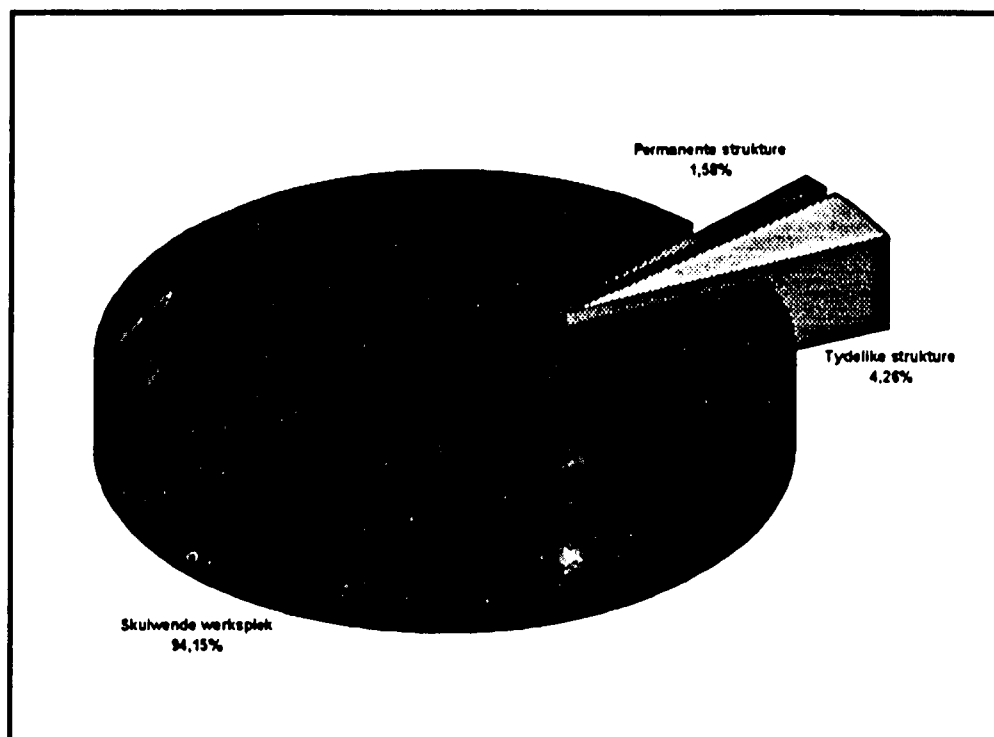
	Vaste werksplek		Skulwende werksplek
	Permanente strukture	Tydlike strukture	
Vervaardigingsdienste	2	20	90
Hersteldienste	8	7	100
Konstruksiedienste	-	-	3
Akkommodasiedienste	1	6	-
Handelsdienste	11	29	1 104
Vervoerdienste	-	-	71
Persoonlike en ander dienste	1	-	1
Totaal	23	62	1 369

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

17 In Johannesburg beweeg informelesektorondernemers meestal rond om te verseker dat produkte beskikbaar gestel word waar die meeste persone voorkom, byvoorbeeld voetgangers op sypaadjies, en persone wat wag by taxi-, bus- en treinhaltes.

Figuur 3.28

Aard van die werksplek van informelesektorondernemings
in Johannesburg vir 1991

Bron : Tabel 3.28, p. 116.

Tabel 3.28 en figuur 3.28 toon dat 1369 (94,15 persent) van die informelesektorondernemers in Johannesburg skuiwende werksplekke het. Die ondernemers wat oor vaste werksplekke beskik, het aangetoon dat 23 (1,58 persent) oor permanente strukture, en 62 (4,26 persent) oor tydelike strukture beskik. Die bevinding beklemtoon die aspek dat ondernemers in die informele sektor rondbeweeg op soek na die grootste mark vir hul onderneming. Hulle beweeg dus rond opsoek na die grootste konsentrasie persone, soos op die sypaadjies in die sentrale sakegebied en by bus-, taxi- en treinhalthes.

3.19 Fasiliteite beskikbaar aan ondernemings in die informele sektor in Johannesburg vir 1991

Tabel 3.29

Fasiliteite vir 1991 beskikbaar aan informelesektorondernemings in Johannesburg

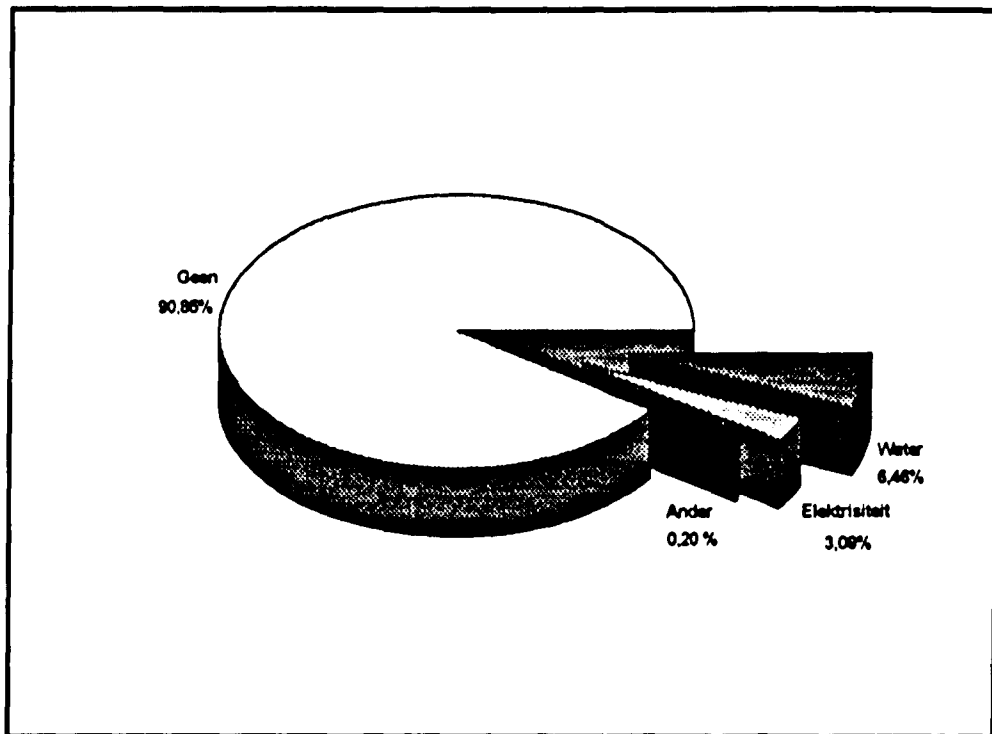
	Water	Elektrisiteit	Ander	Geen
Vervaardigingsdienste	2	9	-	101
Hersteldienste	2	17	3	93
Konstruksiedienste	3	-	-	-
Akkommodasiedienste	2	2	-	3
Handelsdienste	12	15	-	1 117
Vervoerdienste	71	-	-	-
Persoonlike en ander dienste	2	2	-	-
Totaal	94	45	3	1 314*

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

* Die syfers sommeer nie na 1454 nie, aangesien die ondernemers in die persoonliedienstesektor aangetoon het dat hulle net oor water en elektrisiteit beskik.

Figuur 3.29

Fasiliteite beskikbaar aan informelesektorondernemings
in Johannesburg vir 1991

Bron: Tabel 3.29, p. 118.

Tabel 3.29 en figuur 3.29 toon dat 94 (6,46 persent) van die informelesektorondernemings in Johannesburg oor lopende water beskik. Slegs 45 (3,09 persent) ondernemers het oor elektrisiteit beskik, terwyl drie (0,20 persent) ondernemers in die hersteldienstesektor oor kragopwekkers beskik, die ander 1 314 (90,37 persent) ondernemers in die informele sektor in Johannesburg beskik oor geen water of elektrisiteit nie.

3.19.1 Vervoermiddels gebruik in die informele sektor in Johannesburg vir 1991

Tabel 3.30 en figuur 3.30 toon die informelesektorondernemings in Johannesburg se gebruikmaking van vervoermiddels vir 1991.

Tabel 3.30

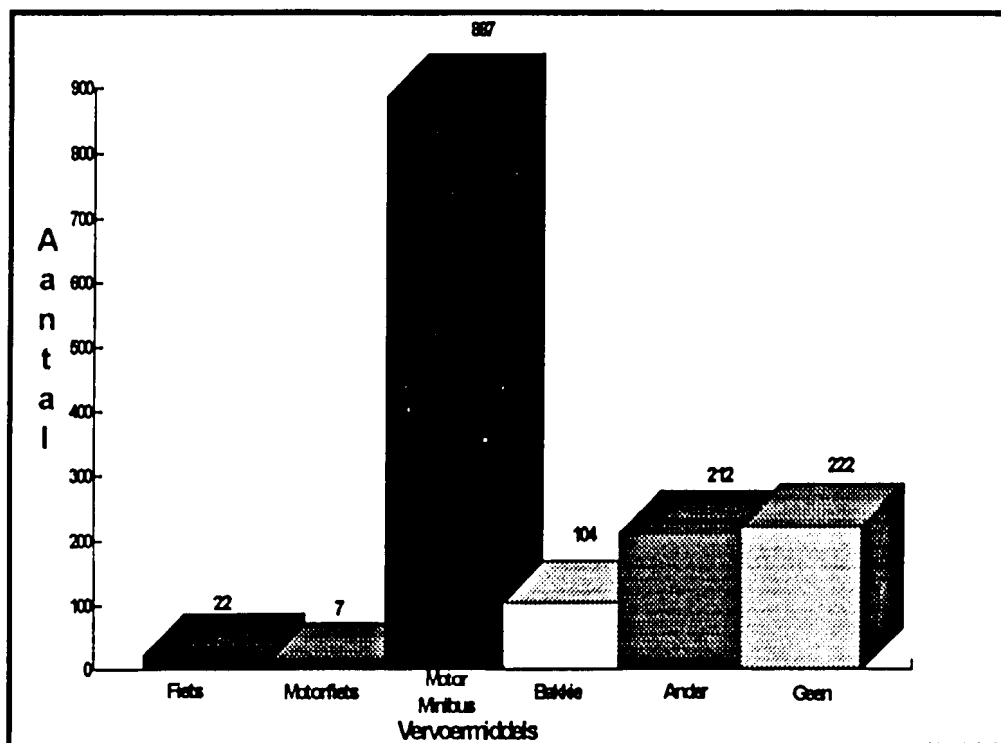
Ondernemers se gebruikmaking vir 1991 van vervoermiddels in die informele sektor in Johannesburg

	Fiets	Motor-fiets	Motor/Minibus	Bakkie	Ander	Geen
Vervaardigingsdienste	-	-	3	5	71	33
Hersteldienste	1	1	12	7	45	49
Konstruksiedienste	-	-	-	3	-	-
Akkommodasiedienste	-	1	3	1	2	-
Handelsdienste	21	5	797	87	94	140
Vervoerdienste	-	-	71	-	-	-
Persoonlike en ander dienste	-	-	1	1	-	-
Totaal	22	7	887	104	212	222

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

Figuur 3.30

Die ondernemers se gebruikmaking van vervoermiddels in die informele sektor in Johannesburg vir 1991

Bron: Tabel 3.30, p. 120.

Tabel 3.30 en figuur 3.30 toon dat 1 232 (84,73 persent) van die ondernemers in die informele sektor in Johannesburg van vervoermiddels in hul ondernemings gebruik maak. Hiervan maak 887 (72,00 persent) gebruik van motors of minibusse; 212 (17,21 persent) byvoorbeeld van treine en busse; 104 (8,44 persent) van bakkies; 22 (1,79 persent) van fietse en sewe (0,56 persent) van motorfietse. Die relatiewe hoë persentasie (15,26 persent) van die informelesektorondernemers in Johannesburg wat oor geen vervoer beskik nie, is kommerwekkend, want dit beperk die hoeveelheid goedere wat gekoop kan word, sowel as die mobiliteit van die ondernemers.

3.19.2 Masjinerie en gereedskap gebruik deur die ondernemers in die informele sektor in Johannesburg vir 1991

Tabel 3.31 en figuur 3.31 toon die informelesektorondernemers in Johannesburg se gebruikmaking van masjinerie en gereedskap vir 1991.

Tabel 3.31

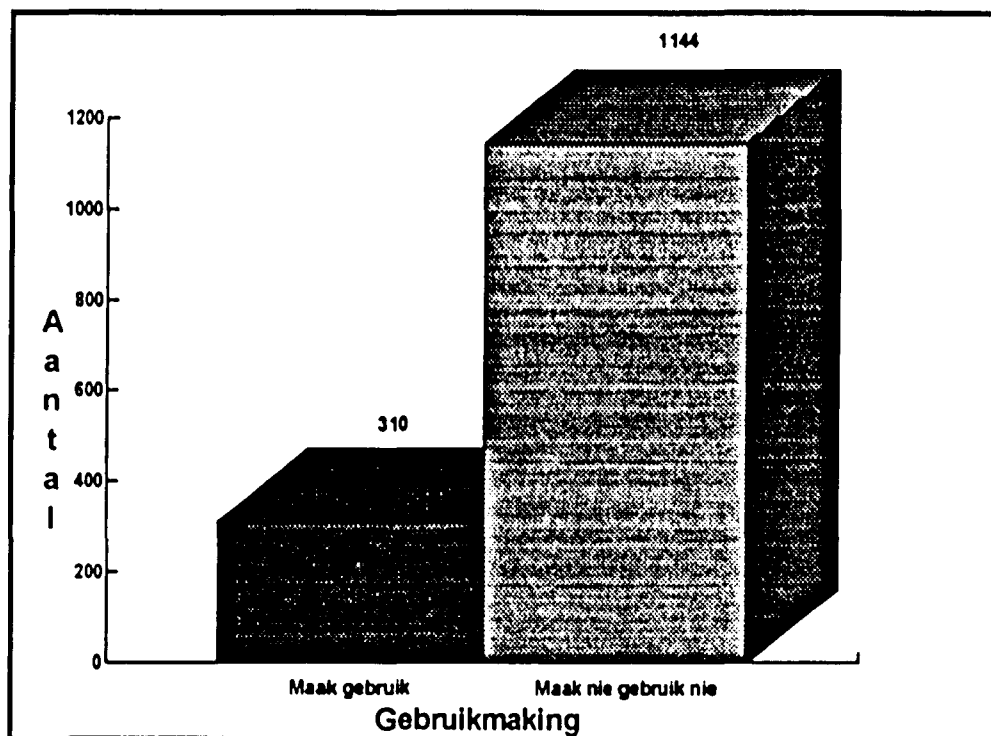
Gebruik van masjinerie en gereedskap deur die informele-sektorsektorondernemers in Johannesburg vir 1991

	Maak gebruik	Maak nie gebruik nie
Vervaardigingsdienste	112	-
Hersteldienste	115	-
Konstruksiedienste	3	-
Akkommodasiedienste	7	-
Handelsdienste	-	1 144
Vervoerdienste	71	-
Persoonlike en ander dienste	2	-
Totaal	310	1 144

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

Figuur 3.31

Gebruik van masjinerie en gereedskap deur die informelesektorondernemers in Johannesburg vir 1991

Bron: Tabel 3.31, p. 122.

Tabel 3.31 en figuur 3.31 toon dat 310 ondernemers (21,32 persent) van masjinerie en gereedskap gebruik maak om hul ondernemings te bedryf, terwyl 1 144 (78,68 persent) nie van masjinerie of gereedskap gebruik maak nie. Die ondernemers wat nie van masjinerie of gereedskap gebruik maak nie, is hoofsaaklik die handelsdiensteondernemers wat groente, vrugte, sigarette en voedsel verkoop.

3.20 Probleme wat informelesektorondernemers in Johannesburg ondervind het gedurende 1991

Tabel 3.32 en figuur 3.32 toon die verskillende probleme wat deur informelesektorondernemings in Johannesburg ondervind is gedurende 1991.

Tabel 3.32

Probleme ondervind deur die ondernemers in die informele sektor in Johannesburg¹⁸ gedurende 1991

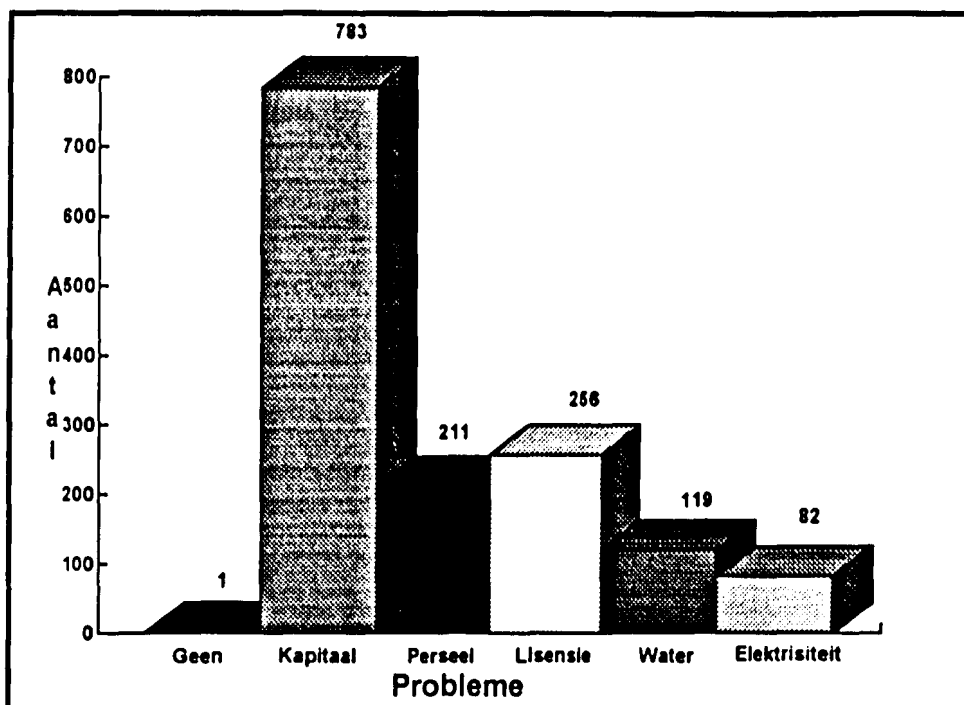
	Geen	Gebrek aan kapitaal	Verkryging van perseel	Verkryging van lisensies	Gebrek aan water	Gebrek aan elektrisiteit
Vervaardigingsdienste	1	1	12	80	3	15
Hersteldienste	-	4	7	71	2	31
Konstruksiedienste	-	3	-	-	-	-
Akkommodasiedienste	-	-	6	-	-	1
Handelsdienste	-	705	186	104	114	35
Vervoerdienste	-	70	6	1	-	-
Persoonlike en ander dienste	-	-	-	-	-	-
Totaal	1	783	211	256	119	82

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

18 Die gaping tussen Eerste- en Derdewêreldstandaarde kom duidelik na vore, aangesien die probleme van 'n gebrek aan water en elektrisiteit in 'n ernstige lig beskou word deur die Stadsraad, terwyl die informelesektorondernemers eerder 'n gebrek aan kapitaal en lisensies as die grootste probleme beskou. Die syfers in die tabel sommeer nie na die steekproef van 1454 nie, aangesien sommige ondernemers meer as een probleem ondervind het.

Figuur 3.32

Probleme ondervind gedurende 1991 deur die ondernemers in die informele sektor in Johannesburg

Bron: Tabel 3.32, p. 124.

Tabel 3.32 en figuur 3.32 toon dat die beskikbaarheid van kapitaal een van die grootste probleme is wat deur die ondernemers in Johannesburg se informele sektor ondervind word, by die oprigting van hulle ondernemings. Altesaam 783 (53,85 persent) ondernemers het probleme hiermee ondervind. Tweedens was die bekikbaarheid van lisensies 'n probleem, want 256 (17,61 persent) ondernemers het aangetoon dat die verkryging van 'n lisensie problematies is. Die gebrek aan water is deur 119 (8,18 persent) ondernemers as 'n probleem beskou. Die gebrek aan elektrisiteit is deur 82 (5,64 persent) ondernemers as 'n probleem beskou. Slegs een ondernemer het geen probleme ondervind nie. Die ondernemers het ook aangetoon dat 211 (14,54 persent) probleme ondervind het met die verkryging van 'n geskikte perseel.

3.20.1 Oprigting of aanvangskapitaal bestee deur informelesektorondernemers in Johannesburg vir 1991

Tabel 3.33 en figuur 3.33 toon die aanvangskapitaal bestee deur informelesektorondernemers in Johannesburg gedurende 1991.

Tabel 3.33

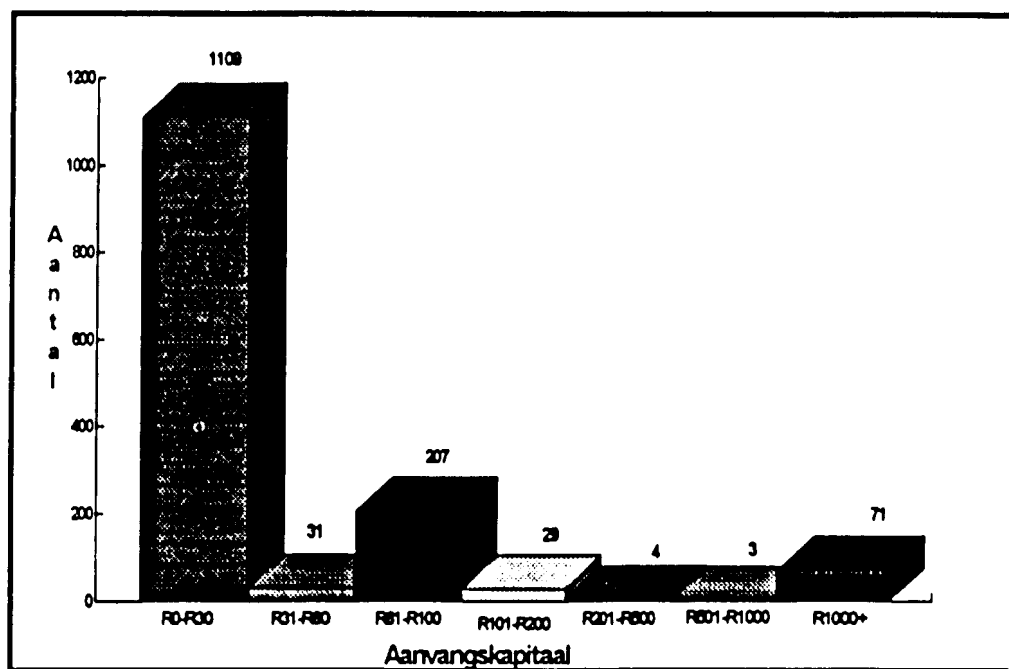
Informelesektorondernemers in Johannesburg volgens aanvangskapitaal bestee gedurende 1991

	1 R0-30	2 R31-R60	3 R61-R100	4 R101-200	5 R201-500	6 501-R1000	7 R1000+
Vervaardigingsdienste	1	2	97	12	-	-	-
Hersteldienste	7	21	77	9	1	-	-
Konstruksiedienste	2	1	-	-	-	-	-
Akkommodasiedienste	-	-	-	2	2	3	-
Handelsdienste	1 097	7	33	6	1	-	-
Vervoerdienste	-	-	-	-	-	-	71
Persoonlike en ander dienste	2	-	-	-	-	-	-
Totaal	1 109	31	207	29	4	3	71

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

Figuur 3.33

Informelesektorondernemers in Johannesburg volgens
aanvangskapitaal bestee, gedurende 1991

Bron: Tabel 3.33, p. 126.

Tabel 3.33 en figuur 3.33 toon die verspreiding van informelesektorondernemers in Johannesburg volgens die aanvangskapitaal wat hulle in die onderneming belê het. Die opname toon dat 1 109 ondernemers (76,27 persent) minder as R30 in hulle onderneming as aanvangskapitaal belê het, terwyl 31 (2,13 persent) ondernemers tussen R31 en R60 belê het, 207 ondernemers (14,24 persent) tussen R61 en R100 belê het, 29 ondernemers (1,99 persent) tussen R101 en R200 belê het, vier (0,28 persent) ondernemers tussen R201 en R500 belê het, drie ondernemers (0,21 persent) tussen R501 en R1 000 belê het en al 71 (4,88 persent) ondernemers in die vervoerdienste het meer as R1 000 aanvangskapitaal belê. Indien daar in ag geneem word dat hierdie aanvangskapitaal

werkgeleenthede vir 1 861 persone geskep het, is die koste per werkgeleentheid besonder laag.

Die aanvangskapitaal bestee deur informelesektorondernemers in Johannesburg soos aangedui in tabel 3.33, (p. 126) kolom 1 tot 4, is bestee op lisensies en goedkoop toerusting soos sambrele, opvoubare tafels en stoele. Ondernemers in kolom 5 en 6 het hoofsaaklik gespesialiseerde masjinerie en toerusting aangekoop.

Die opbrengskapitaal van die informelesektorondernemings kan nie bereken word nie, omdat dit moeilik is om te bepaal wat die waarde van die kapitaalvoorraad in hulle besit is, en ook omdat daar van die netto inkomste 'n bedrag afgetrek moet word, naamlik die geleentheidskoste van die eienaar wat hom as arbeider in sy eie onderneming toekom (toegerekende eienaarsloon).

3.20.2 Die lisensiëring van informelesektorondernemers in Johannesburg vir 1991

Tabel 3.34 en figuur 3.34 toon die aantal ondernemings in die informele sektor in Johannesburg wat vir 1991 gelisensieërd is.

Tabel 3.34

Die lisensiering van die informelesektorondernemings
in Johannesburg vir 1991

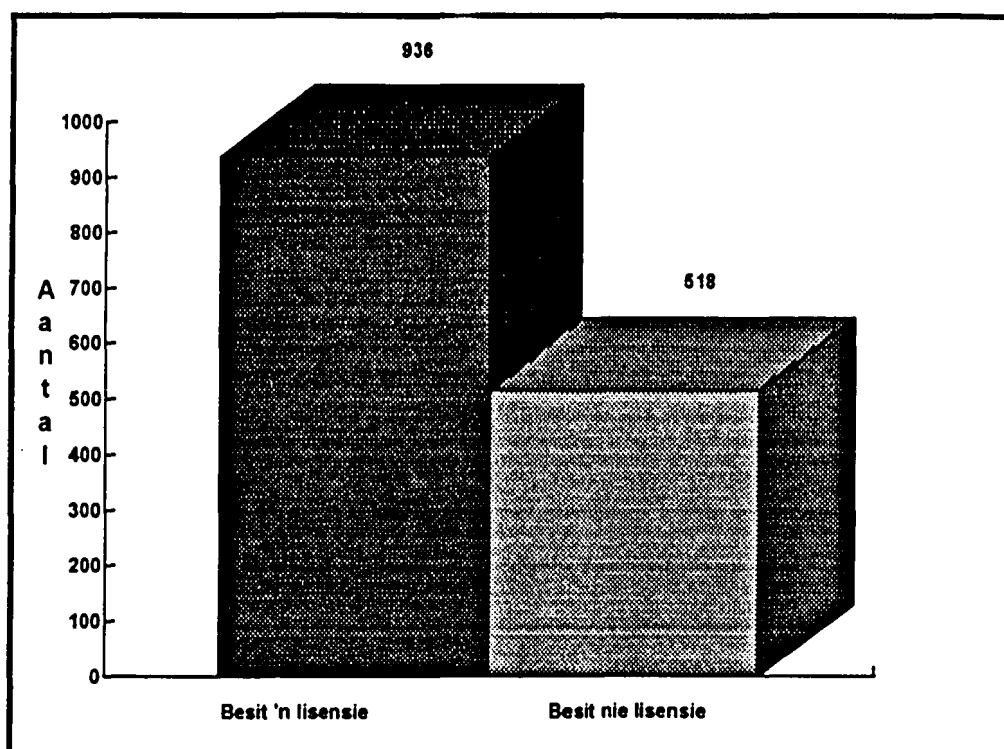
	Besit 'n lisensie	Besit nie 'n lisensie nie
Vervaardigingsdienste	32	80
Hersteldienste	44	71
Konstruksiedienste	-	3
Akkommodasiedienste	-	7
Handelsdienste	819	325
Vervoerdienste	41	30
Persoonlike en ander dienste	-	2
Totaal	936	518

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

Tabel 3.34 en figuur 3.34 toon dat 936 (64,37 persent) ondernememings wel lisensies besit, terwyl 518 (35,63 persent) van die ondernemings nie lisensies besit nie.

Figuur 3.34

Die lisensiëring van die informele sektorondernemings
in Johannesburg vir 1991

Bron: Tabel 3.34, p. 129.

3.21 Hulp verlang deur die ondernemers in die informele sektor in Johannesburg gedurende 1991

Die hulp soos deur ondernemers in die informele sektor in Johannesburg vanaf die Johannesburgse Stadsraad verlang word in tabel 3.35 en figuur 3.35 aangetoon.

Tabel 3.35

Die behoefte aan plaaslike owerheidshulp deur ondernemers in die informele sektor in Johannesburg vir 1991¹⁹

	Opleiding	Kapitaal	Perseel	Elektrisiteit	Water	Lisensies
Vervaardigingsdienste	112	1	102	10	-	1
Hersteldienste	80	4	3	4	-	-
Konstruksiedienste	3	3	-	-	3	-
Akkommodasiedienste	-	-	-	1	7	-
Handelsdienste	957	905 ²⁰	813	100	4	47
Vervoerdienste	71	70	-	-	-	3
Persoonlik en ander dienste	-	-	1	-	1	-
Totaal	1 223	983	919	115	15	51

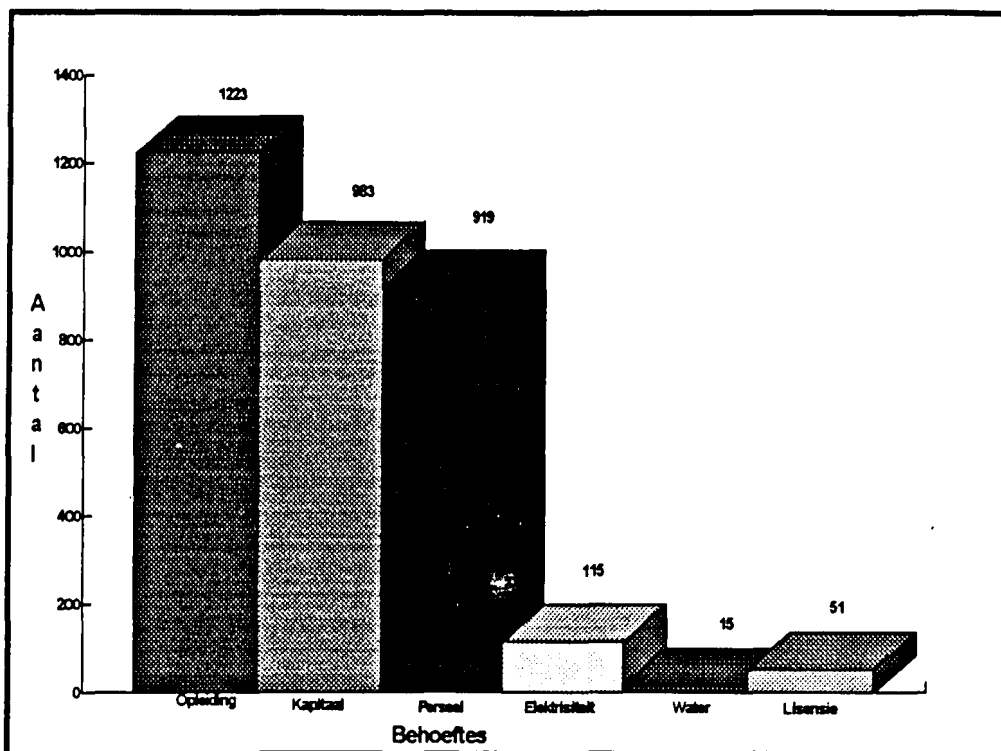
Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

¹⁹ Die syfers in tabel 3.35 is nie die som van die steekproef van 1454 ondernemers nie, aangesien sommige ondernemers oor meer as een behoefte beskik het.

²⁰ Die kapitaalbehoefte soos aangetoon deur Informelesektorondernemers in die handelsdienste, is nie werklik 'n kapitaalprobleem nie, aangesien dit bedryfskapitaal is vir onder andere die aankoop van goedere en ander produkte.

Figuur 3.35

Die behoefte aan plaaslike owerheidshulp deur ondernemers in die informele sektor in Johannesburg vir 1991

Bron: Tabel 3.35, p. 131.

Tabel 3.35 en figuur 3.35 toon dat 1 223 (84,11 persent) van die informele-sektorondernemers in Johannesburg 'n behoefte aan opleiding het; 983 (67,61 persent) van die ondernemers het 'n kapitaalbehoefte; 919 (63,20 persent) van die ondernemers verlang meer geskikte persele; 115 (7,91 persent) van die ondernemers verlang elektrisiteit; 15 (1,03 persent) verlang water en 51 (3,51 persent) benodig hulp met die verkryging van lisensies.

In hoofstuk vier word maatreëls voortvloeiend uit die vraelysopname bespreek wat die behoeftes van die informelesektorondernemers in Johannesburg aanspreek.

3.22 Die verskillende tipes kliënte in die informele sektor in Johannesburg

Tabel 3.36 en figuur 3.36 toon die verskillende tipes kliënte in die informele sektor in Johannesburg vir 1991.

Tabel 3.36
Die tipes kliënte in die informele sektor in Johannesburg vir 1991

Aktiwiteit	Toevallige verbygangers ²¹	Gereelde/vaste kliënte ²²
Vervaardigingsdienste	109	3
Hersteldienste	42	73
Konstruksiedienste	1	2
Akkommodasiedienste	-	7
Handelsdienste	1 033	111
Vervoerdienste	-	71
Persoonlike dienste	2	-
Totaal	1 187	267
Persentasie	81,64	18,36

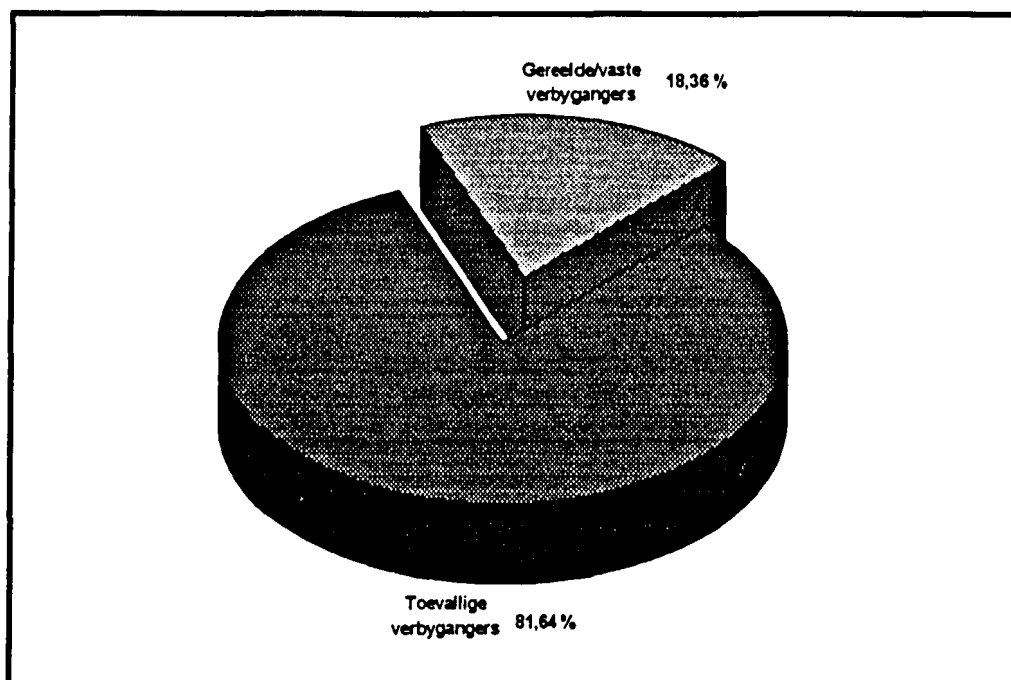
Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

21 Hierdie aktiwiteit staan ook bekend as "passing trade".

22 Hierdie aktiwiteit staan ook bekend as "regular trade".

Figuur 3.36

Die tipes kliënte in die informele sektor in Johannesburg vir 1991

Bron: Tabel 3.36, p. 133.

Tabel 3.36 en figuur 3.36 toon dat 1 187 (81,64 persent) van die ondernemers in die informele sektor in Johannesburg staat maak op toevallige verbygangers/voetgangers²³ se besigheid, terwyl 267 (18,36 persent) 'n gereelde kliëntbasis opgebou het.

23 Die bevinding dui op die wisselvalligheid van besigheid, byvoorbeeld op reenerige dae kan daar nie handel gedryf word nie. Die konstruksie aan sypaadjies het ook 'n geweldige effek op handel. As gevolg hiervan is dit ook noodsaaklik vir die Johannesburgse Stadsraad om informele markte te probeer skep waar daar baie voetgangers is, soos byvoorbeeld op die Breestraatplein.

3.23 Die omvang van die informele sektor in Johannesburg vir 1991

Om te bepaal hoe belangrik die informele sektor in Johannesburg se ekonomie is, moet meer duidelikheid verkry word oor die moontlike omvang van hierdie sektor. Die oogmerk met hierdie paragraaf is om die omvang van die informele sektor in Johannesburg te bepaal.

Verskeie studies is al in Suid-Afrika onderneem om skattings van die omvang van die informele sektor in verskeie stede en plekke te maak. Tabel 3.37 toon die stede, navorsers, asook die skattings wat gemaak is oor die omvang van die informele sektor.

Tabel 3.37

Mikro-ekonomiese skattings van die omvang van die informele sektor in Suid-Afrika

Stad/Dorp	Navorsers (Persoon/Instansie)	% In informele sektor
Soweto	(Stedelike Stigting, 1980)	9,70
Zwelitsha	(Louw, 1981)	6,20
Mdantsane	(Jacobs, 1981)	15,70
Kwazulu	(Hughes, 1981)	6,00
Nyanga	(Hutton-Squire, 1979)	34,50
KwaNdebele	(Van der Berg & Lighthelm, 1981)	15,70
KwaNdebele	(Benso, 1981)	6,70
Clermont	(Maasdorp & Pillay, 1978)	13,00
Kruispad	(Dewar & Watson, 1981)	5,90

Bron: Mullins E.N. en Senekal, W.F.S. Die omvang en aard van die informele sektor in Botshabelo: 'n Gevallestudie, in *SA Geographer* 14(1/2) September/April, 1987.

Tabel 3.37 toon dat die ondersoek bevind het dat die omvang wissel van 5,90 persent tot 34,50 persent met die gemiddeld op 12,60 persent van die

huishoudings in Suid-Afrika wat bedrywig is in die informele sektor. Die probleem is dat verskillende definisies gebruik is om die omvang te bepaal en dat die syfers nie noodwendig vergelykbaar is nie.

Om die omvang van die informele sektor in Johannesburg te bepaal, is die volgende aannames gemaak:

- (i) Eerstens is aanvaar dat die informelesektordeelnemers wat vraelyste voltooi het, in Johannesburg woonagtig is;
- (ii) Tweedens is daar van die bevolkingsensus (Sentrale Statistiekdiens 1991, pp. 573-597) gebruik gemaak om te bepaal watter aantal huishoudings in Johannesburg werkloos is; en
- (iii) Derdens is die aantal informelesektordeelnemers (werkgewers en werknemers) in Johannesburg gelykgestel aan huishoudings.

Die aantal persone wat aan die informelesektoraktiwiteite deelneem, naamlik die werkgewers en werknemers (1 454 + 407)²⁴ is 1 861. Indien die aantal informelesektordeelnemers (1 861) uitgedruk word as 'n persentasie van die aantal werklose huishoudings in Johannesburg, kan die omvang van die informelesektoraktiwiteite in Johannesburg bepaal word, as:

$$\begin{array}{r}
 1\ 861 \\
 \hline
 12\ 247
 \end{array}
 \times 100
 \begin{array}{r}
 \text{(Aantal informelesektordeelnemers)} \\
 \hline
 \text{(Aantal werklose huishoudings in} \\
 \text{Johannesburg)}
 \end{array}$$

= 15,20 persent van die aantal werklose huishoudings in Johannesburg.

²⁴ Die syfer sluit voltydse informelesektordeelnemers en werknemers in diens van die informelesektorondernemings in.

Die resultaat is aanvaarbaar en vergelykbaar met die skatting van die Kleinsake-Ontwikkelingskorporasie, dat 15 persent van Johannesburg se werklose huishoudings aan informelesektoraktiwiteite deelneem.²⁵

Aangesien vlooiemarkte uitgesluit is, en die vraelysopname nie van woning tot woning gedoen is nie, is alle informelesektordeelnemers en -aktiwiteite in Johannesburg nie opgespoor nie. Die persentasie kan daarom as die minimumgrens beskou word van die aantal werklose huishoudings wat deelneem aan informelesektoraktiwiteite in Johannesburg.

3.5 Samevatting

In hierdie hoofstuk is aangetoon dat die toenemende arbeidsmag, die relatief lae onderwyspeil van die ekonomies bedrywige bevolking en die afnemende sektorale samestelling van die ekonomiese aktiwiteite van Johannesburg, belangrike bydraende faktore is vir die toenemende belangrikheid van die informele sektor. Eerstens is aangetoon dat Johannesburg se bevolking 'n stygende tendens toon as gevolg van die verstedelikingskoers van 23,10 persent. Die negatiewe effekte van verstedeliking en werkloosheid behoort nie onderskat te word nie. Die skepping van gunstige omstandighede vir die bevordering van die informele sektor is noodsaaklik om 'n floreende ekonomie te ontwikkel wat 'n wesenlike bydrae tot ekonomiese groei en die skepping van werkseleenthede kan maak om armoede teen te werk.

²⁵ In 'n persoonlike onderhoud met die Kleinsake-Ontwikkelingskorporasie se hoofekonoom, Dr. E. Basson, het hy gesê dat die KSOK die omvang van die werklose huishoudings wat deelneem aan informelesektoraktiwiteite in Johannesburg, op ongeveer 15 persent skat.

Al hoe meer persone betree die arbeidsmark in 'n poging om 'n inkomste te verdien. Die werkloosheidsyfer van Johannesburg het toegeneem tot 18,50 persent in 1990 en toon 'n stygende tendens. Die belangrikste bevinding is eerstens dat Johannesburg se absorpsiekapasiteit van die arbeidsmag (die vermoë van die formele sektor om werksgeleenthede te skep) drasties afgeneem het tot 60,50 persent. Tweedens is die onderwyspeil van Johannesburg se ekonomies bedrywige bevolking besonder laag, met 61,33 persent wat oor kwalifikasies laer as standerd agt beskik en slegs 6,47 persent wat oor naskoolse kwalifikasies beskik. Die meeste persone sal dus nie deur die formele sektor geakkommodeer kan word nie. Derdens het die belangrikste ekonomiese sektore van Johannesburg 'n afname getoon, met 'n gevolglike afname in formele werksgeleenthede. Die vervaardigingdienstesektor het met 39,50 persent afgeneem, terwyl handels- en persoonlike dienste met 22,00 persent afgeneem het. Die toename in werkloosheid, die drastiese afname in die absorpsiekapasiteit van die arbeidsmag, die relatiewe lae onderwyspeil en die afname in die belangrikste ekonomiese sektore het opnuut die belangrike rol van die informele sektor in Johannesburg bevestig. Vervolgens is ondersoek ingestel na die aard van die informele sektor in Johannesburg na aanleiding van die vraelysopname wat gedurende Augustus 1991 deur die skrywer onderneem is.

Die belangrikste kenmerke aangaande die aard van die informele sektor in Johannesburg is die volgende:

Tabel 3.38

Die belangrikste kenmerke aangaande die aard van die informele sektor in Johannesburg vir 1991

Aspek	Persentasie (%)
1. Informelesektorondernemers bedrywig in sentrale sakegebied	84,46
2. Informelesektorondernemers wat vars produkte verkoop	76,57
3. Onbeskikbaarheid van werk as rede vir toetrede tot die informele sektor	76,48
4. Informelesektorondernemers wat probleme ondervind met 'n geskikte perseel	14,51
6. Eenmansake	99,17
7. Informelesektorondernemings minder as een jaar in bedryf	77,44
8. Informelesektorondernemers wat probleme ondervind met die verkryging van kapitaal	53,85
9. Informelesektorondernemings wat langer as 41 uur per week werk	92,78
10. Informelesektorondernemings wat nie oor elektrisiteit of water beskik nie	90,37
11. Informelesektorondernemers met skuivende werksplekke	94,15
13. Informelesektorondernemers wat oor geen opleiding beskik nie	95,46
14. Opleidingshulp verlang deur informelesektorondernemers	84,11

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

- (a) Die geslagsamestelling van die informelesektorondernemers in Johannesburg is disproporsioneel manlik. Die ondernemers toon 'n baie lae geskooldheidpeil en twee derdes is getroud;
- (b) Die sektorale samestelling toon dat handelsdienste 'n hoë voorkoms het, en vervoerdienste 'n onverwagte lae voorkoms;
- (c) Die meeste ondernemers het die onbeskikbaarheid van werk as die belangrikste rede aangegee vir hul toetrede tot die informele sektor ;
- (d) Die meeste van die informelesektorondernemings word op 'n voltydse basis bedryf;

- (e) Die meerderheid van die ondernemers doen besigheid gedurende naweke terwyl daar in die algemeen ook besondere lang ure per dag gewerk word;
- (f) Eenmansake is by verre die oorheersende ondernemingsvorm;
- (g) Uiters beperkte fasiliteite is aan die informelesektorondernemings in Johannesburg beskikbaar; 90,37 persent van die ondernemings beskik oor geen fasiliteite nie, slegs 6,46 persent het oor water beskik, terwyl 3,3 persent oor elektrisiteit beskik;
- (h) Die mark wat deur die ondernemers bedien word, is hoofsaaklik in die sentrale sakegebied geleë, by die bus-, taxi- en treinstaanplekke;
- (i) Die gemiddelde bruto verdienste (omset) van die ondernemers vir 1991 is R360,75 per maand;
- (j) Die gemiddelde netto verdienste (bruto verdienste minus bedryfsuitgawes) van die ondernemers vir 1991 is R238,25 per maand; en
- (k) Die probleemareas waar plaaslike owerheidshulp verwag word, sluit in opleiding, kapitaal, geskikte persele, water en elektrisiteit.

Verskeie studies is al in Suid-Afrika onderneem om skattings van die omvang van die informelesektoraktiwiteite te maak. Die ondersoek het bevind dat gemiddeld 12,60 persent van die huishoudings in Suid-Afrika aktief is in die informele sektor. Om die omvang van die informele sektor se aktiwiteite in Johannesburg te bepaal, is daar sekere aannames gemaak:

- (i) Eerstens is aanvaar dat die informelesektordeelnemers wat vraelyste voltooi het, in Johannesburg woonagtig is;

- (ii) Tweedens is daar van die bevolkingsensus (Sentrale Statistiekdiens, 1991, pp. 573-597) gebruik gemaak om te bepaal watter aantal huishoudings in Johannesburg werkloos is; en
- (iii) Derdens is die aantal informelesektordeelnemers gelykgestel aan huishoudings wat aan informelesektoraktiwiteit deelneem.

Vervolgens is die aantal informelesektordeelnemers uitgedruk as 'n persentasie van die aantal werklose huishoudings in Johannesburg. Die omvang van die informelesektoraktiwiteit in Johannesburg is beraam op 'n minimumgrens van 15,20 persent van die aantal werklose huishoudings wat aan informelesektoraktiwiteit deelneem.

HOOFSTUK VIER

Die bevordering van die aktiwiteite van die informele sektor in Johannesburg

4.1 Inleiding

Die doel met hierdie hoofstuk is om aanbevelings te maak aangaande beleidsvoorstelle en maatreëls wat die Johannesburgse Stadsraad behoort in te stel ter bevordering van die informelesektoraktiwiteite.

Dr. Louis Emmerij, President van die "Development Centre Organisation for Economic Co-operation and Development" in Parys, het op besoek in Desember 1992 gesê dat die ondernemings in die informele sektor meer fokus behoort te geniet, maar alle aansporingsmaatreëls moet nie van die formele sektor weggeneem word nie:

We need a dual technology approach to ensure that incentives are given to both sectors. The middle of the road approach is less spectacular but more effective.

Na aanleiding van die bevindinge aangaande die aard en omvang van die informele sektor in Johannesburg (soos reeds volledig bespreek in hoofstuk drie, pp. 54-141), behoort die informelesektoraktiwiteite in Johannesburg as 'n saak van ekonomiese noodsaaklikheid bevorder te word. Hierdie sektor vertolk 'n uiters belangrike rol in die verskaffing van werkseleentede en die ontwikkeling van entrepreneurvaardighede. Louw (1981, p. 20) is van mening dat die informele sektor aangemoedig moet word. Daar is nie 'n korttermynoplossing vir die probleme wat Suid-Afrika ondervind met indiensneming, 'n tekort aan kapitaal, 'n tekort aan behuising, 'n agterstand met opleiding en 'n agterlike landelike ontwikkeling nie.

Na aanleiding van die informelesektorondernemers in Johannesburg se behoeftes, soos bepaal deur die vraelysopname gedurende Augustus 1991, is daar in wese drie benaderings wat gevolg kan word om maatreëls in te stel ter bevordering van die informelesektoraktiwiteite:

- (i) Dereguleringsmoontlikhede behoort ondersoek te word;
- (ii) Die Johannesburgse Stadsraad behoort aktiewe plaaslike owerheidshulp te verskaf. Aangesien daar formele en informele bevorderingsmaatreëls kan wees, is dit noodsaaklik dat 'n instansie soos die Stadsraad van Johannesburg formele bevorderingsmaatreëls moet instel wat deur middel van 'n beleid uitgevoer word. Die Johannesburgse Stadsraad behoort 'n ontwikkelingsprogram in te stel ten einde ruimtelike geleentede en 'n infrastruktuur te skep, finansieringsmoontlikhede te ondersoek en om opleiding aan informelesektorondernemers te verskaf; en

(iii) Laastens kan aktiwiteite in die informele sektor bevorder word deur middel van die formele sektor se ondersteuning.

In hierdie hoofstuk word die maatreëls bespreek wat ingestel behoort te word ter bevordering van die informele sektor in Johannesburg.

4.2 Dereguleringsmoontlikhede ter bevordering van informelesektoraktiwiteite in Johannesburg

Deregulering is die verslapping of wegneem van regulasies wat die informelesektoraktiwiteite in Johannesburg beperk en/of verbied.

Die volgende regulasies beperk en/of verbied informelesektoraktiwiteite in Johannesburg:

4.2.1 Artikel 95 van die Verordeninge betreffende lisensies en die beheer oor besighede van Johannesburg

(Administrateurskennisgewing, 1034 van 4 Augustus 1982)

Artikel 95 verbied enige handeldryf deur die informele sektor in die sentrale sakegebied van Johannesburg vanaf 07:00 tot 18:00. Die sentrale sakegebied soos gedefinieer in Artikel 95, word begrens deur Pleinstraat in die noorde, Troyestraat in die ooste, Andersonstraat in die suide en Weststraat in die weste.

Na aanleiding van die vraelysopname aangaande die aard en omvang van die informele sektor in Johannesburg, soos volledig ontleed en beskryf in hoofstuk 3 (pp. 54-141), is bevind dat 84,46 persent van alle informelesektoraktiwiteite in Johannesburg egter in die sentrale sakegebied voorkom. Artikel 95 beperk dus die informele sektor se aktiwiteite en behoort geskrap te word, aangesien polisiëring baie moeilik

is en baie mannekrag verg. Die beleid van die Johannesburgse Stadsraad ter bevordering van die informele sektor se aktiwiteite behoort egter steeds vir beperkte areas/gebiede voorsiening te maak, byvoorbeeld voor nooduitgange, in parke, waar sypaadjies te nou is en voetgangers benadeel word, of waar verkeersobstruksies veroorsaak word, byvoorbeeld by kruisings waar die motoriste se uitsig belemmer kan word. Hierdie beperkte areas/gebiede (waar handel verbode is) behoort deur duidelike en verstaanbare verkeerstekens aangedui te word.

4.2.2 Artikel 97 en 113 (Die 100-meter-beweegreël) van die Verordeninge betreffende lisensies en die beheer oor besighede van Johannesburg

(Administrateurskennisgewing, 1034 van 4 Augustus 1982)

Artikel 97 bepaal dat geen onderneming in die informele sektor binne 'n afstand van 100 meter vanaf 'n formelesektoronderneming mag besigheid doen nie. Artikel 113 bepaal dat informelesektorondernemers elke twee uur vir minstens 100 meter moet wegbeweeg na 'n posisie waar hulle nie voorheen op dieselfde dag handelgedryf het nie. Hierdie regulasie is in die twintiger- en dertigerjare in Johannesburg ingestel om te voorkom dat sypaadjies blokkeer word.

Hierdie regulasie behoort geskrap te word aangesien Artikel 115 voorsiening maak vir optredes teen informelesektorondernemers wat obstruksies veroorsaak, 'n oorlas veroorsaak of 'n ergernis is.

4.2.3 Artikel 107 van die Verordeninge betreffende lisensies en die beheer oor besighede van Johannesburg

(Administrateurskennisgewing, 1034 van 4 Augustus 1982)

Artikel 107 bepaal dat 'n informelesektoronderneming nie meer as twee vierkante meter op 'n sypaadjie mag beslaan nie.

Hierdie regulasie behoort verslap te word ten opsigte van sekere sypaadjies wat wyd genoeg is. 'n Voorbeeld van so 'n sypaadjie is in Kleinstraat, langs die Johannesburgse kunsgallery.

4.3 Gesondheidsregulasies

Die Johannesburgse Stadsraad behoort ondersoek in te stel na die verslapping en/of skrapping van sekere gesondheidsregulasies wat net 'n administratiewe las en belemmering is sonder 'n positiewe bydrae byvoorbeeld:

4.3.1 Artikel 108 van die Verordeninge betreffende lisensies en die beheer oor besighede van Johannesburg

(Administrateurskennisgewing, 1034 van 4 Augustus 1982)

Artikel 108 bepaal die algemene voorwaardes en standarde ten opsigte van gesondheid en rommelverwydering wat deur informelesektor-ondernemers gehandhaaf behoort te word.

Een van hierdie bepalinge is dat informelesektorondernemers wat voedsel voorberei, wit oorjasse moet dra. Die vereiste behoort verslap te word en ondernemers behoort slegs "skoon" oorjasse te dra. Die voorwaardes dat rommel verwyder moet word en dat vet of olie nie op die sypaadjies gemors mag word nie, behoort steeds van krag te bly. Die Stadsraad

behoort 'n bydrae te lewer deur die beskikbaarstelling van voldoende houers en gereelde afhaaltye van vullis.

4.3.2 Artikel 114 van die Verordeninge betreffende lisensies en die beheer oor besighede van Johannesburg

(Administrateurskennisgewing, 1034 van 4 Augustus 1982)

Artikel 114 bepaal dat die uitstal van handelsware deur informelesektor-ondernemers tot 'n voertuig, kruiwa of houer beperk moet word.

Hierdie regulasie behoort geskrap te word en informelesektor-ondernemers behoort toegelaat te word om hul goedere op enige wyse uit te stal. Voorwaardes soos die voorkoming van voetganger- en verkeersobstruksies, moet egter steeds nagekom word.

4.4 Aktiewe hulp wat die Stadsraad van Johannesburg kan aanbied ter bevordering van informelesektoraktiwiteite

Net soos in die geval van dereguleringsondersoeke, behoort die belangrikste aspekte aangaande die aard van die informele sektor in Johannesburg in ag geneem te word by die hulp wat die Johannesburgse Stadsraad behoort aan te bied.

Tabel 4.0 toon die belangrikste aspekte betreffende die aard van die informelesektoraktiwiteite in Johannesburg, soos geïdentifiseer uit die vraelysopname onderneem gedurende Augustus 1991, wat in ag geneem moet word by die verskaffing van hulp ter bevordering van die aktiwiteite.

Tabel 4.0

**Aspekte wat in ag geneem moet word by maatreëls ter bevordering
van die informele sektor in Johannesburg**

Aspek	Persentasie (%)
A: Die skep van ruimtelike geleenthede	
1. Informelesektorondernemers bedrywig in sentrale sakegebied	84,46
2. Informelesektorondernemers wat vars produkte verkoop	76,57
3. Onbeskikbaarheid van werk as rede vir toetrede tot die informele sektor	76,48
4. Informelesektorondernemers wat probleme ondervind met 'n geskikte perseel	14,51
B: Verskaffing van finansiering	
1. Eenmansake	99,17
2. Informelesektorondernemings minder as een jaar in bedryf	77,44
3. Informelesektorondernemers wat probleme ondervind met die verkryging van kapitaal	53,85
C: Die skep van infrastruktuur	
1. Informelesektorondernemings wat langer as 41 uur per week werk	92,78
2. Informelesektorondernemings wat nie oor elektrisiteit of water beskik nie	90,37
3. Informelesektorondernemers met skuivende werksplekke	94,15
4. Informelesektorondernemers wat probleme ondervind met geskikte perseel	14,51
D: Opleiding aan informelesektorondernemers	
1. Informelesektorondernemers wat oor geen opleiding beskik nie	95,46
2. Opleidingshulp verlang deur informelesektorondernemers	84,11

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

4.4.1 Die instelling van 'n ontwikkelingsprogram deur die Johannesburgse Stadsraad ter bevordering van informelesektoraktiwiteite

Die plaaslike owerheid speel 'n belangrike rol in die ontwikkeling van die informele sektor (Murray, 1097, p. 93). Die ontwikkelingsprogram van die Johannesburgse Stadsraad moet ten doel hê om interaksie tussen die plaaslike owerheid, inwoners, formele- en informelesektorondernemings/-nemers en hul verteenwoordigende organisasies te bewerkstellig. Die partye behoort voortdurende insette te lewer aangaande die maatreëls wat

ingestel behoort te word ter bevordering van die informele sektor se aktiwiteite. Sodoende word verseker dat die behoeftes van beide die formele en die informele sektor bevredig word. Ten einde 'n ontwikkelingsprogram te implementeer, behoort:

- (i) Johannesburg in kleiner ontwikkelingsektore verdeel te word.
- (ii) 'n Ontwikkelingsbeampte aangestel te word per ontwikkelingssektor. Hierdie beampte sal verantwoordelik wees vir skakeling met die formele- en die informelesektorondernemers en met die verskillende Stadsraadsdepartemente om probleme op te los. Die verdere pligte sal insluit die implementering van 'n register van informelesektorondernemers; die vorming van skakelkomitees in die informele sektor ter bevordering van terugvoering, promosieprogramme, byvoorbeeld skoonmaakaksies; die identifisering van probleme, byvoorbeeld 'n tekort aan vullisdrome; die identifisering van geskikte areas/gebiede/persele vir ontwikkeling; die aanbod van opleidingsprogramme en wetstoepassing.

4.4.2 Die skepping van ruimtelike geleenthede in Johannesburg ter bevordering van informelesektoraktiwiteite

Die skep van ruimtelike geleenthede in Johannesburg kan gedefinieer word as die vermoë om aan informelesektorondernemers toegang te verleen tot sekere areas/gebiede/ruimtes/persele in 'n stad om sodoende lewensvatbare ondernemings tot stand te bring, in harmonie met formelesektorondernemings.

Die sentrale sakegebied van Johannesburg bied die beste geleentheid aan informelesektorondernemers vir die bedryf van 'n besigheid omdat daar 'n geweldige konsentrasie en vloeï van persone is wat oor koopkrag beskik. Die belangrikste areas/gebiede waar informelesektoraktiwiteite voorkom is op die sypaadjies, by bus-, taxi- en treinhalttes. Voorbeelde van gewilde sypaadjies is in Eloff-, Wanderers-, Loveday-, Harrison- en Rissikstrate. Aangesien informelesektorondernemings in Johannesburg hoofsaaklik afhanklik is van die voetgangers, moet soveel moontlik sypaadjieruimte, so naby as moontlik aan voetgangerverkeer aan hulle beskikbaar gestel word. (sien hoofstuk drie p. 117 en 133). Indien daar nie voldoende ruimte in 'n straat beskikbaar is nie, kan 'n aantal parkeerruimtes omskep word in persele waarvandaan informelesektorondernemings kan handel dryf. Sulke persele moet duidelik onderskei kan word en nie die verkeersvloeï belemmer nie. Die parkeermeter kan behou word en ondernemers wat van die persele gebruik maak, behoort steeds 'n ekonomiese tarief te betaal. Die Stadsbeplanningsdepartement behoort ingelig te word oor die belangrikheid van die informele sektor in Johannesburg (15,20 persent van die aantal werklose huishoudings neem deel aan informelesektoraktiwiteite) met die doel dat daar by die beplanning van enige nuwe straat, gebou of perseel voorsiening gemaak kan word vir die ontwikkeling van ruimtes en fasiliteite vir die beskikbaarstelling aan die informelesektorondernemers. Voorbeelde waar sulke ontwikkelings reeds plaasgevind het is by die Carltonsentrum in Commissionerstraat en die Hoofkantoor van Eerste Nasionale Bank in Harrisonstraat.

Onbenutte ruimtes aangrensend aan bus- en taxiterminusse, behoort ontwikkel te word vir gebruik deur informelesektorondernemings. By hierdie terminusse vind daar heelwat voedselvoorbereiding plaas. Die

onbenutte ruimtes kan gebruik word om kookareas en fasiliteite te skep. Die infrastruktuur behoort voldoende voorsiening te maak vir voorbereidingsoppervlaktes, wasbare vloere, afvoerdreinerings en lopende water. Die fasiliteite moet so ontwerp word dat opgradering kan plaasvind. Voorbeelde waar dié tipe fasiliteite ontwikkel kan word is by die Breëstraat busterminus, Noordstraat taxiterminus en by die Westgate stasie.

4.4.3 Infrastruktuurskepping ter bevordering van informelesektoraktiwiteite in Johannesburg

Die verskaffing van basiese infrastruktuurfasiliteite soos byvoorbeeld afdakke, tafels en waterpunte is belangrik om ondernemers en handelsware te beskerm. Die Johannesburgse Stadsraad behoort as 'n eerste stap grond beskikbaar te stel vir ontwikkeling. Privaat inisiatief behoort in samewerking met die Kleinsake-ontwikkelingskorporasie genader te word om die grond wat beskikbaar gestel is, te ontwikkel ter bevordering van informelesektoraktiwiteite.

Van die informelesektorondernemings in Johannesburg verkoop 76,47 persent vars produkte. Die Departement Markte van die Johannesburgse Stadsraad behoort maatreëls in te stel om verkope aan die informelesektorondernemings te bevorder. Aangesien informelesektorondernemers op groot skaal aankoop en dan produkte herverpak in kleiner hoeveelhede, behoort die mark fasiliteite beskikbaar te stel waar herverpakking kan plaasvind. Aangesien die mark ongeveer vier kilometer vanaf die sentrale sakegebied geleë is, is die informelesektorondernemers afhanklik van vervoer. Die aankoop van groot hoeveelhede produkte word hierdeur beperk. Die mark behoort stoorfasiliteite beskikbaar te stel sodat

informelesektorondernemers slegs produkte wat verkoop gaan word, saam met hulle vervoer. Die verskaffing van geskikte stoorfasiliteite sal verseker dat die kwaliteit van die produkte behoue bly en dat informelesektorondernemings groter hoeveelhede vars produkte kan aankoop. Die Departement Markte behoort laastens te verseker dat genoegsame vervoer aan informelesektorondernemers beskikbaar is.

Om die vervaardigingsektor in die informele sektor in Johannesburg aan te moedig, behoort die Stadsraad nywerheidsparke in die industriële gebiede te ontwikkel, met basiese elektrisiteit- en watervoorsiening en afdakke. Die tipe ontwikkeling kan gedoen word in Devland, Benrose en City Deep.

4.4.4 Die verskaffing van finansiering aan die informelesektorondernemers in Johannesburg

Een van die grootste probleme waarmee die informelesektorondernemers in Johannesburg te kampe het is 'n tekort aan kapitaal. Die gebrek aan kapitaal bemoeilik die toetrede tot en uitbreiding van die ondernemings. Slegs 'n klein aantal informelesektorondernemers het toegang tot bankkrediet, aangesien 'n groot aantal nog nie 'n kredietwaardigheid opgebou het nie. (Tabel 4.0 p. 148 toon dat 77,44 persent van die ondernemings minder as een jaar in bedryf is.) Ondernemers in die informele sektor het met die verloop van tyd verskillende planne bedink om kapitaal te bekom. *Money lending* is 'n finansieringsdiens wat sy oorsprong het in die nypende behoefte aan kapitaal. Die skema kom daarop neer dat 'n vasgestelde bedrag op 'n maandelikse basis by die *money lender* inbetaal word, en op 'n roterende basis aan die verskillende deelnemers uitgeleen word. Soortgelyke organisasies genaamd *Stokvels* het ook ontstaan. *Stokvels* help informelesektorondernemers wat nie

toegang tot formele finansiële instellings het nie. Dié finansiering vind plaas wanneer 'n groep van byvoorbeeld tien voornemende taxi-ondernemers gelyke bydraes maak tot 'n gemeenskaplike "poel". Uit hierdie "poel" word motors op 'n roterende basis in die groep gekoop. Stokvels is met ander woorde 'n roterende besparings- en kredietskema.

Die probleem voortspruitend uit die tekort aan kapitaal is dat die grootste persentasie informelesektorondernemers net 'n inkomste genereer om in hulle eie basiese behoeftes te voorsien, gevolglik vind besparing en investering selde plaas. Die Stadsraad van Johannesburg behoort 'n kapitaalontwikkelingsfonds vir informelesektorondernemings te skep. Alle fondse genereer uit die verhuring van fasiliteite aan informelesektorondernemers, skenkings ter bevordering van informelesektoronderaktiwiteite, asook fondse genereer in samewerking met die Kleinsake-Ontwikkelingskorporasie, behoort in die ontwikkelingsfonds gestort te word. Sodanige fondse kan dan aangewend word om fasiliteite te skep, onderhoudswerk te verrig en kapitaal (insluitend bedryfskapitaal) onder sekere voorwaardes te verskaf aan informelesektorondernemers in Johannesburg.

4.4.5 Die opleiding van informelesektorondernemers in Johannesburg

Tabel 4.0 (p. 148) toon dat 95,46 persent van die informelesektor-ondernemers in Johannesburg oor geen opleiding beskik nie, terwyl 84,11 persent aangetoon het dat hulle hulp verlang ten opsigte van opleiding. Na aanleiding van dié bevindinge het Johannesburg 'n inligting-/opleidingsentrum tot stand gebring in die byekorfindustrie, The City Hive, in Salisburystraat, Johannesburg.

Eerstens is die inligtingsentrum ontwikkel. Die Stadsraadsdepartemente wat betrokke is, is die Markte-, Stadsbeplannings-, Verkeers-, Lisensie- en Gesondheidsdepartemente wat elkeen 'n verteenwoordiger gesekondeer het na die sentrum sodat voornemende ondernemers alle inligting aangaande die Stadsraadvereistes oor die informele- en formelesektor-ondernemings kan verkry. Tweedens is 'n opleidingsentrum ontwikkel. Die Stadsraad verskaf opleiding aan informelesektorondernemers met die doel om harmonie met formelesektorondernemers te bevorder en om gesondheids- en omgewingstandaarde te verseker. Opleiding word verskaf deur middel van brosjures, video's en lesings. Die enigste kritiek teen die Stadsraad se verskaffing van hulp is dat die bevordering van die entrepreneursvaardighede van informelesektorondernemers nie aangespreek word nie. Die Stadsraad behoort deur die Kleinsake-ontwikkelingskorporasie of die Adviesburo vir Kleinsake-ondernemings kursusse aan te bied ter bevordering van hierdie vaardighede soos byvoorbeeld boekhoudingskursusse.

Die Stadsraad behoort 'n mobiele opleidingsentrum in te rig sodat opleiding by informelesektorondernemers se werksplekke kan plaasvind. Tabel 4.0 (p. 148) toon dat 99,17 persent van die informelesektor-ondernemers eenmansake is, daarom vind hulle dit moeilik om hulle werksplekke te verlaat om opleiding te ondergaan. 'n Mobiele opleidingseenheid vergemaklik die taak. 'n Tweede voordeel is dat opleiding prakties by die ondernemers se werksplek/-staanplek uitgevoer kan word. Sethuraman (1977, p. 349) het bevind dat opleiding inkomsteverliese by eenmansake veroorsaak, daarom het hy aanbeveel dat indiensopleiding meer aandag behoort te geniet.

4.5 Formelesektorondersteuning ter bevordering van informelesektoraktiwiteite in Johannesburg

Die regulasies soos bespreek in paragraaf 4.2.1 tot 4.2.3 (pp. 144-146) was aanvanklik ingestel om beskerming te bied aan die formelesektorondernemings in Johannesburg. Die mening is gehuldig dat informelesektorondernemings op 'n onregverdige wyse meeding met die formelesektorondernemings, aangesien hulle geen oorhoofse kostes hoef te betaal nie. Tweedens word informelesektorondernemings daarvan beskuldig dat hulle negatiewe mededinging bevorder. Met ander woorde, informelesektorondernemings word bevorder ten koste van die formelesektorondernemings. In effek vind daar dan geen ekonomiese groei in die formele of informele sektor plaas nie. Die beleid ter bevordering van informelesektoraktiwiteite in Johannesburg moet dus nie enige sektor ten gunste van die ander bevoordeel nie. (Emmerij, Desember, 1992.) Samewerking tussen die formele en informele sektor is noodsaaklik, sodat die twee sektore komplementêr tot mekaar kan optree.

Sommige groothandelaars en ander formelesektorondernemings het gedurende die afgelope paar jaar die potensiaal van die informele sektor begin raaksien en aksies ter bevordering van hulle afset begin rig op die entrepreneur in die informele sektor. Metro het 'n verspreidingspunt geskep, naamlik Siyakula, om die informele sektor te bedien. Makro omskep grootmaatvraghouers in afsetpunte, wat gratis tot die beskikking van die informelesektorondernemers gestel word. In die geval van Makro se ondersteuning, vereis hulle dat informelesektorondernemers in ruil vir die gebruik van die winkel, alle produkte by Makro aankoop. Tweedens verkoop Makro die advertensieregte op die houers. In Johannesburg

behoort die tipe ontwikkeling aangemoedig te word in die industriële gebiede, soos Amalgam, City Deep en Devland.

Die Kleinsake-Ontwikkelingskorporasie ondersteun ook informelesektor-ondernemings deur die verkryging van skenkings wat aangewend kan word vir infrastruktuurskepping en tweedens deur die verskaffing van aanvangskapitaal. In ruil vir die skenking van fondse om 'n infrastruktuur op te rig, verkry die ondernemings advertensieregte op byvoorbeeld afdakke. 'n Voorbeeld hiervan is die Standardbankontwikkeling in Kleinstraat. Die Kleinsake-Ontwikkelingskorporasie (November 1986) stel benewens aanvangskapitaal ook akkommodasie, advies en groothandelaankope tot die beskikking van informelesektor-ondernemings.

4.6 Skakeling met omringende plaaslike owerhede en organisasies wat na die belange van die informelesektorondernemings omsien

Die volgende organisasies het tot stand gekom om na die belange van die informele sektor om te sien.

(a) Die "African Council of Hawker and Informal Businesses" (ACHIB)

Die organisasie funksioneer hoofsaaklik in die Pretoria-Witwatersrand-gebied, asook in die Wes-Transvaal. ACHIB onderhandel met plaaslike owerhede, beding kortings vir hulle lede, lewer regsadvies en verskaf ook lenings aan informelesektorondernemings.

(b) Die "Southern Africa Black Taxi Association" asook "Farraday Black Taxi Association"

Die organisasies sien om na die belange van die swart taxibedryf. Spesiale kortings word onderhandel op die aankoop van voertuie, terwyl tariewe vasgestel word en roetes beskerm word.

(c) Die "Foundation for African Business and Consumer Services" (FABCOS)

Die organisasie is 'n oorkoepelende liggaam vir 'n aantal informelesektororganisasies. Spesiale kortings word beding, onderhandelinge word namens organisasies onderneem vir die verslapping van regulasies, finansiering word bekom en regsadviesdienste word gelewer.

Al die verskillende organisasies dien ook as skakel tussen die informele sektor, die formele sektor en die owerhede. Die Johannesburgse Stadsraad behoort laastens maandeliks te skakel met die omringende plaaslike owerhede soos byvoorbeeld Randburg en Roodepoort. Die oogmerk met die skakeling behoort te wees om die plaaslike owerhede in te lig aangaande die toenemende belangrikheid van die informele sektor, maatreëls wat ingestel is ter bevordering van informelesektoraktiwiteite in Johannesburg en samewerking tussen die verskillende plaaslike owerhede om eenvormige maatreëls in te stel.

4.7 Opsomming van die bevorderingsmaatreëls wat die Johannesburgse Stadsraad reeds ingestel het, en wat ingestel behoort te word ter bevordering van die informele sektor in Johannesburg

Tabel 4.1 toon die verskillende maatreëls ter bevordering van informelesektoraktiwiteite in Johannesburg wat reeds ingestel is en wat nog ingestel behoort te word.

Die informele sektor in Johannesburg behoort die geleentheid gebied te word om binne 'n ordelike raamwerk vry te ontwikkel. Hierdie sektor beskik oor die potensiaal om 'n belangrike bydrae te lewer tot die oplossing van die belangrikste sosio-ekonomiese probleme van Johannesburg.

Tabel 4.1

Samevatting van maatreëls

Maatreëls ter bevordering van informelesektoraktiwiteite	Reeds ingestel	Moet nog ingestel word
1. Deregulering		
a. Artikel 95	✓	
b. Artikel 97	✓	
c. Artikel 107	✓	
d. Artikel 108	✓	
e. Artikel 113	✓	
f. Artikel 114	✓	
2. Aktiewe plaaslike owerheidshulp		
a. Die instelling van 'n ontwikkelingsprogram		X
b. Omskepping van parkeerareas		X
c. Voedselvoorbereiding fasiliteite		X
d. Verskaffing van geskikte persele	✓	
e. Infrastruktuur by die Nasionale Varsproduktemark		X
f. Verskaffing van finansiering		X
g. Opleiding van informelesektorondememings	✓	
h. Skakeling met informelesektororganisasies, plaaslike owerhede en fomelesektororganisasies	✓	
i. Hersonering van sekere residensiële gebiede		X
j. Nywerheidsparke		X
3. Formelesektorhulp		
a. Skenkings vir infrastruktuurskepping	✓	
b. Verkoop van advertensieregte	✓	
c. Ontwikkeling van informele markte	✓	
d. Skakeling met informelesektororganisasies	✓	
e. Verskaffing van geskikte akkommodasie	✓	
f. Verskaffing van finansiering	✓	
g. Ontwikkeling van afsetpunte	✓	

Bron: Vraelysopname, Augustus 1991.

4.8 Samevatting

In hierdie hoofstuk is maatreëls bespreek wat die Johannesburgse Stadsraad reeds ingestel het, en maatreëls wat die Stadsraad behoort in te stel ter bevordering van die informele sektor.

In wese is daar drie tipes maatreëls wat ingestel behoort te word, naamlik dereguleringsondersoeke, aktiewe plaaslike owerheidshulp wat insluit 'n ontwikkelingsprogram, die skep van ruimtelike geleenthede en 'n infrastruktuur, die verskaffing van finansiering, opleiding en die skakeling met informelesektorondernemings en hul verteenwoordigende liggame, die gemeenskap en omringende plaaslike owerhede, en hulpverlening deur die formele sektor.

Deregulering behels die verslapping of skrapping van regulasies/artikels wat informelesektoraktiwiteite beperk en/of verbied. Regulasies wat verslap of geskrap behoort te word is Artikel 95 wat informelesektoraktiwiteite in die sentrale sakegebied van Johannesburg verbied, Artikel 97 (die 100-meter-beweegreël) Artikel 113 (die twee-ure beweegreël), Artikel 107 (beperk informelesektoraktiwiteite tot twee vierkante meter op sypaadjies) Artikel 114 (wat die tentoonstel van handelsware beperk tot 'n kruise, voertuig of houer). (Al hierdie artikels is gepubliseer in die Administrateurskennisgewing 1034 van Augustus 1982.)

Die aktiewe plaaslike owerheidshulp sluit in die aanvaarding van 'n ontwikkelingsprogram ter bevordering van informelesektoraktiwiteite, die skep van ruimtelike geleenthede, infrastruktuurskepping, finansiering en opleiding. Die bestuur van informelesektoraktiwiteite behels die verdeling van die stad in kleiner sektore, beamptes word aangestel om

informelesektoraktiwiteite te monitor, probleme op te los, ontwikkelingsmoontlikhede te identifiseer, vir wetstoepassing en die aanbieding van opleidingsprogramme. Die skeep van ruimtelike geleentheid is die vermoë om aan informelesektorondernemers toegang te verleen tot sekere areas/gebiede in die stad om lewensvatbare ondernemings tot stand te bring. In Johannesburg is die sypaadjies die belangrikste areas waar informelesektoraktiwiteite voorkom. Nuwe areas/gebiede/persele wat beskikbaar gestel word, moet naby aan die vloei van groot konsentrasies voetgangers wees. 'n Voorbeeld van die skeep van addisionele ruimtes is die omskepping van parkeerruimtes in areas waarvandaan handel gedryf kan word. Die belangrikste areas waar die bevordering van informelesektoraktiwiteite behoort voor te kom, is in die sentrale sakegebied op sypaadjies en by bus-, taxi- en treinterminusse. Infrastruktuurskepping behoort die oprigting van afdakke ter beskerming van produkte en as beskutting vir die ondernemers in te sluit. Informelesektorondernemers ondervind probleme om aanvangskapitaal, kapitaal vir uitbreiding en bedryfskapitaal te bekom aangesien hulle oor geen sekuriteit beskik nie. Die Stadsraad van Johannesburg behoort 'n kapitaalontwikkelingsfonds vir die informelesektorondernemers te skeep. Fondse kan dan gebruik word om 'n infrastruktuur te skeep, onderhoudswerk te verrig, asook vir die beskikbaarstelling van kapitaal onder sekere voorwaardes. Die Johannesburgse Stadsraad beskik reeds oor 'n inligting-/opleidingsentrum vir informelesektorondernemers. Die Stadsraad behoort 'n mobiele opleidingseenheid in te rig, aangesien die meerderheid van die ondernemings eenmansake is, en om finansiële redes nie graag hul werksplek verlaat vir opleiding nie en laastens kan opleiding prakties by die werksplek uitgevoer word.

Die mening word gehuldig dat informelesektorondernemings ten koste van formelesektorondernemings bevorder word en sodoende negatiewe mededinging bevorder. Die Johannesburgse Stadsraad moet dus maatreëls instel wat nie die informele sektor ten koste van die formele sektor bevoordeel nie. Samewerking tussen die twee sektore is uiters belangrik sodat die twee sektore komplementêr tot mekaar kan optree.

Sommige groothandelaars het gedurende die afgelope paar jaar die potensiaal van die informele sektor begin raaksien en aksies ter bevordering van hul afset begin rig op die entrepreneur in die informele sektor. Metro het 'n verspreidingspunt geskep, naamlik Siyakula, om die informele sektor te bedien. Makro omskep grootmaatvraghouers in winkels (afsetpunte) wat gratis tot die beskikking van informelesektorondernemers gestel word. In die geval van Makro se ondersteuning, vereis hulle dat die informelesektorondernemers in ruil vir die gebruik van die winkel, alle produkte by Makro moet aankoop. Tweedens verkoop Makro advertensieregte op die houers. In Johannesburg behoort die tipe ontwikkeling aangemoedig te word in die industriële gebiede soos Amalgam, City Deep en Devland.

Die Kleinsake-Ontwikkelingskorporasie ondersteun ook informelesektorondernemings deur die verkryging van skenkings wat aangewend word vir infrastruktuurskepping en tweedens die verskaffing van aanvangskapitaal. In ruil vir die skenking van fondse om 'n infrastruktuur op te rig, verkry die ondernemings advertensieregte op byvoorbeeld afdakke. 'n Voorbeeld hiervan is die Standardbankontwikkeling in Kleinstraat. Die Kleinsake-Ontwikkelingskorporasie (November 1986) stel benewens aanvangskapitaal ook akkommodasie, advies en groothandelaankope tot die beskikking van informelesektorondernemings.

Die Johannesburgse Stadsraad behoort ter bevordering van die informelesektoraktiwiteite maandeliks te skakel met organisasies wat die informele sektor se belange bevorder, asook met omringende plaaslike owerhede soos byvoorbeeld Randburg en Roodepoort. Die oogmerk met die skakeling behoort te wees om hulle in te lig aangaande maatreëls wat ingestel is ter bevordering van informelesektoraktiwiteite en om die plaaslike owerhede te oorreed om soortgelyke maatreëls in te stel.

Die informele sektor in Johannesburg behoort die geleentheid gebied te word om binne 'n ordelike raamwerk vry te ontwikkel. Hierdie sektor beskik oor die potensiaal om 'n belangrike bydrae te lewer tot die oplossing van die belangrikste sosio-ekonomiese probleme van Johannesburg.

HOOFSTUK VYF

Samevatting

Die oogmerk met hierdie proefskrif was om ondersoek in te stel na die aard en omvang van die informele sektor in Johannesburg. Suid-Afrika is tans gewikkeld in 'n stryd teen Derdewêreldellendes soos verstedeliking, 'n bevolkingsontploffing, werkloosheid en 'n ongelyke verdeling van inkomste. Die informele sektor in Suid-Afrika het die afgelope twee dekades al hoe meer op die voorgrond getree. Die uitbreiding van die informele sektor is die gevolg van 'n besonder duidelik omlynde dualisme van die Suid-Afrikaanse ekonomie, met aan die een kant 'n sterk ontwikkelde Eerstewêreldgedeelte, en aan die ander kant, 'n steeds groeiende Derdewêreldgedeelte.

In hoofstuk een is aangetoon dat ekonomiese ontwikkeling wat 'n verandering in die ekonomiese struktuur, die gesindhede van onderontwikkelde persone, 'n verhoging in die ekonomiese groei, 'n vermindering in inkomste-ongelykhede, die vermindering van armoede meebring, en 'n klimaat skep waarin die basiese behoeftes van persone bevredig kan word, noodsaaklik is. Die informele sektor speel daarom 'n

belangrike rol, aangesien persone aangewese is tot hierdie sektor om in die basiese behoeftes soos voedsel, kleding, huisvesting en opvoeding te voorsien.

Die begrip *informele sektor* het sy beslag in 1971 gekry toe Hart (1973, pp. 61-89) informele werkseleenthede in Ghana ondersoek het. Die begrip *informele sektor* word gegrond op die tradisionele twee-sektorbenadering, naamlik 'n tradisionele sektor teenoor die moderne sektor. Hart het die *formele sektor* beskou as 'n voortvloei van die moderne sektor, terwyl die begrip *informele sektor* voortvloei as 'n produk van die tradisionele sektor. Persone wat nie in die formele sektor geholpe raak nie, of selfs verhinder word om in die formele sektor te deel, word gedoem tot 'n daaglikse alleenstryd in die informele tradisionele sektor. Die doelwit van persone in hierdie sektor is bloot oorlewing en die handhaaf van 'n minimum bestaanspeil. Die informele sektor staan dan ook bekend as die *ondergrondse ekonomie*, *verskuilde ekonomie*, *nie-loon-sektor*, *laagste werkersklas*, of selfs *werkers van die nag* (Louw, 1981). Verskeie definisies, verklarings en sienswyses vir die identifisering van die informele sektor het al die lig gesien. Todaro (1989, p. 631) beskou die informele sektor as:

that part of the urban economy of less developed countries characterized by small competitive individual or family firms, petty retail trade and services, labor-intensive methods of doing things, free entry and market-determined factor and product prices. It often provides a major source of urban employment and economic activity.

Mazumdar (1976, pp. 655-679) plaas in sy beskrywing van die informele sektor die klem meer op die verskille in die *arbeidsmark*. Die arbeidsmark in die formele sektor is meer *beskermend* as in die informele sektor en persone betrokke in die formele sektor geniet *beter byvoordele*,

werkstoestande en *sekerheid* as die individue in die informele sektor. 'n Tweede kenmerk van die beskermende arbeidsmark is deur *minimum loonvasstelling*, by wyse van wetgewing, met die effek dat reële lone styg, ongeag of die produktiwiteit toeneem. 'n Nuwe-effek is dat indiensneming stadiger toeneem en selfs vervang word deur arbeidssubstitute, wat lei tot groter werkloosheid en uiteindelik tot 'n groter toetrede tot die informele sektor.

Weeks (1975, pp. 1-13) onderskryf die beskrywing van Mazumdar, en toon aan dat 'n styging in die reële lone in die formele sektor 'n negatiewe uitwerking het op die vrywillige toetrede tot die informele sektor, aangesien 'n styging in reële lone die posisie ten opsigte van die verdeling van inkomste versleg, met 'n gepaardgaande nadelige effek op die vraag na goedere en dienste in die informele sektor.

Geertz (1963, p. 162) noem die informele sektor 'n *bazaar economy* en die formele sektor 'n *firm economy*. Tydens sy studie in Java en Indonesië ontdek hy dat die *bazaar economy* se vernaamste kenmerk is dat deelnemers poog om die neem van risiko's te minimeer in plaas daarvan om wins te maksimeer, met die gevolg dat daar weinig sprake is van produktiwiteit.

Resente sienings redeneer dat die dualistiese klassifikasie van die ekonomie in 'n formele en informele sektor nie meer voldoende is nie. Van Coller (1990) onderskryf die mening dat daar nie net twee sektore in die Suid-Afrikaanse ekonomie bestaan nie, maar wel ook 'n derde sektor wat hy die *non economy* noem. Dié *non economy* bestaan uit alle werkloos wat nie 'n werkseleentheid in die ander twee sektore kan bekom nie. Volgens Van Coller bestaan daar 'n formele raamwerk tussen

werkgewers en werknemers in die formele sektor, wat in die ander twee sektore ontbreek. Hy beskou die informele sektor en die *non economy* as:

a survival mode in which there is no scope for increasing income through deferring consumption and no power base to protect them from inflation. Their need is access to economic activity as evidenced by the extent to which they very often have to break the law to achieve it.

Vir die doeleindes van dié proefskrif is die Suid-Afrikaanse ekonomie steeds geklassifiseer in 'n formele sowel as 'n informele sektor terwyl die informele sektor gedefinieer is as daardie sektor van die ekonomie waarin ondernemings bedryf word sonder om aan alle formele vereistes te voldoen, terwyl die verskaffing van goedere en dienste, produksie en verbruik deur die mark en prysmeganisme gereël word (Rudman, 1988, p. 54).

Die redes vir die ontstaan en uitbreiding van die informele sektor in Suid-Afrika stem in 'n groot mate ooreen met redes wat aangevoer word in ontwikkelende lande. As gevolg van die groter mobiliteit van die swart bevolking, weens die verslapping van die instromings- en pasbeheer, verhuis al hoe meer mense uit die Derdewêreldgedeelte na die ontwikkelde gebiede. Weens die lae geskooldheid van hierdie persone vind hulle nie altyd geredelik 'n heenkome in die formele sektor nie en dus wend hulle hul tot die informele sektor in 'n poging om 'n inkomste te verdien. Suid-Afrika se relatiewe lae groeikoers en die daling in die netto vaste investering deur die nywerheid-, mynbou- en landbousektore lei tot verhoogde werkloosheid. Hierdie werkloosheid dwing persone noodgedwonge om toe te tree tot die informele sektor. Die demonstrasie-effek (Westaway en Weyman-Jones, pp. 48 en 51) (waar persone in 'n laerinkomstegroep die verbruikspatroon van persone in 'n

hoëinkomstegroep navolg en in die proses 'n addisionele inkomste benodig), dra by tot die uitbreiding van die informele sektor. Die Witskrif oor Privatisering en Deregulering (1987, p. 8) oefen druk uit op die plaaslike owerhede om uitgediende en beperkende maatreëls op te hef of af te skaal, sodat die markmeganisme optimaal kan funksioneer, om ondernemerskap in die informele sektor te bevorder.

Die volgende algemene kriteria is onderskei vir die identifisering van informelesektorondernemings:

- (a) Tien of minder persone word in diens geneem (insluitend deelydse en tydelike arbeiders);¹
- (b) Die onderneming funksioneer op 'n onwettige basis (in stryd met die owerheidsregulasies);
- (c) Gesinslede van die hoof van die onderneming neem deel aan die aktiwiteite van die onderneming;
- (d) Die onderneming het geen vaste ure of dae van produksie nie;
- (e) Die onderneming funksioneer op semipermanente of tydelike persele;
- (f) Die onderneming maak in die vervaardigingsproses nie gebruik van elektrisiteit nie;
- (g) Die onderneming is onafhanklik van formele finansiële instellings vir die verkryging van kredietfasiliteite;

¹ Hierdie vereiste verskil van die Office De La Recherche Scientifique et Technique Outre-mer se vereiste op p. 9; naamlik dat 'n informelesektoronderneming nie meer as twee werknemers in diens mag hê nie.

- (h) Die uitset van die onderneming word direk aan die eindverbruiker versprei; en
- (i) Persone in die onderneming beskik oor minder as ses jaar formele skoolonderrig.

Rudman (1988, pp. 57-58) het die kriteria soos gestel deur onder andere, die International Labour Organisation, Hart, *Office de la recherche Scientifique et Technique Outre-mer* en Sethuraman, gebruik om die volgende informelesektoraktiwiteite te onderskei:²

(i) Handelsdienste

Straatsmouse, houtverkopers, shebeeneienaars, die verkopers van vars produkte en voorbereide voedsel, is voorbeelde hiervan.

(ii) Persoonlike dienste

Skoenmakers, haarkappers, toordokters, tuiniers en musikante is voorbeelde hiervan.

(iii) Hersteldienste

Motorherstelwerk, paneelkloppers en die herstel van elektriese ware is voorbeelde hiervan.

(iv) Vervaardigingsdienste

Meubelvervaardigers en persone wat naaldwerk doen is voorbeelde hiervan.

² Vir doeleindes van hierdie proefskrif is die indeling van Rudman gebruik om informelesektoraktiwiteite in Johannesburg te klassifiseer. Die indeling se definisies verskil van dié wat deur die Sentrale Statistiekdiens gebruik word in hulle opnames.

(v) Konstruksiedienste

Bouers, messelaars en pleisteraars is voorbeelde hiervan.

(vi) Vervoerdienste

Taxi's is 'n voorbeeld hiervan.

(vii) Akkommodasiedienste

Die verhuurders van grond en geboue is voorbeelde hiervan.

(viii) Immorele/Onwettige dienste

Prostitusie en die handel in gesteelde goedere is voorbeelde van hierdie tipe dienste.

'n Belangrike kenmerk van die informele sektor is dat dit nie altyd geredelik waarneembaar is nie. Die "onsigbaarheid" van die informelesektoraktiwiteite hou verband met die feit dat die deelnemers daaraan dikwels hulle aktiwiteite en/of inkomste nie openbaar wil hê nie, omdat hulle amptelike optekening of opsporing wil vermy. Die "onsigbaarheid" van informelesektoraktiwiteite skep lastige metodologiese vraagstukke vir die navorser, omdat meting slegs plaasvind ten opsigte van die formele of sigbare ekonomiese aktiwiteit. Die inligting vir navorsing, ontleding en beplanning is met ander woorde hoofsaaklik vir die formele sektor beskikbaar.

In hoofstuk twee was die oogmerk om die aard en omvang van die informele sektor in Suid-Afrika aan die hand van die bestaande literatuur en studies op die gebied te omskryf, om 'n verwysingsraamwerk te skep vir die informele sektor in Johannesburg. Inligting aangaande die

informele sektor in Suid-Afrika was nooit geredelik beskikbaar nie, aangesien die sektor nooit 'n belangrike rol in die ekonomie gespeel het nie. Verstedeliking en toenemende werkloosheid het die fokus begin plaas op die rol van die informele sektor in die ekonomie. Met ingang Oktober 1989 is daar begin om 'n sensusopname te onderneem om die aard en omvang van die statisties-onaangetekende ekonomie in Suid-Afrika te bepaal. 'n Tweede opname is gedurende Oktober 1990 deur die Sentrale Statistiekdiens onderneem. Hierdie opnames onderskei voltydse informelesektordeelnemers van deelydse informelesektorondernemers. 'n Verdere verdeling is ook gemaak tussen stedelike en niestedelike informelesektorondernemers. Gedurende 1989 was 27,14 persent van die totale aantal informelesektordeelnemers voltydse werksaam in die sektor, terwyl 32,11 persent gedurende 1990 voltydse in hierdie sektor werksaam was. Die voltydse informelesektordeelnemers het dus toegeneem. Die redes vir die toename van 1,87 persent in die informele sektor is moontlik toe te skryf aan die afname in die ekonomiese groeikoers (van 4,20 persent in 1989 tot -0,50 persent in 1990), wat gelei het tot 'n afname in formele werksgeleenthede en 'n gepaardgaande uitbreiding van informelesektoraktiwiteite, aangesien persone toetree tot hierdie sektor in 'n poging om 'n inkomste te verdien.

By die bespreking van die aard van die informelesektoraktiwiteite is verskillende kenmerke en eienskappe geïdentifiseer. Eerstens is die verskillende beroepsaktiwiteite geïdentifiseer asook die aantal persone werksaam per aktiwiteit. Die aktiwiteite wat geïdentifiseer is, is handelsdienste, dienste, handwerk, tuisnywerhede, vervoer, herwinning, akkommodasie en ander beroepe. Die grootste persentasie informelesektordeelnemers is betrokke by handelsdienste (38,60 persent).

Vervolgens is die verspreiding bespreek van die informelesektordeelnemers per provinsie vir 1989 en 1990. Die Sentrale Statistiekdiens het bevind dat 58,04 persent van die informelesektoraktiwiteite in Transvaal voorgekom het gedurende 1990.

Volgens die Sentrale Statistiekdiens se sensusopname vir 1990, is daar gevind dat gemiddeld 55,80 persent van die informelesektordeelnemers manlik is en 44,20 persent vroulik. Die groter deelname deur manlikes is 'n logiese uitvloeisel van hulle status as broodwinners. Die relatief hoë persentasie vroulike deelnemers kan in 'n groot mate toegeskryf word aan etniese oorwegings en tradisies.

Uit die verskeidenheid beroepe wat die informelesektorondernemers volg kan daar gesien word dat hierdie sektor beroepe insluit wat deur alle ouderdomsgroepe beoefen kan word. As gevolg van die formele sektor se onvermoë om nuwe toetredes tot daardie mark te akkommodeer, kan aanvaar word dat veral die jonger komponent van die ekonomiese bedrywige bevolking hulle tot die informele sektor sal wend.

In verskeie studies is bevind dat informelesektordeelnemers oor 'n relatief lae opvoedingspeil beskik. Die lae vlak van opleiding kan gevolglik gesien word as 'n rede waarom informelesektoraktiwiteite uitbrei.

Vervolgens is die aantal ure wat die informelesektordeelnemers werk, bespreek. Die bevinding wat gemaak is, is dat deelnemers baie langer ure werk as werkers in die formele sektor.

By die bespreking van die omvang van die informelesektoraktiwiteite, is ondersoek ingestel na die makro-ekonomiese modelle, die arbeidsmarkmodelle, die monetêre modelle en laastens na die mikro-ekonomiese

modelle. Vervolgens is die makro-ekonomiese modelle, wat gebruik kan word om die omvang van informelesektoraktiwiteit te bepaal, bespreek.

By die bespreking van makro-ekonomiese modelle is die verskille tussen makro-ekonomiese inkomste en uitgawe eerstens verklaar. Die modelle wat bespreek is gee slegs 'n aanduiding of informelesektoraktiwiteit in 'n land teenwoordig is of nie, en of dit toe- of afneem.

Tweedens is die arbeidsmarkmodelle bespreek. Contini het die verskil tussen die amptelike en die werklike arbeidsmagdeelnemers gebruik as 'n aanwyser van die omvang van ekonomiese aktiwiteit. Du Plessis en Levin het gebruik gemaak van die 1985-sensusopname in Suid-Afrika en na persone wat nie volgens 'n aktiwiteit daarin geklassifiseer kan word nie, verwys as informelesektorondernemers. Hulle het bevind dat 12,40 persent van die ekonomies bedrywige bevolking gedurende 1985 in die informele sektor werksaam was. Loots het in haar navorsing oor die omvang van die informele sektor in Suid-Afrika bevind dat daar in 1989, 4,306 miljoen deelnemers in die sektor was, wat in totaal R26 155 miljoen verdien het. Die bydrae tot die bruto binnelandse produk was 12,60 persent.

Vervolgens is die monetêre modelle wat gebruik kan word om die omvang van die informelesektoraktiwiteit te bepaal, bespreek. Die modelle wat bespreek is, is die *geldverhoudingsmodel*, die *transaksiebenadering* en Kantor se *vraag-na-note-model*.

Die basis van die *geldverhoudingsmodel* is die bepaling van die verhouding tussen die kontantbalans in die gemeenskap op 'n gegewe tydstip, relatief tot die omvang van die opvraagbare deposito's ten opsigte van 'n bepaalde basisjaar, soos deur bankinstellings gehou. Enige toename in die

verhouding ten opsigte van die basisjaarverhouding dui op groei in die informele sektor. In hierdie verband is die modelle van Cagan, Gutmann, Feige en Tanzi, kortliks bespreek. Die *geldverhoudingstelsel* het ooglopende tekortkominge. Die belangrikste hiervan is die gebrek aan historiese monetêre data en die toenemende gebruik van tjeks, kredietkaarte en outomatiese tellermasjiene. Die resultate wat verkry word, word ooglopend beïnvloed deur die aannames wat gemaak word.

Feige se *transaksiebenadering* gaan van die standpunt uit dat die omvang van transaksies proporsioneel is tot die totale ekonomiese aktiwiteit. Deur die verskil tussen die totale transaksies en formele transaksies te bereken, word die omvang van informelesektoraktiwiteite bepaal. Relatiewe hoë skattings bevraagteken die betroubaarheid van die metode. Nuwe innovasies op finansiële gebied laat die gedagte ontstaan dat die verhouding van transaksies tot inkomste in so 'n mate beïnvloed is, dat dit nie noodwendig met die groei in informelesektoraktiwiteite verband gehou het nie. Die transaksiebenadering kan nie sonder meer in die Suid-Afrikaanse situasie toegepas word nie. Die aannames is van so 'n aard dat dit die betroubaarheid van die metode onder verdenking plaas.

Kantor het van 'n monetêre model gebruik gemaak om die omvang van informelesektoraktiwiteite in Suid-Afrika te bepaal. Hy het die verskil wat bestaan tussen die werklike vraag na banknote en die vooruitgeskatte vraag na banknote, gebruik om die volume van informelesektoraktiwiteite af te lei. Volgens die metode was die waarde van die aktiwiteite in die informele sektor in 1987 R37 162 miljoen, wat 24,60 persent van die bruto binnelandse produk teen faktorkoste verteenwoordig. Die bevindinge van die model moet bevraagteken word, aangesien die bevindinge onrealisties hoog is.

Alhoewel mikro-ekonomiese modelle tydrowend en duur is, het die opnames wat deur die Sentrale Statistiekdiens gedurende 1989 en 1990 onderneem is onder Swartes, Kleurlinge en Indiërs, die omvattendste resultate nog gelewer. Volgens die opnames was die informele sektor se bydrae tot die bruto binnelandse produk vir 1989, R16 027 miljoen (7,70 persent van die bruto binnelandse produk), terwyl die 1990-opname dit op R18 036 miljoen stel (7,60 persent van die bruto binnelandse produk).

Kirsten het in haar navorsing oor die omvang van die informelesektoraktiwiteite in swart woongebiede van mikro-ekonomiese data, gebruik gemaak en dit op die hele Suid-Afrika van toepassing gemaak. Haar bevinding was dat daar in 1985 1,842 miljoen deelnemers in die informele sektor aanwesig was, wat 5,10 persent van die bruto binnelandse produk verteenwoordig het.

Lighthelm en Van der Berg het deur middel van 'n vraelysopname probeer om die omvang van die informele sektor in Kwa-Ndebele te bepaal. Volgens hulle berekeninge was die omvang van die informelesektoraktiwiteite 12,00 persent van die aantal huishoudings in 1981. Om op te som, regstreekse metingsmetodes soos byvoorbeeld die sensusopnames van die Sentrale Statistiekdiens lewer meer betroubare resultate.

Ten slotte is die resultate van die verskillende navorsers met mekaar vergelyk. As daar na die verskillende bevindinge gekyk word, kan gesien word dat die gemiddelde omvang van die informele sektor in Suid-Afrika 11,65 persent van die bruto binnelandse produk uitmaak.

In hoofstuk drie is aangetoon dat die toenemende werksmag, die relatief lae onderwyspeil van die ekonomies bedrywige bevolking en die

afnemende sektorale samestelling van die ekonomiese aktiwiteite van Johannesburg, belangrike bydraende faktore is vir die toenemende belangrikheid van die informele sektor. Eerstens is aangetoon dat Johannesburg se bevolking 'n stygende tendens toon as gevolg van die verstedelikingskoers van 23,10 persent. Die negatiewe effekte van verstedeliking en werkloosheid behoort nie onderskat te word nie. Die skepping van gunstige omstandighede vir die bevordering van die informele sektor is noodsaaklik om 'n florende ekonomie te ontwikkel wat 'n wesenlike bydrae tot ekonomiese groei en die skepping van werkseleenthede kan maak om armoede teen te werk.

Al hoe meer persone betree die arbeidsmark in 'n poging om 'n inkomste te verdien. Die werkloosheidsyfer van Johannesburg het toegeneem tot 18,50 persent in 1990 en toon 'n stygende tendens. Die belangrikste bevinding is eerstens dat Johannesburg se absorpsiekapasiteit van die arbeidsmag (die vermoë van die formele sektor om werkseleenthede te skep) drasties afgeneem het tot 60,50 persent. Tweedens is die onderwyspeil van Johannesburg se ekonomies bedrywige bevolking besonder laag, met 61,33 persent wat oor kwalifikasies laer as standerd agt beskik en slegs 6,47 persent wat oor naskoolse kwalifikasies beskik. Die meeste persone sal dus nie deur die formele sektor geakkommodeer kan word nie. Derdens het die belangrikste ekonomiese sektore van Johannesburg 'n afname getoon, met 'n gevolglike afname in werkseleenthede. Die vervaardigingdienssektor het met 39,50 persent afgeneem, terwyl handels- en persoonlike dienste met 22,00 persent afgeneem het. Die toename in werkloosheid, die drastiese afname in die absorpsiekapasiteit van die arbeidsmag, die relatiewe lae onderwyspeil en die afname in die belangrikste ekonomiese sektore het opnuut die belangrike rol van die informele sektor in Johannesburg bevestig.

Vervolgens is ondersoek ingestel na die aard van die informele sektor in Johannesburg na aanleiding van die vraelysopname wat gedurende Augustus 1991 deur die skrywer onderneem is.

Die belangrikste kenmerke aangaande die aard van die informele sektor in Johannesburg is die volgende:

- (a) Die geslagsamestelling van die informelesektorondernemers in Johannesburg is disproporsioneel manlik. Die ondernemers toon 'n baie lae geskooldheidspeil en twee derdes is getroud;
- (b) Die sektorale samestelling toon dat handelsdienste 'n hoë voorkoms het, en vervoerdienste 'n onverwagte lae voorkoms;
- (c) Die meeste ondernemers het die onbesikbaarheid van werk as die belangrikste rede aangegee vir hul toetrede tot die informele sektor ;
- (d) Die meeste van die informelesektorondernemings word op 'n voltydse basis bedryf;
- (e) Die meerderheid van die ondernemers doen besigheid gedurende naweke terwyl daar in die algemeen ook besondere lang ure per dag gewerk word;
- (f) Eenmansake is by verre die oorheersende ondernemingsvorm;
- (g) Uiteens beperkte fasiliteite is aan die informelesektorondernemings in Johannesburg beskikbaar; 90,37 persent van die ondernemings beskik oor geen fasiliteite nie, slegs 6,46 persent het oor water beskik, terwyl 3,3 persent oor elektrisiteit beskik;
- (h) Die mark wat deur die ondernemers bedien word, is hoofsaaklik in die sentrale sakegebied geleë, by die bus-, taxi- en treinstaanplekke;

- (i) Die gemiddelde bruto verdienste (omset) van die ondernemers vir 1991 is R360,75 per maand;
- (j) Die gemiddelde netto verdienste (bruto verdienste minus bedryfsuitgawes) van die ondernemers vir 1991 is R238,25 per maand; en
- (k) Die probleemareas waar plaaslike owerheidshulp verwag word, sluit in opleiding, kapitaal, geskikte persele, water en elektrisiteit.

Verskeie studies is al in Suid-Afrika onderneem om skattings van die omvang van die informelesektoraktiwiteite te maak. Die ondersoek het bevind dat gemiddeld 12,60 persent van die huishoudings in Suid-Afrika aktief is in die informele sektor. Om die omvang van die informelesektoraktiwiteite in Johannesburg te bepaal, is daar sekere aannames gemaak:

- (i) Eerstens is aanvaar dat die informelesektordeelnemers wat vraelyste voltooi het, in Johannesburg woonagtig is;
- (ii) Tweedens is daar van die bevolkingsensus (Sentrale Statistiekdiens, 1991, pp. 573-597) gebruik gemaak om te bepaal watter aantal huishoudings in Johannesburg werkloos is; en
- (iii) Derdens is die aantal informelesektordeelnemers gelykgestel aan huishoudings wat aan informelesektoraktiwiteite deelneem.

Vervolgens is die aantal informelesektordeelnemers uitgedruk as 'n persentasie van die aantal werklose huishoudings in Johannesburg. Die omvang van die informelesektoraktiwiteite in Johannesburg is beraam op 'n minimumgrens van 15,20 persent van die aantal werklose huishoudings wat aan informelesektoraktiwiteite deelneem.

In hoofstuk vier is maatreëls bespreek wat die Johannesburgse Stadsraad reeds ingestel het, en maatreëls wat die Stadsraad behoort in te stel ter bevordering van die informele sektor.

In wese is daar drie tipes maatreëls wat ingestel behoort te word, naamlik dereguleringsondersoeke; aktiewe plaaslike owerheidshulp wat insluit 'n ontwikkelingsprogram, die skep van ruimtelike geleenthede en 'n infrastruktuur, die verskaffing van finansiering, opleiding en die skakeling met informelesektorondernemings en hul verteenwoordigende liggame; die gemeenskap en omringende plaaslike owerhede; en hulpverlening deur die formele sektor.

Deregulering behels die verslapping of skrapping van regulasies/artikels wat informelesektoraktiwiteite beperk en/of verbied. Regulasies wat verslap of geskrap behoort te word is Artikel 95 wat informelesektoraktiwiteite in die sentrale sakegebied van Johannesburg verbied, Artikel 97 (die 100-meter-beweegreël) Artikel 113 (die twee-ure beweegreël), Artikel 107 (beperk informelesektoraktiwiteite tot twee vierkante meter op sypaadjes) Artikel 114 (wat die tentoonstel van handelsware beperk tot 'n kroiwa, voertuig of houer). (Al hierdie artikels is gepubliseer in die Administrateurskennisgewing 1034 van Augustus 1982.)

Die aktiewe plaaslike owerheidshulp sluit in die aanvaarding van 'n ontwikkelingsprogram ter bevordering van informelesektoraktiwiteite, die skep van ruimtelike geleenthede, infrastruktuurskepping, finansiering en opleiding. Die bestuur van informelesektoraktiwiteite behels die verdeling van die stad in kleiner sektore, beamptes word aangestel om informelesektoraktiwiteite te monitor, probleme op te los, ontwikkelingsmoontlikhede te identifiseer, vir wetstoepassing en die

aanbieding van opleidingsprogramme. Die skep van ruimtelike geleenthede is die vermoë om aan informelesektorondernemers toegang te verleen tot sekere areas/gebiede in die stad om lewensvatbare ondernemings tot stand te bring. In Johannesburg is die sypaadjies die belangrikste areas waar informelesektoraktiwiteite voorkom. Nuwe areas/gebiede/persele wat beskikbaar gestel word, moet naby aan die vloei van groot konsentrasies voetgangers wees. 'n Voorbeeld van die skep van addisionele ruimtes is die omskepping van parkeerruimtes in areas waarvandaan handel gedryf kan word. Die belangrikste areas waar die bevordering van informelesektoraktiwiteite behoort voor te kom, is in die sentrale sakegebied op sypaadjies en by bus-, taxi- en treinterminusse. Infrastruktuurskepping behoort die oprigting van afdakke ter beskerming van produkte en as beskutting vir die ondernemers in te sluit. Informelesektorondernemers ondervind probleme om aanvangskapitaal, kapitaal vir uitbreiding en bedryfskapitaal te bekom aangesien hulle oor geen sekuriteit beskik nie. Die Stadsraad van Johannesburg behoort 'n kapitaalontwikkelingsfonds vir die informelesektorondernemers te skep. Fondse kan dan gebruik word om 'n infrastruktuur te skep, onderhoudswerk te verrig, asook vir die beskikbaarstelling van kapitaal onder sekere voorwaardes. Die Johannesburgse Stadsraad beskik reeds oor 'n inligting-/opleidingsentrum vir informelesektorondernemers. Die Stadsraad behoort 'n mobiele opleidingseenheid in te rig, aangesien die meerderheid van die ondernemings eenmansake is, en om finansiële redes nie graag hul werksplek verlaat vir opleiding nie en laastens kan opleiding prakties by die werksplek uitgevoer word.

Die mening word gehuldig dat informelesektorondernemings ten koste van formelesektorondernemings bevorder word en sodoende negatiewe mededinging bevorder. Die Johannesburgse Stadsraad moet dus maatreëls

instel wat nie die informele sektor ten koste van die formele sektor bevoordeel nie. Samewerking tussen die twee sektore is uiters belangrik sodat die twee sektore komplementêr tot mekaar kan optree.

Sommige groothandelaars het gedurende die afgelope paar jaar die potensiaal van die informele sektor begin raaksien en aksies ter bevordering van hul afset begin rig op die entrepreneur in die informele sektor. Metro het 'n verspreidingspunt geskep, naamlik Siyakula, om die informele sektor te bedien. Makro omskep grootmaatvraghouers in winkels (afsetpunte) wat gratis tot die beskikking van informelesektor-ondernemers gestel word. In die geval van Makro se ondersteuning, vereis hulle dat die informelesektorondernemers in ruil vir die gebruik van die winkel, alle produkte by Makro moet aankoop. Tweedens verkoop Makro advertensieregte op die houers. In Johannesburg behoort die tipe ontwikkeling aangemoedig te word in die industriële gebiede soos Amalgam, City Deep en Devland.

Die Kleinsake-Ontwikkelingskorporasie ondersteun ook informelesektor-ondernemings deur die verkryging van skenkings wat aangewend word vir infrastruktuurskepping en tweedens die verskaffing van aanvangskapitaal. In ruil vir die skenking van fondse om 'n infrastruktuur op te rig, verkry die ondernemings advertensieregte op byvoorbeeld afdakke. 'n Voorbeeld hiervan is die Standardbankontwikkeling in Kleinstraat. Die Kleinsake-Ontwikkelingskorporasie (November 1986) stel benewens aanvangskapitaal ook akkommodasie, advies en groothandelaankope tot die beskikking van informelesektorondernemings.

Die Johannesburgse Stadsraad behoort ter bevordering van die informelesektoraktiwiteite maandeliks te skakel met organisasies wat die informele sektor se belange bevorder, asook met omringende plaaslike

owerhede soos byvoorbeeld Randburg en Roodepoort. Die oogmerk met die skakeling behoort te wees om hulle in te lig aangaande maatreëls wat ingestel is ter bevordering van informelesektoraktiwiteite en om die plaaslike owerhede te oorreed om soortgelyke maatreëls in te stel.

Die informele sektor in Johannesburg behoort die geleentheid gebied te word om binne 'n ordelike raamwerk vry te ontwikkel. Hierdie sektor beskik oor die potensiaal om 'n belangrike bydrae te lewer tot die oplossing van die belangrikste sosio-ekonomiese probleme van Johannesburg.

Uit die studie kan verdere navorsingsvelde geïdentifiseer word. In vandag se ekonomiese en sosio-ekonomiese samelewing, wat al hoe meer eise aan plaaslike owerhede en hulle gemeenskappe stel is dit noodsaaklik om te bepaal watter rol die informele sektor speel. Soortgelyke studies kan onderneem word vir alle plaaslike owerhede in Suid-Afrika terwyl opvolgstudies ten opsigte van die Johannesburg munisipale gebied onderneem kan word.

BIBLIOGRAFIE

- Adepoju, A. (1981). Migration and sosio-economic change in tropical Africa: policy and research. In: Baldain, J. *Why people move*, pp. 317-334. Parys: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation.
- Afford-Ability*, (1993). Bulletin van die RGN-Koöperatiewe Program: Bekostigbare Bestaansekerheid. Pretoria: Februarie 1993.
- Anoniem. (1986). *Johannesburg, Eenhonderd Jaar*. Johannesburg: Chris van Rensburg Publikasies.
- Around Hillbrow*, (1991). "A walkabout in Hillbrow", 1:2, November.
- Basu, D.N. and Sundaram, A.K. (1984). The urban informal sector: A search for the processes and appropriate strategies. In: Amin, S. *Human resources, employment and development*. 6th World Congress of the International Economic Association, pp. 243-264. London: Macmillan Press.
- Beavon, Keith. (1989). *Informal ways, a window on informal business in South Africa*. WITS, The Small Business Development Corporation, Ltd. Johannesburg.

- Beavon, K.S.O. and Rogerson C.M. (1986). The council v the common people: The case of street trading in Johannesburg 1920 - 1980. In: *Geoforum*, 17, pp. 201-216.
- Beavon, K.S.O. and Rogerson, C.M. (1986). The changing role of women in the urban informal sector of Johannesburg. In: D.W. Drakakis-Smith (ed.), *Urbanization in the Developing World*. Croom Helm, Beckenham, pp. 205-220.
- Bell, T. and Padayachee, V. (1984). Unemployment in South Africa: trends, causes and cures. *Development Southern Africa*. 1 : 3 & 4, pp. 406-437.
- Benso, (1983). Ramings van die BBP, die vraag na en die aanbod van swart arbeid in die PWV-gebied, 1980 tot 2000. Ongepubliseerde dokument.
- Berry, B.J.L. (1981) *Comparative urbanisation - divergent paths in the twentieth century*. (2nd Edition). London: Macmillan Press.
- Beukes, E.P. (1983). *Die ontwerp van die basiese vertrekpunte vir 'n ontwikkelingstrategie met besondere verwysing na die ekonomiese ontwikkeling van Qwa-Qwa*. Bloemfontein: Instituut vir Sosiale en Ekonomiese Navorsing, Universiteit van die Oranje-Vrystaat.
- Blau, A. & Thomas, J. (1982). *Unemployment in Bishop Lavis*. Kaapstad: South Africa Labour & Development Research Unit.
- Bloomfield, J. (1984). Assist the informal sector - or face revolution. In: *Management*. Januarie 1984, pp. 24-28.
- Booth, D., (1987a), Street carwashers: challenging the myth of the "social pest". *Indicator South Africa*, 4 : 3, pp. 47-50.

- Bose, A.N. (1974). *The informal sector in the Calcutta metropolitan economy*. Geneve: ILO, 127p.
- Bromley, R. (1978). Organisation, regulation and exploitation in the so-called urban informal sector: the case of Cali. In: *World Development*, 6, pp. 1161-1171.
- Bromley, R., (1979). *The Urban informal sector: Critical Perspectives on Employment and Housing Policies*. Pergamon, Oxford.
- Bromley, R. (1979). Introduction - the urban informal sector: why is it worth discussing? In: Bromley, R. *The urban informal sector*. Speciale uitgawe in *World Development*, 6 : 9 & 10. pp. 1033-1039. Brittanje: Pergamon Press.
- Business Day*, 18 March, 1991. Informal sector's role downgraded. Anon.
- Business Day*, 13 April 1992. Vending units launched. Theo Rawana.
- Business Day*, 8 July 1992. SBDC opens Jo'burg stalls. Theo Rawana.
- Bussiness Day*, 21 March, 1990. The informal sector activity adds up to R16bn-Css. Greta Steyn.
- Cagan, P. (1958). The Demand for Currency Relative to the Total Money Supply, *Journal of Political Economy*, Augustus.
- Calitz, J.M. en Grove, M.J. (1991). *A Regional profile of the Southern African Population Urban and Non-urban Distribution, 1970 - 1990*. Centre for Information Analysis, DBSA, Halfway House.
- Cape Town, City of, (1986). *Street Trading: Survey Report*, City Planners Department, Technical Management Services, Cape Town.

- Cape Town, City of, (1987). *Street Trading: Policy Plan*, City Planners, Department, Technical Management Services, Cape Town.
- Clayton, E.S. (1975). Programming rural employment opportunities in Kenya. *International Labour Review*. 112 : 2, pp. 149-161.
- Contini, B. (1982). The Second Economy of Italy. In: Tanzi, V. (red.). *The Underground Economy in the United States and Abroad* Lexington Books, Lexington: Massachusetts.
- Davies, R. (1975). *The informal sector: a solution to unemployment?* London: Catholic Institute for International Relations.
- De Klerk, M.J. (1989). *South African Outlook*. 109, Maart.
- De Montille, S., (1987). Informal Trading in Soweto. *Development Southern Africa*. November.
- Demol, E, & Nihan, G. (1982). The modern informal sector in Yaoundé. In: *International Labour Review*. 121 : 1. pp. 77-88.
- Dewar, D. & Watson, V. (1981). *Unemployment and the informal sector: some proposals*. Cape Town: The Urban Problems Research Unit. University of Cape Town.
- Dewar, D. and Watson, V., (1982). Urbanization, unemployment and petty commodity production and trading: comparative cases in Cape Town, In: D.M. Smith (ed.), *Living Under Apartheid*, pp. 124-14. London: George Allen and Unwin.
- Die Beeld*, 17 April 1990. Die informele sektor se grootte bly 'n raaisel. Hein Swart.

- Die Beeld*, 10 Maart 1993. Hul hande gaan bly in geldpastei. André du Plessis.
- Die Transvaler*, 12 April 1990. Eie ondernemings gee skop aan SA ekonomie.
- Du Plessis, A.P. en Levin, M. (1986). *The Informal Sector in Coloured Residential areas in Port Elizabeth*. Oktober.
- Du Plessis, A.P. en Levin, M. (1987). 'n *Ondersoek na die Informelesakesektor aktiwiteite van 'n Sleutelgroep Ondernemings in Swartwoongebiede in Port Elizabeth*. Indiensname Navorsingseenheid, Universiteit Vista, Februarie.
- Du Plessis, A.P. en Levin, M. (1988). *The Informal Sector in Selected Residential Areas of Port Elizabeth*. In: *Development Southern Africa*. Augustus.
- Durban, City of, (1984). *The Hawker Report. A Geography of Street Trading in Central Durban*, City Engineers Department, Town Planning Branch, Durban.
- Ebersöhn, F. (21 April, 1989). *Minder Werkloses, Meer Informele Sektor*. In: *Finansies en Tegniek*.
- Ehlers, J.H. (1980). *Verkenningstudie van die arbeidsituasie in Kwa-Ndebele*. Pretoria: RGN.
- Emmerij, L. (1974). *A new look at some strategies for increasing productive employment in Africa*. In: *International Labour Review*. 110 : 1. pp. 199-218.

- Emmerij, L. (1984). Basic needs and employment-orientated strategies reconsidered, in S.A. Amin, *Human Resources, employment and development*. London: Macmillan Press. pp. 147-169.
- Entrepreneur*. Maart 1983. Informele sakesektor - onwettig maar onmisbaar. pp. 12-14.
- Fapohunda, O.J. (1980). Urbanisation and employment in developing countries: the role of the informal sector. *Labour and Society*. 5 : 1, pp. 31-48.
- Feige, E.L. (1987). The anatomy of the underground economy. In: Alessandrini, S. (red.). *The unofficial economy*. p. 83 Cambridge: Cambridge University Press.
- Feige, E.L. (1989). (red.) *The Underground Economies: tax evasion and information distortion*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fenyés, T.I. (1984). *The economics of food production and extension programmes - theoretical issues and empirical evidence from Lebowa*. Referaat gelewer tydens die 1984-konferensie van die Ontwikkelingsvereniging, Bloemfontein.
- Financial Mail*. 24 May 1985. The underground economy - the tonic for reform. pp. 33-36.
- Financial Mail*. 16 September 1983. Informality Develops, pp. 19-20.
- Finansies en Tegniek*. 5 Julie 1985. SA se groot probleem is sy baie mense. pp. 12-13.
- Finansies en Tegniek*. 4 April 1986, Moenie informele sektor formaliseer. p. 19.

- Forbes, D.K., (1981), Petty commodity production and underdevelopment: petty commodity producers in Ujung Pandang, Indonesia. In: *Progress in Planning A*, 13, pp. 841-856.
- Forbes, D.K. (1984). *The geography of underdevelopment*. London: Croom Helm.
- Fothergill, M. 21 Oktober, 1990. Steering the Stokvels into using their Great Power, *Sunday Star Finance*.
- Frey, B.S. en Pommerehne, W.W. (1982). The Hidden Economy: State and Prospects for Measurement. In: Tanzi, V (red.) *The Underground Economy in the United States and Abroad*. Lexington Books, Lexington, Massachusetts.
- Friedlander, S.L. (1972). *Unemployment in the urban core: an analysis of thirty cities with policy recommendations*. New York: Praeger Publishers.
- Geertz, C. (1963). *Peddlers and princes*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Geyser, H.S. (1989). The Integration of the Formal and Informal Urban Sectors in South Africa. In: *Development Southern Africa*, Februarie.
- Gillomee, H. & Schlemmer, L. (1985a). A rational strategy. In: *Energos*. Julie 1985, pp. 29-35.
- Gillomee, H. & Schlemmer, L. (1985b). *Up against the fences - poverty, passes and privilege in South Africa*. Kaapstad: David Philip.
- Goulet, D. (1971). The shock of underdevelopment. In: Todaro, M.P., (1983), *The struggle for economic development*. pp. 3-9. London: Longman.

- Guha, S. (1979). Special public works programmes for generating mass employment. In Jackson, M.P. & Hanly, V.J.B., (1979). *Work creation: international experiences*, pp. 133 - 146. Hampshire: Saxon House.
- Gutkind, P.C.W. (1970). *The energy of despair: social organization of the unemployed in two African cities: Lagos and Nairobi*. Montreal: Centre for developing-area studies, McGill University.
- Gutmann, P. (1977). The Subteranean Economy. *Financial Analysts Journal*, 33. pp. 26-27.
- Haasbroek, P.J. (1984). *Ekonomiese ontwikkelingsfases: die grondslag van verstedeliking..* Ongepubliseerde memorandum.
- Handler, D.L. (1987). *Policies Affecting the Urban Informal Sectors of Developing Countries*.
- Hansson, I. (1982). The Underground Economy in a High Tax Country: The case of Sweden. In: Tanzi, V (red.) *The underground Economy in the United States and Abroad*. Lexington Books, Lexington: Massachusetts.
- Hart, K. (1973). Informal income opportunities and urban employment in Ghana. In: *The journal of modern African studies*. 11 : 1, pp. 61-89.
- Hutton-Squire, C.M. (1979). *The extent and nature of informal sector activities in Nyanga-Township*. Kaapstad.
- International Labour Office (1972). *Employment, income and equality - a strategy for increasing productive employment in Kenya*. Geneve, ILO.
- International Labour Organisation, (1984). *Urbanisation, Informal Sector and Employment: A Progress Report on Research, Advisory Services and Technical Cooperation*, International Labour Office, Geneva.

- International Labour Organisation, (1985). *Informal Sector in Africa, Jobs and Skills Programme for Africa*. International Labour Office: Addis Ababa.
- International Labour Organisation, (1985). *Informal Sector in Africa*. International Labour Office: Geneve.
- Jacobs, F.A. (1982). The urban informal sector in the Ciskei. In: *Development Studies Southern Africa*. 4 : 4. pp. 392-403.
- Johannesburg, City of. (1979). Hawker Report: Provision of Refreshment Facilities at Terminal Points in the City for Black Commuters, City Engineer's Department, Town Planning Branch, Johannesburg.
- Joshi, H., Labell, H. & Mouly, J. (1976). *Abidjan: urban development and employment in the Ivory Coast*. International Labour Office: Geneve.
- Kantor, B. (1989). Estimating the value of unrecorded economic activity in South Africa, *Studies in Economie en Ekonometrie*. Maart.
- Kim, J. (1979). *Why and where people move: move decisions and directionality in current migration analysis*. Ann Arbor: University of Michigan.
- Kindleberger, C.P. & Herrick, B. (1976). *Economic Development*. 3 rd. Edition. Tokyo: McGraw-Hill.
- Kinnison, S.M. (1977). *Urbanization and poverty in Africa*. Washington DC: Howard University.
- Kirsten, M., (1988) A quantitative perspective on the informal sector in Southern Africa, In: *Development Southern Africa*, 5, pp. 251-257.

- Kirsten, M. (1991). A Quantitative Assessment of the informal sector. In: Preston-Whyte, E. en Rogerson, C. (eds). *South Africa's Informal Economy*. pp. 148-160. Kaapstad: Oxford University Press.
- Kleinsake-Ontwikkelingskorporasie. (1984). *Small business development in Taiwan*. Ongepubliseerde dokument.
- Kleinsake-Ontwikkelingskorporasie. (1985 tot 1992). Jaarverslag. Johannesburg : KSOK.
- Lacey, L. (1981). *Urban immigration in developing countries: a case study of three cities in Nigeria*. Michigan, Comell University.
- Lattes, A.E. (1981). The dynamics of the rural population in Argentina. In Balan, J. *Why people move*. pp. 94-120. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- Leiman, A. en Hartzenberg, G.M. (1990). Monetary Approaches to the Estimation of the Hidden Economy: An evaluation for South Africa. In: *Studies in Ekonomie en Ekonometrie*, November.
- Lewis, W.A. (1958). Economic development with unlimited supplies of labour, In Agarwala, A.N. & Singh, S.P. *The economics of underdevelopment*, pp.400-449. London: Oxford University Press.
- Lighthelm, A. & Van der Berg, D. (1981). Die informele sektor in Kwa-Ndebele. *Development Studies Southern Africa*. 4 : 4, pp. 371-391.

- Lipton, M. (1980). Family, fungibility and formality: rural advantages of informal non-farm enterprise versus the urban-formal state. In: Amin, S. (1984). *Human resources, employment and development*, 6th World Congress of the International Economic Association, pp. 189-242. London: Macmillan Press.
- Lombard, J.A. en Stadler, J.J. (1978). *Die ekonomiese stelsel van Suid-Afrika*. HAUM, Kaapstad.
- Lombard, J.A., Stadler, J.J., Kritzing, L., Meintjies, C.J. & Van den Heever, J.P. (1985). Industrialisasie en groei. In: *Fokus op Ekonomiese Kernvrae*, no. 36, p. 608.
- Loots, A.E. (1991). *Die belangrikheid van die informele sektor in die Suid-Afrikaanse Ekonomie*. Ongepubliseerde Verhandeling. Randse Afrikaanse Universiteit.
- Louw, L. (1981). *The unrecorded sector*. Referaat gelewer tydens die 1981-konferensie van die Vryemark Stigting, Kaapstad.
- Louw, L. (1981). *The Unrecorded (Informal) Sector*. Referaat gelewer tydens die Konferensie van die Ekonomiese Vereniging van Suid-Afrika, Durban, September 1981.
- Maasdorp, G. (1980). *Problems in the promotion of small enterprises and the informal sector in an employment creation strategy*. Referaat gelewer tydens die "Work for the future" konferensie, Durban.
- Macafee, K. (1980). A Glimpse of the Hidden Economy in the National Accounts. *SA Economic Trends*, No. 316, pp. 81-87.

- Makuya, T.N. (1984). *The role of the informal sector in a developing economy*. Referaat gelewer tydens die 1984-konferensie van die Ontwikkelingsvereniging. Bloemfontein.
- Marais, G. (1978). Economic constraints and black mobility. In: Marais, G. & Van der Kooy R. *South Africa's urban Blacks: problems and challenges*. pp. 242-282. Pretoria: Centre for Management Studies, School of Business leadership, Unisa.
- Mathur, O.P. and Moser, C.O.N. (1984). The urban informal sector; an agenda for research, *Regional Development Dialogue*, 5 : 2. pp. ix-xxd.
- Matsetela, T. (1979). *The informal sector in the political economy of Winterveld*. Ongepubliseerde BA (Hons)-skrywe in Ontwikkelingstudies, Universiteit van die Witwatersrand.
- Mazumdar, D. (1976). The urban informal sector. *World Development*, 4 : 8, pp. 655-679.
- McGee, T.G. (1974). *Hawkers in Hong Kong. A Study of Policy and Planning in the Third World City*. University of Hong Kong, Centre for Asian Studies. Hong Kong.
- McGrath, M.D. (1977). *Racial income distribution in South Africa*. Durban: Department of Economics, University of Natal.
- Meier, G.M. (1984). *Leading issues in Economic Development*. New York, Oxford University Press.

- Moolman, P.L. 1984. Die rol van die Suid-Afrikaanse desentralisasiebeleid in die ontwikkeling van klein sakeondernemings. Ongepubliseerde D.Com-proefskrif, P.U. vir C.H.O.
- Moser, C.O.N. (1984). The informal sector reworked: viability and vulnerability in urban development, *Regional Development Dialogue*, 5 : 2, pp. 135-178.
- Moser, C.O.N. (1979). Informal sector petty commodity production: dualism or dependence in urban development? In R. Bromley, The urban informal sector. Spesiale uitgawe in *World Development*. 6 : 9 & 10. p. 1041-1064. Brittanje: Pergamon Press.
- Muller, N.D. (1982). Draft Paper on South(ern) African urbanisation: Urban-Rural workshop, Report 82/1. Stellenbosch: Unit for future research.
- Mullins, E.N. and Senekal, W.F.S., (1986-87). Die omvang en aard van die informele sektor in Botshabelo: 'n Gevallestudie. In: *South African Geographer* 14 : 1 & 2, pp. 43-54.
- Nattrass, N., (1987). Street trading in Transkei - a struggle against poverty, persecution and prosecution. In: *World Development*, 15, pp. 861-875.
- Nihan, G., Demol, E. & Jondoh, C. (1979). The modern informal sector in Lomé. *International Labour Review*, 118 : 5, pp. 631-644.
- Nihan, G. & Jourdain, R. (1978). The modern informal sector in Nouakchott. *International Labour Review*. 117 : 6, 709-719 p.
- Northcliff/Melville Times*, 25 February 1992. Training for Hawkers.
- Ontwikkelingsbank van Suider-Afrika. (1980-1991). Telefoniese navrae en inligting.

- Pirie, G.H. and Rogerson, C.M. (1982)., Municipal hawking: the mobile markets of Johannesburg, 1944-1952. In: *Contree: Journal for South African Urban and Regional History*, 11, pp. 26-31.
- Rand Daily Mail*. 10 June 1983. "Taxiban a threat to minibus sales".
- Rapport*, 19 Mei 1985. Mischke, A. Hoe positief met strategie vir Swart verstedeliking?
- Republiek van Suid-Afrika. (1987). *Witskrif oor Privatisering en Deregulering in die Republiek van Suid-Afrika*. Pretoria: Staatsdrukker.
- Rogerson, C.M. (1985). The first decade of informal sector studies: a review and synthesis, *Environmental Studies*, Occasional Paper No. 25, Department of Geography and Environmental Studies, University of the Witwatersrand, Johannesburg.
- Rogerson, C.M., (1986). Johannesburg's informal sector: historical continuity and change, *African Urban Quarterly*, 1, pp. 139-151.
- Rogerson, C.M. (1987). The state and the informal sector: a case of separate development. In G. Moss and I. Obery (eds.), *South Africa Review*. Ravan, Johannesburg, pp. 412-422.
- Rogerson, C.M. (1988). The underdevelopment of the informal sector: street hawking in Johannesburg, South Africa, *Urban Geography*, 9, in press.
- Rogerson, C.M. (1988). Recession and the informal sector in South Africa, *Development Southern Africa* 5, pp. 88-96.

- Rogerson, C.M. (1988). Late apartheid and the informal sector, in J. Suckling and L. White (eds), *After Apartheid: the Renewal of the South African Economy*, James Currey, London.
- Rogerson, C.M. and Beavon, K.S.O. (1980). The awakening of informal sector studies in Southern Africa. In: *South African Geographical Journal*. 62. pp. 175-190.
- Rogerson, C.M., and Beavon, K.S.O. (1982) Getting by in the informal sector of Soweto. In: *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 73, pp. 250-265.
- Rogerson, C.M. and Beavon, K.S.O. (1985). A tradition of repression: the street traders of Johannesburg, in R. Bromley (ed.), *Planning for Small Enterprises in Third World Cities*. pp. 233-245. Oxford: Pergamon Press.
- Rogerson, C.M. and da Silva, M (1988). Upgrading urban small-scale forms of production: The South African case, in G.J. Linge (ed.), *Peripheralisation and Industrial Change*, pp. 199-213. Beckenham: Croom Helm.
- Rogerson, C.M. and da Silva, M., (1988). From backyard manufacture to factory flat: the industrialization of South Africa's Black townships, In: *Geography*, 73, pp. 255-258.
- Rogerson, C.M. and Hart, D., (1986). The survival of the "informal sector": the shebeens of Black Johannesburg, In: *GeoJournal*, 12, pp. 153-166.
- Rogerson, C.M. & Hart, D.M. (1988). The struggle for the streets: deregulation and hawking in South Africa's major urban areas, *Social Dynamics*, 14, in press.

- Rosholt, A.M. (1983). *Urbanisation and the private sector: the need for a new approach*. Johannesburg: Johannesburgse Kamer van Koophandel.
- RSA. (1985). Kantoor vir Ekonomiese Aangeleenthede van die Presidentsraad. *Verslag oor 'n strategie vir die ontwikkeling van kleinsake en deregulering*. Kaapstad: Staatsdrukker.
- Rudman, Theo. (1988). *The Third World: South Africa's Hidden Wealth*. Cape Town.: Business Dynamics, CC.
- Saturday Star*, 14 December 1991. The goldrush is right up their street. T. Beaver.
- Schaefer, K. (1976). *Sao Paulo-urban development and employment*. Geneva: ILO 106 p.
- Sentrale Statistiekdiens (1990). *Statisties-onaangetekende Ekonomiese Aktiwiteit van Kleurlinge, Indiërs en Swartes: Oktober 1989*. Statistiese Nuisberig. Pretoria: Staatsdrukker.
- Sentrale Statistiekdiens, (1991). *Statisties-onaangetekende Ekonomiese Aktiwiteit van Kleurlinge, Indiërs en Swartes: Oktober 1990*. Statistiese Nuisberig. Pretoria: Staatsdrukker.
- Sentrale Statistiekdiens, Bevolkingsensus (1991), *Uitgesoekte Statistiese Streek - Johannesburg/ Randburg: Deel I, Maatskaplike Elenskappe*, No. 03-01-16. Pretoria: Staatsdrukker.
- Sentrale Statistiekdiens, Bevolkingsensus (1991), *Uitgesoekte Statistiese Streek - Johannesburg/ Randburg: Deel II - Ekonomiese Elenskappe* No. 03-01-17. Pretoria: Staatsdrukker.

- Sentrale Statistiekdiens, Bevolkingsensus (1991), *Ekonomiese Sektor volgens Ontwikkelingstreek, Statistiese Streek en Distrik No. 03-01-09*. Pretoria: Staatsdrukker.
- Sethuraman, S.V. (1976). *Jarkata - urban development and employment*. Geneve: ILO.
- Sethuraman, S.V. (1976). The urban informal sector: concept, measurement and policy. In: *International Labour Review*. 114 : 1, pp. 69-81.
- Sethuraman, S.V. (1977). The urban informal sector in Africa. *International Labour Review*. 116 : 3. pp. 343-352.
- Simkins, C. (1978). *Structural unemployment in Southern Africa*. Pietermaritzburg: University of Natal.
- Simkins, C & Desmond, C. (1978). *Southern African employment: a black picture*. Pietermaritzburg: Development Studies Research Group (University of Natal) and Agency for Industrial Mission.
- Smit, P. en Booyesen, J.J. (1979). *Urbanisation in the homelands - a new dimension in the urbanisation process of the Black population of South Africa?* Pretoria: IPSO.
- Smith, S. (1986). *Britain's Shadow Economy*. Oxford.
- Smout, M.A.H. (1986). World outside employment: supplementing formal sector incomes in Phoenix, *South African Geographical Journal*, 68, pp. 175-179.
- South Africa, Republic of, (1986). *White Paper on Urbanization*, Pretoria: Government Printer.

South Africa Republic of, (1984). *Report of the National Manpower Commission on Investigation into the Small Business Sector in the Republic of South Africa, with specific Reference to the Factors that Might Retard the Growth and Development Thereof*. Pretoria: Government Printer.

South Africa Republic of, (1984), *White Paper on a Strategy for the Creation of Employment Opportunities in the Republic of South Africa*, Pretoria: Government Printer.

Stedelike Stigting (1984). *Non-legal problems facing black business*. Ongepubliseerde dokument.

Stedelike Stigting (1983). *The legal measures which restrict the small business sector*. Ongepubliseerde memorandum.

Stedelike Stigting (1984). *Kwantifisering van die informele sektor*. Ongepubliseerde dokument.

Suid-Afrikaanse Reserwebank, Maart 1993, *Kwartaalblad*. Pretoria.

Sunday Star, Business Section. 5 March 1989. Bungeoning informal sector reaching massive proportions, Claire Gebhart.

Sunday Star, 20 September 1992, Highway to a new deregulated economy. Johann Redelinghuys.

Tanzi, V. (red.) (1982). *The Underground Economy in the United States and abroad*. Massachusetts

The Citizen, 14 February 1992. Hawkers' centre opens. Adrian Hadland.

The Citizen, 18 September 1992. Control of hawkers lost, council 'admits'.

- The Citizen*, 22 September 1992, Officials check on Chinese hawkers. Adrian Hadland.
- The Citizen*, 11 December 1992, Public, shopkeepers say Johannesburg is 'filthy'. Anoniem.
- The Sowetan*, 15 July 1992. Hawkers get a boost. Joshua Poboroka.
- The Star*, 4 August 1988. The big little man. Chris Moerdyk.
- The Star*, 13 August 1991. Job creation : there is a way. Michael Chester.
- The Star*, 19 September 1992. African hawkers warn of last day. Joe Louw.
- The Star*, 10 March 1993. City centre businesses to lease pavements. Abdul Milazi.
- The Star*, 23 February 1983. Informal sector is only hope for jobless. pp. 11-12.
- The Star*, 3 July 1986. Unemployment and the structural factor. Anon.
- The Sunday Star*, 8 April 1990. Culture of S.A. economy is changing. Jabulani Sikhakane.
- The Weekly Mail*, 26, July to 1 August 1991. No jacket required in this line. Ferial Haffajee.
- Thomas, W. (1985a). Coping with urbanisation. In: *Energos*. Julie, pp. 4-6.
- Todaro, M.P. (1976). Internal migration in developing countries. In Easterlin, R.A. *Population and economic change in developing countries*. pp. 361-402. Chicago: University of Chicago Press.
- Todaro, M.P. (1977). *Economics for a developing world*. London: Longman.

- Todaro, M.P. (1981). *Economic development in the Third World*. (2nd edition). New York: Longman.
- Tokman, V.E. (1979). An exploration into the nature of informal/formal sector relationships. In Bromley, R. *The urban informal sector. Speciale uitgawe van World Development*. pp. 1065-1075.6 : (9 & 10). Brittanje: Pergamon Press.
- Tomaselli, R., (1983b), Indian flower sellers of Johannesburg: A history of people on the street, in B. Bozzoli (ed.), *Town and Countryside in the Transvaal*. pp. 215-239. Ravan: Johannesburg, .
- Tomaselli, R., (1985), On the peripheries of the defended space: hawkers in Johannesburg, in R. Haines and G. Buijs *The struggle for social and economic space: Urbanization in the Twentieth Century in South Africa*. pp. 131-190. University of Durban-Westville, Special Publication No. 3, Durban.
- Truu, M. & Black, P. (1980). The urban informal sector and market imperfections. *South African Journal of Economics*. 48 : 3. pp. 12-27.
- Universiteit van Pretoria. (1984). *Bestuurskool verslag aan die Nasionale Mannekrag Kommissie insake wetlike beperkings op die oprigting en ontwikkeling van kleinsake-ondernemings*. Pretoria: UP Bestuurskool.
- Van Coller, D.L. (1990). *Socio-political constraints on creating wealth at work*. Toespraak by die Instituut vir Personeelbestuurders - Suid-Afrikaanse Besigheidskamer konferensie, 7 Maart 1990.

- Van der Berg, S. (1980). *Die gevolge van ekonomiese groei op bevolkingsvestiging in die nasionale state: 'n aangepaste Todaro-model*. Ongepubliseerde M.Com-verhandeling. Pretoria: Universiteit van Pretoria.
- Van der Berg, S. en Lighthelm, A.A. (1981). *Die Informele Sektor in Kwa-Ndebele*. Buro vir Ekonomiese Navorsing: Samewerking en Ontwikkeling. Geleentheidspublikasie No. 3. Pretoria: BENSO.
- Vermaak, D. (1985). Education and development: the role of non-formal education, especially in developing countries. In: *Development Southern Africa*. 2 : 3. pp. 411-421.
- Volkshandel* Junie 1984. Die informele sektor - 'n turksy wat hanteer moet word. pp. 19-21. Anon.
- Volkshandel* Junie 1984. Risiko-ondernemers dringend benodig. p. 39.
- Volkshandel* Oktober 1983. Streeksontwikkeling in die PWV-gebied. pp. 39-43.
- Volkshandel*. Oktober 1983. KSOK bevorder entrepreneurskap onder alle bevolkingsgroepe. pp. 35 -37.
- Vrye Weekblad*, 7-13 Junie 1991. Die groot Suid-Afrikaanse Worsrol-oplewing. Irene Louw.
- Webber, M. (1985). How cities are changing. In: *Energos*. pp. 7-14.
- Weeks, J. (1975). Policies for expanding employment in the informal urban sector of developing countries. In: *International Labour Review*. 111 : 1, pp. 1-13.

- Weichel, K., Smith, L.C. & Putterill, M.S. (1978). *Nyanga and Crossroads - some aspects of social and economic activity*. Pretoria: Unisa.
- Wellings, P. and Sutcliffe, M., (1984). Developing the urban informal sector in South Africa: the reformist paradigm and its fallacies, *Development and Change*, 15, pp. 517-550.
- Wêreldbank, (1972). *Urbanization*, Washington DC: World Bank Group 11.
- Westaway, A.J. & Weyman-Jones, T.G., (1977) *Macro-economics, theory, evidence and policy*. Longman: New York.
- Williams, G. & Tumusiime-Mutelile. (1979). Capitalist and petty commodity production and Nigeria: a note. In: Bromley, R. *The urban informal sector*. Spesiale uitgawe in *World Development*, 6 : 9 & 10. pp. 1103-1104. Brittanje: Pergamon Press.
- Witwatersrandse Metropolitaanse Kamer, (1993) *Verslag van die ekonomiese eienskappe van die PWV-area*. Johannesburg.

Vraelys: .
Johannesburgse Stadsraad -
Departement Markte

Opgestel deur: M. Venter

Onderwerp:

**Die aard en omvang van die informele
sektor in Johannesburg
(Augustus 1991)**

A. Inligting oor die ondernemer

1. **Geslag** manlik vroulik
2. **Ouderdom** jaar
3. **Bevolkingsgroep**
4. **Huwelikstaat** getroud ongetroud
5. **Onderwyspeil**
- 5.1 Hoogste skoolstanderd geslaag
- 5.2 Tegniiese opleiding
(gee besonderhede)
- 5.3 Tegniiese vaardigheid
(gee besonderhede)
6. **Grootte van huishouding**
- 6.1 Volwassenes
(ondernemers ingesluit)
- 6.2 Kinders
(onder 18 jaar)
7. **Woonplek**
- 7.1 Huidige woonplek
(Dui distrik of dorp aan)
- 7.2 Tydperk woonagtig in huidige
woonplek jare maande

8. Redes vir toetrede tot die informele sektor

- 8.1 Nie-beskikbaarheid van ander werk
- 8.2 Kan as ondermemer meer verdien
- 8.3 Meer geneflik omdat dit naby woonplek geleë is
- 8.4 Het 'n tegniese vaardigheid aangeleer
- 8.5 Ander (spesifiseer)

B. Inligting in verband met die onderneming

- 9. 9.1 Is u alleen eienaar ("owner") van die onderneming?
 - ja
 - nee
- 9.2 Indien, nee, hoeveel eienaars is daar?
- 9.3 Hoe lank is u reeds met hierdie onderneming besig?
 - jaar
 - maande
- 9.4 Hoeveel uur per dag bestee u self gemiddeld aan die aktiwiteit? ure
- 9.5 Hoeveel dae per week is u met hierdie aktiwiteit besig? dae

10. Het die onderneming 'n:

10.1 Vaste werksplek
("fixed premises")

ja

nee

10.2 Skuiwende werksplek
("Variable location")

ja

nee

10.3 Beide

na

nee

11. Watter soort fasiliteite is vir die onderneming beskikbaar (merk)

11.1 Water

11.2 Elektrisiteit

11.3 Geen

11.3 Ander
(spesifiseer)

12. Opereer die onderneming hoofsaaklik in:

12.1 Johannesburg SSG (Sentrale sakegebied)

12.2 Johannesburg (voorstedelik)

12.3 Beide

13. Waar is die staanplek van u onderneming geleë:

13.1 Sypaadjie

13.2 Bushalte

13.3 Taxistaanplek

13.4 Treinstasie

14. In daar soortgelyke ondernemings in u omgewing wat met u meeding?

ja

nee

15. Persone in diens van die onderneming

getal

manlik

vroulik

deelyds

voltyds

16. Getal ure wat u per week werk

17. Loon (R) per week vanaf ander beroepe (Indien deelyds)

R

18. Is die kliënte van u onderneming:

18.1 "regular"

18.1 "regular"

18.2 "passing"

**19. Word voertuie gebruik vir die onderneming se aktiwiteite?
Indien ja, watter van die volgende:**

19.1 Fiets

19.2 Motorfiets

19.3 Motor

19.4 Bakkie

19.5 Ander

20. Verdienste van onderneming

20.1 Bruto verdienste per maand uit onderneming

R

20.2 Nadat die koste (materiaal, arbeid, vervoer, ens) afgetrek is, wat is die bedrag wat u as ondernemer oorhou?

R

21. Kapitaal

21.1 Hoeveel kapitaal het u in die onderneming belê toe u daarmee begin het?

R

21.2 Wat is die aard ("nature") van die hoofaktiwiteit van die onderneming (gee volledige besonderhede)

22. Indien u onderneming goedere vervaardig, wat vervaardig u?

22.1 Stene

22.2 Vensterrame

22.3 Deure

22.4 Klere

22.5 Moubels

22.6 Juweliersware

23. Indien u *akkommodasie* dienste lewer, wat doen u:

23.1 Losieshuis

23.2 Verhuur kamers

24. Indien u onderneming in die *konstruksiebedryf* is, wat doen u:

24.1 Bouer

24.2 Messelaar

24.3 Sit slegs dakke op

24.4 Pleisterwerk

25. Indien u onderneming 'n *hersteldiens* is, wat doen u?

25.1 Motorwerktuigkundige

25.2 Paneelklopper

25.3 Herstel van elektnese ware

25.4 Sweiser

25.5 Ander (spesifiseer)

26. Indien u onderneming in die *handelsdienste* bedrywig is, verkoop u:

26.1 Groente en vrugte

26.2 Vleis

26.3 Voedselvoorbereiding

26.4 Kruideniersware

26.5 Meubels

26.6 Ander (spesifiseer)

27. Indien u onderneming betrokke is in *vervoeraktiwiteit*:
Wat vervoer u:

27.1 Goedere

27.2 Passasiers

27.3 Beide

28. indien u dienste aan die *gemeenskap* lewer, wat doen u?

28.1 Haarkapper

28.2 Begrafnisondernemer

28.3 Fotograaf

29. Wat is die grootste *probleem* wat die onderneming ondervind:

29.1 Verkryging van lisensie

29.2 Verkryging van 'n geskikte perseel

29.3 Gebrek aan kapitaal

29.4 Gebrek aan kredietfasiliteite

29.5 Gebrek aan water

29.6 Gebrek aan elektrisiteit

29.7 Gebrek aan opgeleide arbeid

29.8 Gebrek aan bestuursvaardigheid

30. Sal u hulp van die Johannesburgse Stadsraad verwelkom?

ja

nee

31. Indien u wel hulp sal verwelkom, in watter vorm (meld meer as een indien nodig)

31.1 Kapitaal

31.2 Opleiding en bestuurshulp

31.3 Verskuiwing na 'n georganiseerde perseel vir informelesektoraktiwiteite

31.4 Elektrisiteit

31.5 Water

31.6 Voorsiening van geboue

31.7 Toestaan van 'n lisensie

31.8 Vervoer